

- н а ц р т -
15.11.2022 8:12 ч.

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ГРАДА ИСТОЧНО САРАЈЕВО ЗА ПЕРИОД 2023-2029. ГОДИНЕ

Источно Сарајево, септембар 2022. године

Садржај

Садржај	- 2 -
УВОД	- 5 -
1. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА	- 6 -
1.1. Ситуациона анализа	- 6 -
1.1.1. Административно уређење Града Источно Сарајево.....	- 6 -
Унутрашња организација Градске управе	- 7 -
1.1.2. Географски положај и природне карактеристике града.....	- 8 -
Територија	- 8 -
Геолошка грађа, рељеф, клима, шумски и минерални ресурси	- 9 -
1.1.3. Демографске карактеристике и кретање	- 14 -
Структуре становништва.....	- 15 -
Просторни распоред становништва	- 16 -
Природни прираштај становништва.....	- 17 -
Миграције становништва	- 17 -
1.1.4. Тржиште рада	- 18 -
Трговина и прерађивачка индустрија.....	- 18 -
Величина предузећа	- 21 -
Анализа критичних и сигурних радних мјеста.....	- 22 -
Незапосленост	- 23 -
Нето плате.....	- 24 -
1.1.5. Економска ситуација	- 26 -
Број предузећа	- 26 -
Приходи локалне привреде	- 28 -
Добит локалне привреде.....	- 30 -
Спољно трговинска размјена града Источно Сарајево.....	- 31 -
Просторна организација привреде	- 33 -
1.1.6. Пољопривредна производња	- 35 -
Пољопривредно земљиште	- 35 -
Ограничени потенцијали за развој пољопривреде.....	- 37 -
Пољопривредна подручја	- 38 -
1.1.7. Туризам	- 38 -
Планински туризам.....	- 39 -
Заштита природног наслијеђа	- 41 -
Културно наслијеђе.....	- 42 -
1.1.8. Животна средина	- 45 -
Стање ваздуха.....	- 45 -
Стање водних ресурса	- 48 -
Стање земљишта	- 50 -
Стање шумских екосистема	- 50 -
Управљање отпадом	- 51 -
Утицај локалне привреде на животну средину	- 53 -
1.1.9. Инфраструктура.....	- 54 -
Стање просторно-планске документације	- 54 -
Просторни план града Источно Сарајево до 2025. године.....	- 54 -
Саобраћајна инфраструктура	- 56 -
Електроенергетска инфраструктура.....	- 57 -
Термоенергетска инфраструктура	- 58 -
Телекомуникациона инфраструктура	- 58 -
Водоснабдијевање.....	- 59 -
Канализација	- 60 -
Гробља	- 61 -
1.1.10. Друштвена инфраструктура	- 62 -
Образовање	- 62 -
Наука.....	- 65 -
Култура	- 65 -
Спорт.....	- 66 -
Здравствена заштита	- 68 -

Социјална заштита	- 70 -
Становање	- 70 -
Цивилна заштита	- 70 -
Планска рјешења из области друштвених дјелатности из Просторног плана града	- 72 -
1.1.11. Буџети општина и града	- 73 -
1.2. СВОТ анализа и стратешко фокусирање	- 77 -
1.2.1. СВОТ анализа	- 77 -
1.2.2. Стратешко фокусирање	- 79 -
1.3. Стратешка оријентација.....	- 79 -
1.3.1. Визија развоја	- 79 -
1.3.2. Стратешки циљеви са индикаторима	- 80 -
2. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА.....	- 82 -
2.1. Циљ 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и прозводних ланаца ослоњених на домаће ресурсе.....	- 82 -
2.2. Циљ 2 - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској	- 87 -
2.3. Циљ 3 - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура	- 89 -
2.4. Циљ 4 - Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини	- 94 -
2.5. Циљ 5 - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације	- 98 -
3. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ	- 104 -
4. ПРОВЈЕРА УНУТРАШЊЕ И МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА.....	- 104 -
5. ОКВИРНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН.....	- 105 -
Приоритет 1.3. Покретање пољопривредно-туристичког кластера	- 105 -
Мјера 1.3.1. Регистрација пољопривредно-туристичког кластера.....	- 105 -
Мјера 1.3.2. Изградња и опремање дистрибутивног центра за потребе функционисања кластера -	105 -
Мјера 1.3.3. Промотивне кампање за укључивање већег броја чланова	- 105 -
Мјера 1.3.4. Институционализација сарадње са Аграрним фондом Града	- 105 -
ЦИЉ 2. Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској	- 106 -
Мјера 2.1.3. Покретање иницијатива за оснивање и премјештање сједишта.....	- 106 -
Мјера 2.2.1. Оснивање културних установа од националног значаја са сједиштем у Граду.....	- 106 -
Мјера 2.2.2. Добијање статуса универзитетске болнице "Србија"	- 106 -
Мјера 2.2.3. Покретање културно-привредне манифестације "Дани дијаспоре"	- 106 -
Стратешки циљ 3: Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска еколошка и туристичка инфраструктура	- 106 -
Приоритет 3.1. Унапређење саобраћајне и туристичке инфраструктуре	- 106 -
Мјера 3.1.1. Изградња тунела „Требевић“	- 106 -
Мјера 3.1.2. Проширење магистралне цесте преко Романије.....	- 106 -
Мјера 3.1.3. Изградња гондоле Јахорина-Пале.....	- 106 -
Мјера 3.1.4. Изградња подземне гараже на Јахорини	- 106 -
Приоритет 3.2. Унапређење квалитета водоснабдијевања	- 106 -
Мјера 3.2.1. Смањење дистрибутивних губитака у водоводној мрежи	- 106 -
Мјера 3.2.2. Изградња фабрике воде	- 106 -
Мјера 3.2.3. Проширење водоводно-канализационе мреже	- 106 -
Приоритет 3.4. Унапријеђење квалитета електроенергетског снабдијевања.....	- 106 -
Стратешки циљ 4: Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини .	- 107 -
Приоритет 4 .1. Спровођење процеса декарбонизације	- 107 -

Приоритет 4.2 Циркуларна економија.....	- 107 -
6. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈ.....	- 109 -
6.1. Координација спровођења.....	- 109 -
6.2. Финансирање спровођења.....	- 109 -
6.3. Мониторинг, евалуација и извјештавање о напретку и спровођењу Стратегије развоја града Источно Сарајево.....	- 109 -
7. ПРИЛОЗИ	- 111 -
7.1. Сажети преглед стратегије	- 111 -
7.2. Детаљан преглед мјера.....	- 113 -

УВОД

Законом о стратешком планирању и управљању развојем у Републици Српској („Службени гласник РС” број 63/21), Уредбом о стратешким документима и Уредбом о проведбеним документима у Републици Српској успостављен је нови легислативни оквир, као и нова методологија развојног планирања и управљања развојем како на нивоу Републике Српске, тако и на нижим нивоима локалне самоуправе.

Стратегија развоја Града Источно Сарајево за период 2023-2029. године представља кључни развојни стратешки документ којим се трасирају путеви развоја за наведени период. Поред улоге информисања јавности о правцима развоја Источног Сарајева, Стратегија представља оквир за планирање развоја општина како појединачно, тако и кроз међуопштинску сарадњу и синергијске ефекте који ће произаћи из заједничких пројеката и програма. У том смислу очекује се да ова Стратегија, кроз њену детаљнију разраду и конкретизацију, послужи као корисна платформа за израду будућих општинских стратегија.

Стратегија би требало да осигура наставак друштвеноекономског развоја града кроз стварање пословног амбијента који ће бити подстицајан за креативне предузетничке идеје, инвестиције засноване на интелектуалном капиталу и активности које ће водити ка оптимизацији привредне структуре. Поред тога, стратегијом се афирмише визија отворености, заједништва, суживота, пријемчивости за нове идеје и искуства, али и јачања идентитета Града и његовог имиџа у земљи и шире. Надаље, њоме се потенцира императив осигурања већег животног стандарда, боље комуникације и здравије животне средине.

Израда Стратегије одвија се у неколико фаза: 1) израда стратешке платформе, 2) одређивање циљева и приоритета развоја 3) идентификација кључних пројеката од стратешког значаја. 4) израда оквирног финансијског плана за provedбу стратешког документа, те 6) израда оквира за спровођење, праћење, извјештавање и вредновање стратешког документа уз 7) спровођење процеса консултација о стратешком документу. У дугорочној перспективи, стратешким интервенцијама реализоваће се жељене социо-економске промјене дефинисане визијом Стратегије.

Приликом израде стратешког документа посебно се водило рачуна о усклађености са стратегијама и политикама на вишим нивоима власти, и то прије свега са стратешким и просторно-планским документима Републике Српске, али и са другим секторским стратегијама у Републици Српској и Босни и Херцеговини. Такође, Стратегија је усклађена са процесом европских интеграција и Глобалним циљевима одрживог развоја (енг. *Sustainable Development Goals - SDG*) дефинисаним у нацрту Оквира за циљеве одрживог развоја (енг. *Agenda 2030*) Босне и Херцеговине.

Руководство Града Источно Сарајево се захваљује свим сарадницима и представницима локалне заједнице на помоћи и сугестијама у току израде Стратегије развоја Града Источно Сарајево чиме су у великој мјери утицали на њену свеобухватност и квалитет.

1. СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

1.1. Ситуациона анализа¹

Ситуациона анализа града Источно Сарајево односи се на анализу економских и друштвених развојних фактора, обухватајући области које се односе на стање животне средине на подручју града. Анализа ће омогућити идентификацију најбитнијих економских, друштвених и еколошких питања и питања на које Стратегија треба да се фокусира и одговори те представља први корак у процесу израде Стратегије.

Опште информације о граду Источно Сарајево

Општине у саставу града	Соколац, Источни Стари Град, Пале, Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа и Трново
Површина града	1425,77 km ²
Број становника, 2013. година	60 205
Број запослених, децембар 2020.године	16 551
Број незапослених, јули 2020. године	6 931
Просјечна нето плата према општинама у саставу града, 2020. година	Источна Илиџа 985 КМ, Источно Ново Сарајево 1 050 КМ, Пале 977 КМ, Трново 933 КМ, Соколац 856 КМ, Источни Стари Град 981 КМ

1.1.1. Административно уређење Града Источно Сарајево

Град Источно Сарајево је јединица локалне самоуправе која врши послове из самосталне надлежности и послове пренесене посебним законом. Послови из самосталне надлежности Града обухватају послове из области организовања рада и управљања Градом као и послове на плану пружања услуга. Град има право да се бави свим питањима од локалног интереса која нису искључена из његове надлежности, нити додијељена неком другом нивоу власти.

Град у области организовања рада и управљања Градом има сљедеће надлежности:

1. усвајање стратегије, односно програма развоја Града,
2. усвајање стратешких и спроведбених докумената просторног уређења за подручје Града,
3. доношење буџета и финансијских извјештаја буџета,
4. предузећа, установе и друге организације за обављање послова од интереса за Град и управља истим у складу са законом,⁶²⁸
5. уређује, односно нормативно регулише област заштите животне средине која је од интереса за Град и води поступак издавања еколошких дозвола,
6. послове инспекцијског надзора, у складу са законом,
7. успоставља одговарајуће механизме координације којима се осигурава да општине у саставу Града остварују своје функције на кохерентан и ефикасан начин,
8. управљање и располагање имовином Града,
9. оснивање и уређење градске управе,
10. вршење имовинско-правних послова, у складу са законом,
11. наплату, контролу наплате и принудну наплату прихода Града, у складу са законом,
12. послове правног заступања Града, у складу са законом,
13. обезбјеђивање извршавања закона и других прописа чије је извршење повјерено Граду,
14. доношење програма мјера за постизање равноправности полова,
15. обавља друге послове из области нормативне дјелатности и управљања Градом у складу са законом и другим прописима.

Град у области пружања услуга има сљедеће надлежности:

1. координација са градским општинама на пословима управљања отпадом,

¹ Дио Стратешке платформе који се односи на Ситуациону анализу израдила је Градска развојна агенција Источно Сарајево (РАИС)

2. координира рад са градским општинама око послова енергетске ефикасности,
3. уређује и обезбјеђује управљање противпожарном заштитом,
4. утврђује и обезбјеђује градски превоз,
5. води поступак лиценцирање за превознике и превозна средства у складу са Законом,
6. оснивање привредних друштава, установа и других организација ради пружања услуга из надлежности Града, уређење њихове организације и управљање.

У области средњег образовања Град обезбјеђује средства за подмирење материјалних трошкова средњег образовања на подручју Града, док у области здравствене заштите помаже у побољшању услова за пружање услуга у складу са материјалним могућностима.

У области туризма и трговине обавља сљедеће послове:

1. обезбјеђује услове за развој трговине и унапређење туристичких ресурса и туристичких понуда Града,
2. подстиче туристичко-информативно-пропагандне дјелатности,
3. утврђује висину боравишне таксе,
4. врши категоризацију угоститељских објеката у складу са законом,
5. обавља и друге послове од значаја за развој туризма.

У области културе, Град има сљедеће надлежности:

1. Град подстиче развој у областима културе, физичке културе и спорта,
2. организује манифестације и обиљежавање јубилеја у области културе од значаја за Град и развој културно-умјетничког стваралаштва у Граду,
3. доноси омладинску политику и годишњи акциони план спровођења омладинске политике за подручје Града,
4. планира и обезбјеђује услове за рад омладинских савјета и учествује у финансирању програма и пројеката који доприносе спровођењу омладинске политике на нивоу Града.

Град у области заштите и спасавања грађана и материјалних добара од елементарних непогода и других несрећа обавља сљедеће послове:

1. усваја процјену могуће угрожености од елементарне непогоде и друге несреће,
2. одређује превентивне мјере за случај непосредне опасности од елементарних непогода и других несрећа,
3. доноси одлуку о организацији и функционисању цивилне заштите у области заштите и спасавања и обезбјеђује њено спровођење у складу са јединственим системом заштите и спасавања у Републици Српској,
4. доноси одлуке, планове и друга општа акта цивилне заштите у складу са законом,
5. оснива специјализоване јединице цивилне заштите за посебне намјене у складу са подзаконским актима (заштита од пожара, прва медицинска помоћ, заштита биља и биљних производа и спасавање из рушевина),
6. остварује пуну сарадњу са општинама у саставу Града и врши координацију послова из области цивилне заштите,
7. обавља и друге послове из области заштите и спасавања у складу са законом.

У односу на општине које га сачињавају, град Источно Сарајево треба да буде цјелина у којој се разлике међусобно преплићу, допуњавају и оснажују. Ради се о цјелини као о комплементарности, како у институционалном и привредном, тако и у културном и урбанистичком погледу.

Унутрашња организација Градске управе

У Градској управи организована су сљедећа одјељења као основне организационе јединице:

- Одјељење за инспекцијске послове,
- Одјељење за општу управу,
- Одјељење за привреду и друштвене дјелатности,
- Одјељење за просторно уређење, саобраћај и стамбено-комуналне послове,
- Одјељење за финансије.

У оквиру Градске управе дјелује и Територијална ватрогасно-спасилачка јединица као посебна унутрашња организациона јединица која врши заштиту људи и материјалних добара од пожара и других елементарних непогода на подручју Града Источно Сарајево, односно на подручју свих општина у саставу града.

Град Источно Сарајево се може дефинисати као:

1. носилац стварања развојне инфраструктуре за општине које га чине, али и за ширу регију;
2. катализатор промјене привредне структуре на цјелокупном простору града;
3. координатор усклађивања најважнијих општинских секторских политика (културе, спорта, урбанизма, заштите животне средине...);
4. промотор побољшања квалитета живота кроз стално унапређивање доступности и квалитета услуга које се пружају грађанима;
5. промотор обједињених интереса и потенцијала општина у саставу града према потенцијалним инвеститорима, републичким и државним нивоима власти, дипломатским, економским и културним представништвима у земљи и иностранству.

1.1.2. Географски положај и природне карактеристике града

Град Источно Сарајево се налази у централном и источном дијелу Босне и Херцеговине и источном дијелу Републике Српске. Најјужнија тачка града налази се у општини Трново, у атару насеља Козија Лука, док је најсјевернија лоцирана сјевероисточно од насеља Горњи Драпнићи у општини Соколац. Најзападнија тачка је у општини Источна Илица, у подножју планине Игман, а најисточнија тачка је у атару насеља Точионик у општини Соколац.

Укупна површина града Источно Сарајево износи 1425.77 km².

Територија града се састоји из два дијела, већег сјеверног дијела (1380.61 km²) и знатно мањег јужног дијела (свега 45.16 km²). Већи сјеверни дио се протеже у правцу сјевер – југ 12 – 42 km, а исток – запад 26 – 42 km. Мањи јужни дио у правцу сјевер – југ има димензије 5 – 8 km, а исток - запад 5 – 9.8 km. Ова два дијела града Источно Сарајево су међусобно одвојена територијом општине Трново (ФБиХ), односно Кантона Сарајево.

Простор града са аспекта географске регионализације припада Планинско – котлинској регији, односно, субрегијама Источне Босне и Централне Босне. У геоморфолошком смислу подручје града припада Унутрашњим Динаридима.

Територија града граничи са укупно 13 општина. Граничне општине из Републике Српске су: Хан Пијесак, Калиновик и Рогатица. Што се тиче Федерације БиХ, град Источно Сарајево граничи са општинама Кантона Сарајево: Сарајево – Стари Град, Сарајево – Нови Град, Сарајево – Ново Сарајево, Сарајево – Центар, Илијаш, Илица, Трново (ФБиХ); општинам Олово у Зеничко – добојском кантону и општинама Пале - Прача и Фоча – Устиколина из Босанско – подрињског кантона.

Преко територије града прелазе четири значајне друмске саобраћајнице према Србији и Црној Гори: Сарајево – Соколац – Зворник – Лозница, Сарајево – Соколац – Рогатица – Вишеград – Ужице, Сарајево – Пале – Горажде – Вишеград – Ужице, Сарајево – Трново – Добро Поље – Фоча – Црна Гора.

Жељезнички саобраћај није присутан на територији града. Најближа жељезничка станица је Централна жељезничка станица Сарајево, а најближа жељезничка пруга је пруга Зеница – Сарајево – Мостар. До 1978. године преко територије града је функционисала ускотрачна жељезничка пруга Сарајево – Пале – Прача – Устипрача – Вишеград – Ужице.

Међународни аеродром Сарајево готово просторно граничи са градом Источно Сарајево, у подручју општине Источна Илица.

Територија

Град Источно Сарајево чини шест општина: Источна Илица, Источни Стари Град, Источно Ново Сарајево, Пале, Соколац и Трново.

Табела 1 : Површина општина у саставу града Источно Сарајево

ОПШТИНА	Површина (km ²)
Пале	490.52
Соколац	670.07
Источна Илиџа	28.83
Источни Стари Град	86.89
Источно Ново Сарајево	38.41
Трново	111.05
УКУПНО	1425.77

Извор: Просторни план града Источно Сарајево до 2015. год., Урбанистички завод РС, а.д., 2008. год.

Мапа 1: Територија града Источно Сарајево

Овај град, последњих 20 година снажно се развијао и ширио, изграђена су нова насеља, централни дијелови општина значајно су урбанизовани, број становника се убрзано повећавао, тако да Источно Сарајево постаје важан економски, универзитетски, туристички, културни и спортски центар источног дијела Републике Српске. По површини је највећи град у Републици Српској, док се по броју становника налази на петом мјесту. Једини је град у овом ентитету који обухвата више општина.

Геолошка грађа, рељеф, клима, шумски и минерални ресурси

У геолошкој грађи града Источно Сарајево доминирају кречњаци и доломити мезозојске старости. Громадасти доломити су најзаступљенији и присутни су на већем дијелу општина Соколац (граде највећи дио планине Романија) и Источни Стари Град. Кластични седименти доњег тријаса учествују у грађи терена на простору Јахорине, Равне планине, јужног дијела Романије, Требевића и Трескавице и то као пјешчари (сарајевски пјешчари) и мјестимично лапоровити кречњаци (Требевић). Седименти средњег и горњег тријаса изграђују веома карстификоване предјеле истакнутих планинских масива, али и мање изоловане масе између Јахорине, Равне планине, Романије, Црног врха, Озрена. То су најчешће кречњаци, али и пјесковити доломити (Озрен), црвенкасти бречастии кречњаци типа Хан Булог, а мјестимично

шкриљци и рожнаци. Кречњаци типа Хан Булог су карактеристични у свјетским оквирима, посебно по налазиштима фосила.

Седиментно – вулканогени комплекс средњетријаске старости (рожнаци, глинци, пјешчари, туфови, кречњаци и магматити) граде поједине централне дијелове општине Соколац (око Шахбеговића), док је дијабаз – рожна формација јурске старости присутна у сјеверном дијелу истоимене општине (југозападно од Деветака и у подручју Сљеменске планине). Сепентинити јурске старости се појављују између насеља Пилице и Врапци у општини Соколац. Седименти креде регистровани су на уском дијелу терена од насеља Мичивода до Вранеша, југозападно од планине Деветак (најчешће су заступљене црвенкасте масивне кречњачке брече).

Доње и средње карбонски седименти (палеозојски шкриљци, субграувакни пјешчари, рожнаци, мермерисани и шкриљани кречњаци и сл. стијене) налазе се у горњем току ријеке Праче.

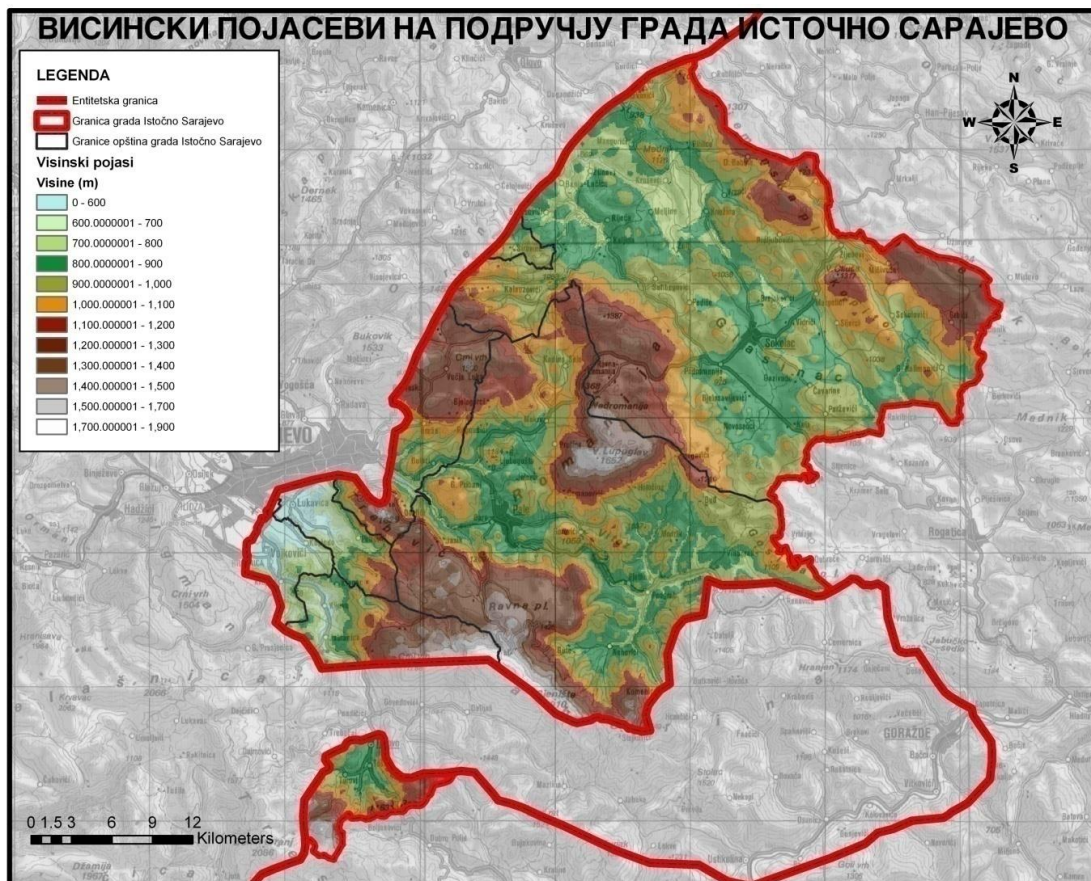
Неогени седименти се превасходно налазе у ријечним долинама, а изграђују и Гласиначко и Лубурић поље, као и Сарајевску котлину.

У оквиру града Источно Сарајево може се издвојити више физичко - географских цјелина: Сарајевска котлина са долинама Жељезнице, Мокрањске и Паљанске Миљацке;

- планински масив Требевића и Јахорине;
- планински масив Трескавице;
- горњи дио долине Праче;
- планински масив Озрена, Романије и Госине планине;
- Гласиначка висораван са долинама Биоштице и Каљине;
- планински масив Сљеменске планине, Копита, Деветака.

Из самих назива ових физичко - географских цјелина је видљива значајна вертикална и хоризонтална рашчлањеност рељефа. Сљедећа карта показује морфометријске карактеристике града Источно Сарајево.

Мапа 2: Висински појасеви на подручју града Источно Сарајево

Најнижа тачка града је у долини Жељезнице у атару насеља Војковићи и износи око 515 m. Највиша тачка се налази на планини Јахорини. Ријеч је о врху Огорјелица 1 који има висину од 1916 m и лоциран у атару насеља Забојска у општини Трново. У рељефу се што се тиче морфологије разликују ријечне долине (Жељезнице, Тилаве, Паљанске Миљацке, Мокрањске Миљацке, Праче, Биоштице, Каљине) и котлине (Сарајевска, Паљанска), као и простране висоравни (Гласиначка) између којих се пружају планински масиви са преко 1000 m надморске висине (Јахорина, Требевић, Романија, Озрен, Деветак). У морфологији рељефа посебно се издвајају клисурске долине Каљине и Биоштице у општини Соколац, Миљацке у општини Источни Стари Град, Паљанске Миљацке у општини Пале.

Цјелокупно подручје града је планинског карактера, пошто се налази изнад 500 m надморске висине. Готово 70 % територије има надморску висину 800 – 1200 m. Учешће терена са надморском висином испод 600 m износи свега 1.92 %, а преко 1500 m 2.23 %. Међу општинама града, Источни Стари Град има највећу просјечну надморску висину.

На територији града Источно Сарајево су присутна два климатска типа: претпланинска умјерено континентална клима и планинска клима.

Претпланинска умјерено континентална клима је присутна на већем дијелу простора града Источно Сарајево, док планинска клима влада на подручју планинских масива Требевића, Јахорине, Трескавице, Озрена, Романије, Сљеменске планине и Деветака (изнад 1000 m).

Просјечна годишња температура ваздуха у Сарајевској котлини износи 9.2° C (Сарајевски аеродром), у Палама износи 6.7° C, док је у Сокоцу, смјештеном у Гласиначком пољу (872 m надморске висине) просјечна годишња температура ваздуха 6.4° C. Зиме су на подручју града често оштре, са просјечним температурама које се крећу у опсегу од -0.5° C у Сарајевској котлини до -3.3° C у Сокоцу. Љета су умјерено топла, а често и прохладна.

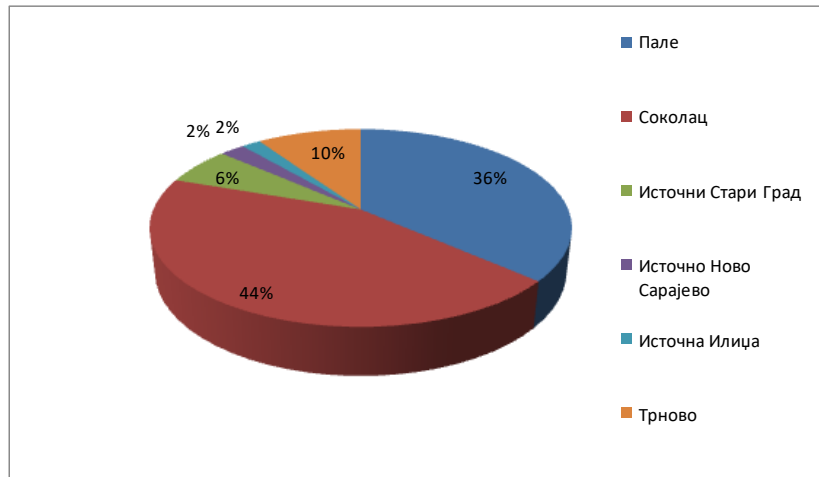
Ово подручје у току године прима знатну количину падавина (Сарајево - аеродром 944 mm, Пале 1031 mm, Соколац 810 mm), а нарочито планински крај. Просјечна максимална висина сњежног покривача на анализираном подручју креће се од 30 до 80 cm, а апсолутни максимум достиже на Јахорини.

Преовлађујући вјетрови на локацији Сарајево-аеродром су из правца сјеверозапада-запада и из правца југоистока и југа. Учесталост тишина је веома изражена. Такви услови тихог времена погодују образовању и дугом задржавању магли које су карактеристичне за подручје Сарајевске котлине. На локацији Пала преовлађују источна - југоисточна и западна - југозападна струјања у току године, а учесталост тишина је занемарљива. У Сокоцу преовлађују сјеверни, сјеверозападни и јужни вјетрови.

Глобални тренд климатских промјена није заобишао простор града Источно Сарајево (првенствено пораст средње годишње температуре). Према резултатима истраживања климе за подручје Републике Српске и процјене могућих климатских промјена као последице глобалних промјена климе, процјењује се да ће у периоду до 2030. године бити настављен тренд раста температуре ваздуха, при чему ће брзина раста средње годишње температуре износити у просјеку 0,6° C по деценији. У погледу падавина, промјене су интензивније и подразумијевају смањење годишњих количина у већем дијелу Републике Српске у опсегу од 10 до 30 % у периоду до 2030. године, и то првенствено у вегетационој сезони.

Према подацима ЈПШ „Шуме Републике Српске“ а.д. Соколац из 2021. године шуме и шумска земљишта на подручју града Источно Сарајево имају површину од 96.375,22 ha. При томе, шуме и шумска земљишта су највећим дијелом у државном власништву (89.4%), а у структури доминирају квалитетне шуме – високе шуме са природном обновом са 65.86% учешћа у укупној површини шуме и шумског земљишта на подручју града. Изнадпросјечно учешће ове категорије шума је присутно на Сокоцу и Палама. У структури шума и шумског земљишта доминирају лишћарске и четинарске шуме са 70 %.

Графикон 1: Површине шума и шумског земљишта на подручју града Источно Сарајево (%)

Извор: Јавно предузеће шумарства “Шуме Републике Српске“ а.д. Соколац

Табела 2: Пошумљене површине и посјечена дрвна маса на подручју града Источно Сарајево

Град Источно Сарајево	Пошумљено, ha				Обрасла шумска површина – укупно ha	Посјечена бруто дрвна маса, m ³	
	У шуми		Изван шуме			лишћари	четинари
	лишћари	четинари	лишћари	четинари			
2016.	-	28	8	75	82 422	63 282	370 680
2017.	-	-	-	-	82 656	65 935	344 550
2018.	-	70	-	45	82 987	73 993	317 280
2019.	-	54	-	58	83 027	76 894	285 195
2020.	-	54	-	-	83 028	81 578	276 733

Извор: Републички завод за статистику РС– Градови и општине Републике Српске, 2021

Према подацима система Global Watch Forest² Источно Сарајево је 2010. године имало 2.46Mha природне шуме, које се простирало на преко 51% његове површине. До 2020. изгубило је 1,79 kha природне шуме.

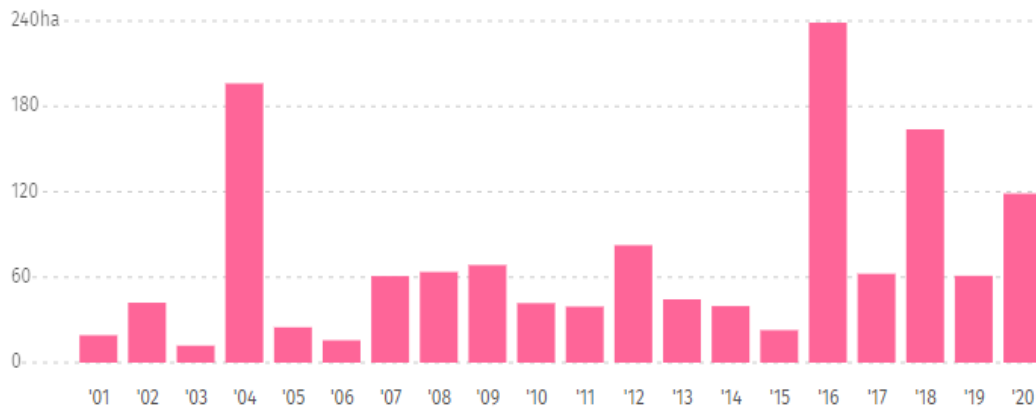
Мапа 3: Покривеност шумом на територији града Источно Сарајево

Извор: Global Forest Watch, <https://www.globalforestwatch.org/dashboards/country/BIH/?category=land-cover&dashboardPrompts=>, приступљено децембар 2021. године

² Global Forest Watch је систем за надгледање шума који на интернету даје слику стања шума у стварном времену. Створио га је институт World resources за једно са 40 партнерских група. Систем спаја кључне информације са сателским снимцима високе резолуције на интерактивној web страници.

Графикон 2: Губитак дрвне масе на подручју града Источно Сарајево у периоду 2000.-2020.год.

Извор: Global Forest Watch, <https://www.globalforestwatch.org/dashboards/country/BIH/?category=land-cover&dashboardPrompts=>, приступљено децембар 2021. године

Посматрано по годинама у посљедњих пет година, највећи губитак дрвне масе био је 2016. године и то 239 ha, те 2018. године 164 ha, док је у 2020. години губитак износио 119 ha.

Подручје града Источно Сарајево изграђују разноврсне стијене које су носиоци више врста минералних сировина. Досадашња истраживања показала су да на овом простору постоји технички грађевински камен и архитектонски украсни камен (кречњак и доломит), затим појаве барита, кварца, бакарних, оловних, манганских и жељезних минерализација.

Бакарне, оловне, манганске, жељезне, те баритне минерализације регистроване су на више локалитета као појаве без економске вриједности.

Бакарне минерализације налазе се на локалитету Мајдани (Хоточина), затим код Корана, Космаја и Гута у општини Пале.

Оловне минерализације праћене баритом и другим налазе се на ширем подручју Боровца на граници са Босанско – подрињским кантоном.

Манганске минерализације налазе се на Озрену.

Потенцијална могућност коришћења техничког грађевинског камена је готово неисцрпна, пошто је заступљеност великих и разноврсних стијенских маса на овом простору велика. Значајнији копови су Крупац, (општина Источна Илиџа), Хан Дервента (општина Пале) и Подроманија (општина Соколац). На неким локалитетима стјенска маса се користи и за архитектонско - украсне намјене (Лапишница, Фалетићи, Горње Биоско). То су црвенкасти, бречаста, громољаста кречњака и друге сличне стијене.

У многим поточним долинама, па и поточним коритима налазе се знатне масе шљунка и пијеска. Њихова експлоатација је најчешће стихијска.

Према садашњем степену истражености овог подручја потенцијалност постојања термоминералних вода карактерише подручје Војковићи – Крупац (крупачки расјед), те карбонатни хидрогеолошки масив Романије, затим термалне воде у хидрогеолошким карбонатним масивима офиолитске зоне. Прогнозни геотермални енергетски потенцијал за дубине 1000-2000 м је око 3-6 MW по бушотини. Садашњи степен истражености је тек на основном нивоу.

Идентификовани хидрогеотермални објекти (извори) су:

1. Топлик Кнежина (општина Соколац),
2. Илиџа Кнежина (општина Соколац),
3. Казмерићи (општина Соколац),
4. Бјелосавићи (општина Соколац),
5. Хан Топлице (општина Источни Стари Град),
6. Топлик код Хан Дервенте (општина Пале).

Јединственост града Источно Сарајево у Републици Српској са својих шест општина, територијалном распрострањеношћу, великим бројем становника и развојним могућностима какве друге средине немају представља посебан изазов.

Захваљујући повољном геостратешком положају Босне и Херцеговине, Источно Сарајево има добру комуникацију са земљама у региону, као и са земљама Западне и Југоисточне Европе. Кроз Источно Сарајево пролази мрежа магистралних путева.

Урбана подручја града добро су саобраћајно повезана са другим општинама у оквиру града и сусједним градовима и општинама у Републици Српској, Федерацији БиХ, Србији и Црној Гори.

Цјелокупно подручје града је планинског карактера. Шумски комплекс заузима знатан дио територије града и један је од основних потенцијала садашњег и будућег привредног развоја. Потенцијална могућност кориштења техничког грађевинског камена је готово неисцрпна, пошто је заступљеност великих и разноврсних стијенских маса на овом простору велика. Ипак, у погледу интензивног кориштења природних ресурса, у циљу обезбјеђења повољнијих услова за живот грађана града Источно Сарајево, неопходно је узети у обзир све аспекте заштите животне средине, као услова за одрживи развој.

1.1.3. Демографске карактеристике и кретање

Према резултатима Пописа становништва, домаћинстава и станова у Републици Српској и БиХ 2013. године, које је провела Агенција за статистику БиХ, на територији града Источно Сарајево живјело је 61 516 становника³. Према подацима Републичког завода за статистику (РЗС)⁴ за 2020. годину број становника износи 60 205.

Графикон 3: Кретање броја становника по општинама града Источно Сарајево у периоду 2016. – 2020. година

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине Републике Српске, 2021.год.

³ <http://www.statistika.ba/?show=1#tab2>, приступљено децембар 2021.год.

⁴Републички завод за статистику (РЗС РС), <https://www.rzs.rs.ba/>, приступљено децембар 2021.год.

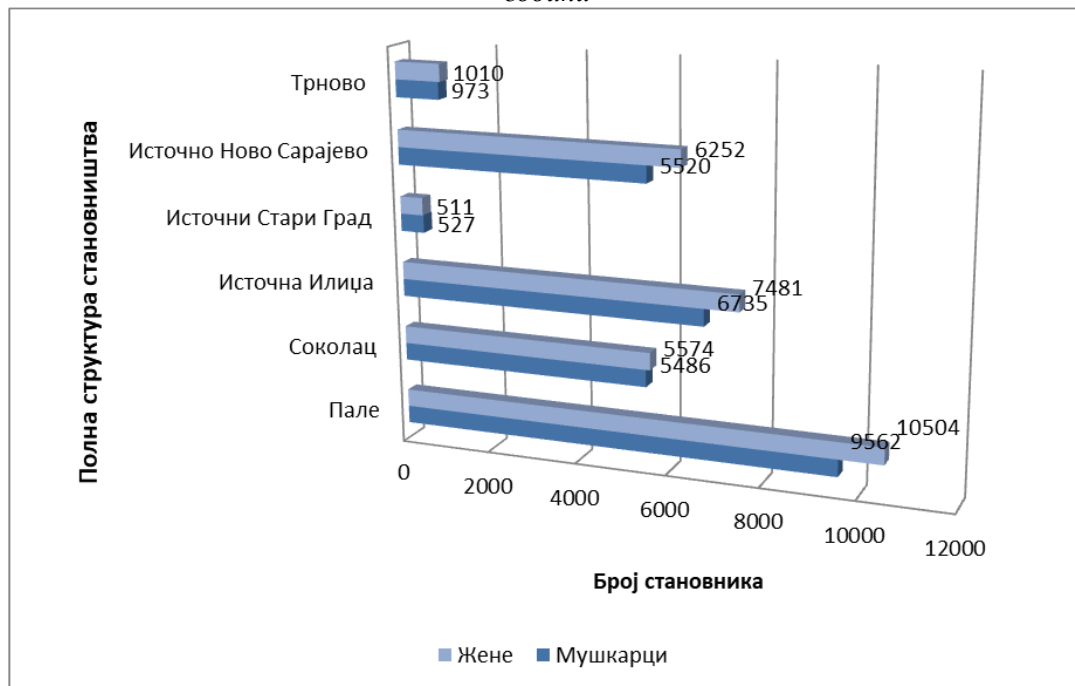
У периоду од 2016.-2020. године, у свим општинама, осим општине Источно Ново Сарајево, присутан је тренд постепеног смањења броја становника. Тренд пораста броја становника у општини Источно Ново Сарајево може се очекивати и у наредном периоду, а он произилази из привлачности општине која је боље опремљена инфраструктуром, јавним службама и пружа веће могућности за запошљавање.

Према подацима Републичког завода за статистику, на територији града Источно Сарајево највећи број становника има општина Пале (33.26%), док је најмањи број становника у општини Источни Стари Град (1.69 %).

Структуре становништва

Према посљедњој процјени⁵ становништва према полу и старости у 2019. години полна структура становништва је на страни женске популације 52.1% у односу на мушки дио популације 47.9 % .Удио жена је већи у односу на удио мушкараца за 4,2 %.

Графикон 4: Полна структура становништва по општинама града Источно Сарајево у 2019. години

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине Републике Српске, 2021. год.

Са аспекта старосне структуре становништва, према подацима Републичког завода за статистику за 2019. годину и процјене укупног броја становника, од 60 135 становника, 8 084 становника или 13,44 % становништва је испод 15 година, 39 602 становника или 65,86 % је радно способног становништва (15-64), те 2 938 становника или 20,67 % припада категорији старих (65+).⁶

Такође, према подацима Републичког завода за статистику, у периоду 2016.–2020. године укупан број закључених бракова је 1.371 док је број разведених бракова 138.

⁵ Републички завод за статистику РС, Градови и општине Републике Српске, 2020

⁶ Републички завод за статистику РС, Градови и општине Републике Српске, 2020

Табела 3 : Пројена старосне структуре по општинама града Источно Сарајево 2019. године

Општине	Укупно	Групе старости						Просјечна старост
		0-14		15-64		65+		
		број	%	број	%	број	%	
Пале	20 066	2 691	13.41	13 368	66.62	4 007	19.97	42.97
Соколац	11 060	1 446	13.07	7 146	64.61	2 468	22.31	44.51
Источна Илиџа	14 216	1 850	13.01	9 428	66.32	2 938	20.67	43.61
Источни Стари Град	1 038	127	12.24	594	57.23	317	30.54	48.00
Источно Ново Сарајево	11 772	1 830	15.55	7 785	66.13	2 157	18.32	41.45
Трново	1 983	140	7.06	1 281	64.60	562	28.34	49.70

Извор: Републички завод за статистику - Градови и општине Републике Српске, 2020

Становништво града Источно Сарајево је неравномјерно просторно распоређено. Највећа концентрација становништва је у економски најразвијенијим општинама града, односно у урбаним општинским центрима, гдје је уочљив пораст густине насељености. Густина насељености града Источно Сарајево износи 42.8 ст/км², те спада у зону средње насељености. Двије општине града, Источна Илиџа (529.1 ст/км²) и Источно Ново Сарајево (306.8 ст/км²), спадају у зону изразито густе насељености – пренасељености, што их чини најгушће насељеним општинама у Републици Српској.

Табела 4 : Урбана и рурална насеља по општинама Града Источно Сарајево 2013. године

Територија	Урбано				Рурално			
	Насеља	Површина		Становништво	Насеља	Површина		Становништво
		км ²	%			км ²	%	
Источна Илиџа	2	13.9	44.4	93.7	3	16.3	55.6	6.3
Источни Стари Град	-	-	0	0	19	88.0	100	100
Источно Ново Сарајево	1	6.8	17.9	73.0	7	31.1	82.1	27
Пале	1	12.5	2.5	61.7	62	479.5	97.5	38.3
Соколац	1	3.2	0.5	47.3	95	689.0	99.5	52.7
Трново	-	-	0	0	25	109.8	100	100
Град Источно Сарајево	5	35.5	2.4	65.4	211	1413.7	97.6	34.6

Извор: Републички завод за статистику РС, Попис становништва, домаћинства и станова у Републици Српској и БиХ 2013. године

Просторни распоред становништва

Град Источно Сарајево има 5 урбаних/градских насеља укупне површине око 35 км², што чини 2.4% од укупне територије града. На том простору у 2013. години живјело је 65.4 % популације. Осталих 211 насеља спадају у рурална/сеоска насеља, која чине 97.6 % територије града са 34.6 % становништва. Двије општине града, Трново и Источни Стари Град, немају урбаних насеља, тако да су то 100% рурална подручја. Највећи степен урбанизације има општина Источна Илиџа, 93.7 %.

Графикон 5: Урбана и рурална површина Града Источно Сарајево 2013. године у %

Извор: Републички завод за статистику РС

Природни прираштај становништва

На територији града Источно Сарајево у 2020. години рођено је 542 живорођено дијете, од тога 283 дјечака и 259 дјевојчица. У односу на 2016. годину број живорођене дјеце у 2020. години се повећао за 19.⁷

Анализа тренда природног прираштаја становника града Источно Сарајево у периоду 2016.–2020. године, приказана у **Табели 5**, указује на то да од 2016. године град Источно Сарајево биљежи негативан природни прираштај гдје је из године у годину значајнија разлика између броја умрлих и броја новорођених. Негативан природни прираштај је тренд присутан у Републици Српској од 2002. године, а главни узроци су у нестабилној политичкој ситуацији, слабој могућности запошљавања, каснијем отпочињању самосталног живота и заснивања породице те све већег броја одласка младих из Републике Српске.

Табела 5: Природни прираштај по општинама града Источно Сарајево у периоду 2016.–2020.г.

	Источна Илиџа	Источни Стари Град	Источно Ново Сарајево	Пале	Соколац	Трново
2016	-54	-15	0	-99	-60	-14
2017	-60	-23	-23	-82	-69	-14
2018	-58	-11	3	-75	-37	-11
2019	-2	-12	-34	-90	-56	-9
2020	-109	-21	-29	-95	-77	-15

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине Републике Српске, 2020

Из табеле се види да је општина Источно Ново Сарајево једина имала позитиван природни прираштај у 2018. години док је у осталим општинама био негативан. Најлошији природни прираштај у овом периоду карактерише општине Пале и Соколац, док општине Источна Илиџа, Источни Стари Град и Трново имају повољније вриједности природног прираштаја.

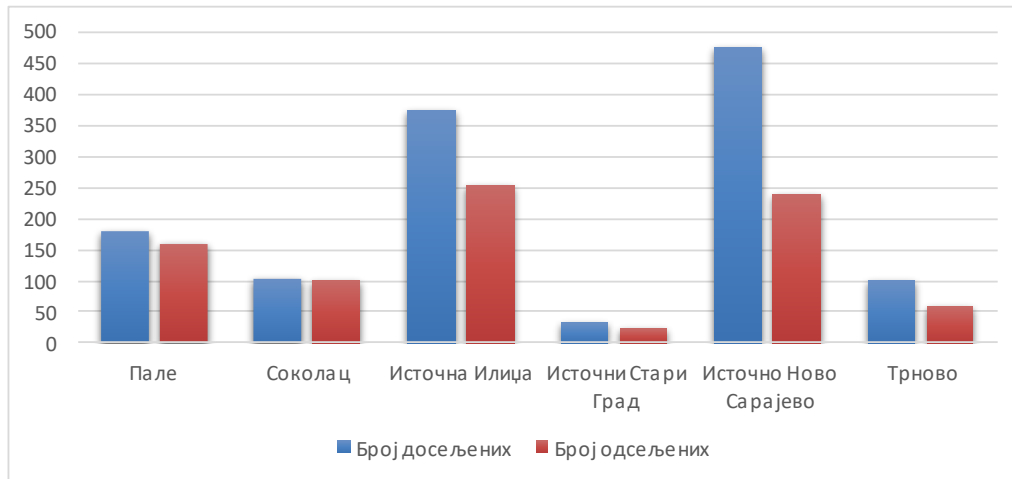
Миграције становништва

Анализирајући становништво према миграционим обиљежјима по попису становништва из 2013. године, град Источно Сарајево има 18,9 % становништва које од рођења

⁷Републички завод за статистику РС

станује на истом мјесту, односно аутохтоног становништва. Посматрајући по општинама града, тај проценат креће се од 12 % у општини Источна Илиџа до 31,7 % у општини Соколац. Дакле град Источно Сарајево има 81,1 % досељеног становништва, тј. становништва које није рођено на садашњем мјесту становања.

Графикон 6: Миграциони салдо унутрашњих миграција по општинама града Источно Сарајево, 2020. година

Извор: Републички завод за статистику - Градови и општине Републике Српске, 2020

Из приложених података видљиво је да општине града Источно Сарајево константно биљеже раст броја становника и имају позитиван миграциони салдо, првенствено општине Источна Илиџа и Источно Ново Сарајево које у садашњем тренутку представљају несумњива имиграциона подручја у оквиру града Источно Сарајево. Разлог за ово произилази из боље опремљености инфраструктуром, јавним службама и већом могућношћу запошљавања.

* * *

Демографска кретања имају негативан тренд у свим општинама града, осим општине Источно Ново Сарајево. Посматрано на нивоу града, број становника континуирано расте. Старосна структура је повољна, а доминатно учешће има радно способно друштво (65.86%). Највећа концентрација становништва је у економски најразвијенијим општинама града, односно у урбаним општинским центрима гдје је примјетан раст густине насељености.

Од 2016. године град Источно Сарајево биљежи негативан природни прираштај. Генерално, негативан природни прираштај је тренд присутан у Републици Српској од 2002. године, а главни узроци су у нестабилној политичкој ситуацији, слабој могућности запошљавања, каснијем отпочињању самосталног живота и заснивања породице те све већег броја одласка младих из Републике Српске.

Позитивно је што град има 82.1% досељеног становништва, тј. становника које није рођено на садашњем мјесту становања. Миграциони салдо је позитиван. Користећи миграциони салдо као критериј за оцјену развоја, Источно Сарајево се може упоредити са другим позитвним примјерима развијенијих градова и општина у Републици Српској, као што су Бања Лука и Бијељина.

1.1.4. Тржиште рада

Трговина и прерађивачка индустрија

Према регистрованим подацима о осигураницима у евиденцији Пореске управе Републике Српске, укупан број запослених на дан 30.11.2021. године према општини запослења, на подручју града Источно Сарајево износио је 19 498. Истовремено, број запослених по мјесту пребивалишта на територији града Источно Сарајево износио је 18 278.

Разлика између ова два броја, прецизније 1 220, показује број запослених радника који раде у другим општинама које не припадају граду.

Табела 6: Број осигураника према општини запослења, на дан 30.11.2021.год.

Општина	Број запослених	
	према општини запослења	према општини пребивалишта
Источна Илиџа	3 970	4 507
Источни Стари Град	423	267
Источно Ново Сарајево	5 265	3 754
Пале	6 141	6 174
Соколац	3 455	3 291
Трново	304	379

Извор: Пореска управа Републике Српске

Ако се упореди број запослених у односу на број становника по општинама, уочава се да највећи број запослених према процијењеном броју становника има општина Источно Ново Сарајево гдје је, у 2020. години, било два становника на једног запосленог, затим општине Соколац и Источни Стари Град у којима је један запослени према три становника. Најмањи број запослених према броју становника има општина Трново гдје на једног запосленог има осам становника. Општине Пале и Источна Илиџа имају једног запосленог на четири становника.

Тренд запослености показује пораст броја запослених на територији града Источно Сарајево, сваке године у периоду од 2016.-2020.године. Ако се посматра кретање броја запослених по општинама, уочава се да је само у општинама Трново и Источни Стари Град дошло до смањена броја запослених у 2020. годину у односу на 2019. годину. У погледу запослености по полу, значајно су више запослене особе мушког пола, како на нивоу града, тако и по општинама.

Табела 7: Број запослених по општинама у периоду 2016.-2020. година

Општина	Број запослених				
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Источна Илиџа					
Укупно	2 864	3 053	3 137	3 248	3 276
Мушкарци	1 227	1 299	1 342	1 425	1 522
Жене	1 637	1 754	1 795	1 823	1 754
Источни Стари Град					
Укупно	293	312	296	294	290
Мушкарци	226	243	231	227	224
Жене	67	69	65	67	66
Источно Ново Сарајево					
Укупно	4 301	4 484	4 523	4 707	4 729
Мушкарци	2 299	2 402	2 385	2 492	2 515
Жене	2 002	2 082	2 138	2 215	2 214
Пале					
Укупно	4 758	4 648	4 842	4 774	4 929
Мушкарци	2 606	2 498	2 601	2 547	2 597
Жене	2 152	2 150	2 241	2 227	2 332
Соколац					
Укупно	2 592	2 712	2 730	2 957	3 084
Мушкарци	1 473	1 539	1 522	1 660	1 709
Жене	1 119	1 173	1 208	1 297	1 375
Трново					
Укупно	209	208	250	260	243
Мушкарци	110	112	143	153	143
Жене	99	96	107	107	100
Град Источно Сарајево					
Укупно	15 017	15 417	15 778	16 240	16 551
Мушкарци	7 941	8 093	8 224	8 504	8 710
Жене	7 076	7 324	7 554	7 736	7 841

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине 2021. године

Структура запослених према дјелатности предузећа у 2019. години показује да је највећи број запослених у Источном Сарајеву запослен у области трговине (14.8%), јавне

управе (12.7%), прерађивачке индустрије (10.4%) и образовања (9.8%). Такође, знатан број радника запослен је у области хотелијерства, здравствене заштите те грађевинарства.

Графикон 7: Број запослених по подручјима класификације дјелатности, 2019. год.

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине 2021. године

Када се посматрају општине, највећи број запослених у општини Источни Стари Град ради у области прерађивачке индустрије која запошљава 31.2% радника, као што је случај и са општином Соколац гдје је 18% радника запослено у прерађивачкој индустрији. У општини Источна Илица трговина на велико и мало запошљава највећи број радника, односно 21.3% запослених. У општини Пале, у дјелатности пружања смјештаја, те припреме и услуживања хране запослен је највећи број радника, односно њих 16%. У општини Источно Ново Сарајево највећи број радника, 20%, запослен је у јавној управи, а потом у трговини на велико и мало (13.3%). Такође, и у општини Трново највећи број запослених је у јавној управи (21.1%).

Табела 8: Број запослених у привреди на територији града, 2020. год.

Општина	Број запослених (привреда)	Број запослених (предузетници)
Соколац	6 410	98
Пале	2 425	146
Источно Ново Сарајево	1 846	324
Источна Илица	1 834	106
Источни Стари Град	161	17
Трново	50	2
Укупно	12.726	693

Извор: АПИФ

Табела 9: Број запослених у прерађивачкој индустрији, у периоду 2018.-2020.године

Област класификације дјелатности	2018.	2019.	2020.
Производња прехранбених производа и пића	140	141	124
Производња текстила	39	37	32
Производња одјеће			119
Прерада дрва и производа од дрва, осим намјештаја	733	770	1000
Штампање и умножавање снимљених записа	39	47	46
Производња производа од гуме и пластичних маса	4	3	4
Производња осталих неметалних мин.производа	23	17	24
Производња готових металних производа	114	105	95
Производња рачунара и електроничких и оптичких производа	10	23	2
Производња електричне опреме	11	8	11
Производња и инсталирање уређаја и опреме	10	17	18
Остало*	245	185	56
УКУПНО	1368	1353	1531

Извор: ТРОН база података

*Остало обухвата области дјелатности у којима послује мање од 3 привредна друштва

Укупан број запослених у прерађивачкој индустрији у 2020. години већи је у односу на претходне двије године. При томе, највећи број запослених је у секторима прераде дрвета и производа од дрвета, производње прехранбених производа и пића те производњи готових металних производа.

Величина предузећа

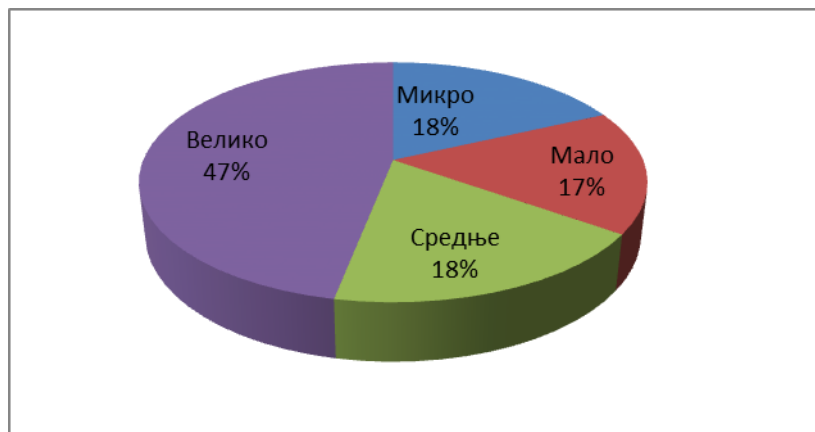
На територији града Источно Сарајево у 2020. години пословало је укупно 1 349 предузећа, од чега је било 25.3% малих предузећа (0-50 запослених), 5.3% средњих предузећа (50-249 запослених) и само 1.03% великих предузећа (250 и више запослених). Важно је напоменути да су међу малим предузећима најмања (микро) предузећа с мање од 10 запослених учествовала са 68.2% у укупном броју предузећа.

Табела 10: Број запослених по величини предузећа на подручју града Источно Сарајево, 2021.год.

Величина предузећа	Број предузећа	Број запослених
Микро	921	2 870
Мало	342	2 636
Средње	72	2 909
Велико	14	7 432
Укупно	1 349	15 847

Извор: АПИФ

Графикон 8: Процент запослених по величини предузећа

Извор: АПИФ

Дакле, иако је само 1% великих предузећа, ипак ова предузећа су остварила скоро половину (47%) укупне запослености.

Анализа критичних и сигурних радних мјеста

У наредној табели дат је преглед броја запослених у привреди (без јавног сектора) по општинама Града Источно Сарајево.

Табела 11: Преглед броја запослених у привреди по општинама, 2020. година

Општина	Број запослених (привреда)- са позитивним пословањем	Број запослених (привреда) – са негативним пословањем	Број запослених (предузетници) – са позитивним пословањем	Број запослених (предузетници) – са негативним пословањем	Укупно
Соколац	6 141	269	81	17	6 508
Пале	2 206	219	118	28	2 571
Источно Ново Сарајево	1 372	474	274	50	2 170
Источна Илиџа	1 124	710	94	12	1 940
Источни Стари Град	123	38	10	7	178
Трново	40	10	2	0	52
Укупно %	11 006 82%	1 720 12.8%	579 4.3%	114 0.9%	13 419 100%

Извор: АПИФ

Од укупног броја запослених у привреди (13 419), 1 834 (13.6 %) је радило у предузећима која нису остварила позитиван финансијски резултат, што указује да је у 2020. години тек осмина радних мјеста у граду Источно Сарајево била потенцијално угрожена. При томе, највише потенцијално угрожених радних мјеста је у општинама Источна Илиџа и Источно Ново Сарајево, са више од 1 200 (68%) угрожених радних мјеста. Ситуација је повољнија у општинама Пале и Соколац, али је и ту потенцијално угрожено 533 (29%) радних мјеста у привреди. У Источном Старом Граду и Трново угрожено је 55 (3%) радних мјеста у привреди, али је у ове двије општине запослено много мање радника него у осталим општинама.

Табела 12: Предузећа - највећи носиоци запослености, 2020. година

Назив	Општина	Број запослених	Облик организовања	Сектор
Мјешовити холдинг „ЕРС“-МП а.д. Требиње – ЗП „Електродистрибуција“ а.д. Пале	Пале	565	А.Д.	Д
НЕЛТ д.о.о. Источно Сарајево	Источна Илиџа	418	Д.О.О.	Г
А.Д. „Романија путеви“ Соколац	Соколац	236	А.Д.	Ф
PREMIER SPORT d.o.o.	Источно Ново Сарајево	225	Д.О.О.	Р
ОНОГОШТ д.о.о.	Соколац	195	Д.О.О.	Г
А.Д. ОЦ „Јахорина“ Пале	Пале	179	А.Д.	И
ВЕТ-LIVE d.o.o.	Источна Илиџа	166	Д.О.О.	Р
ЈП „Завод за уџбенике и наставна средства“ а.д.	Источно Ново Сарајево	161	А.Д.	Ј

Извор: АПИФ

Осам највећих носилаца запослености у привреди града Источно Сарајево запошљава укупно 2 145 радника (14.9% радника). По дјелатности, ова предузећа припадају сектору производње и снабдијевања електричном енергијом, гасом и паром, сектору трговине на велико и на мало, сектору грађевинарства, сектору хотелијерства и угоститељства, те сектору умјетности, забаве и рекреације.

Незапосленост

На подручју града Источно Сарајево, закључно са 31.07.2021. године налазило се 5 952 незапослених лица која су активно тражила запослење. У односу на јули прошле године број незапослених лица је мањи за 979 лица или 14.12% када се на евиденцији налазило 6 931 лице. Овдје треба имати у виду чињеницу да је у току 2020. године због пандемије узрокованом корона вирусом долазило до повећања броја незапослених лица.

Табела 13: Регистровани запослени и незапослени на подручју по општинама, 2020. година

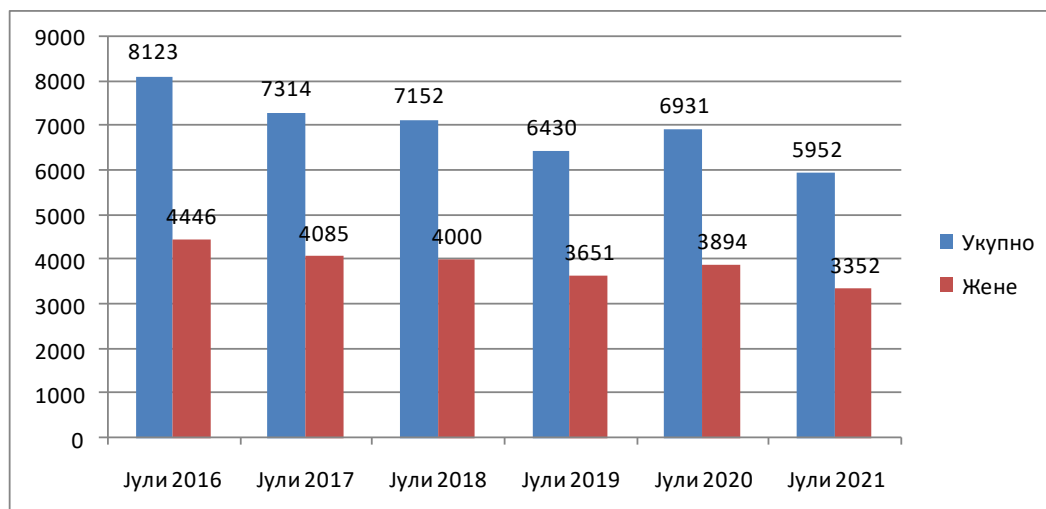
Општина	Број запослених, децембар 2020.	Број незапослених, јули 2020.	Стопа незапослености, 2020. год., %
Источно Ново Сарајево	4 729	1 280	21.30
Источна Илиџа	3 276	1 438	30.50
Пале и Источни Стари Град	5 219	2 627	33.4
Соколац	3 084	1 429	31.60
Трново	243	157	39.25
Град Источно Сарајево	16 551	6 931	29.51
Република Српска	274 227	83 164	23.26

Извор: ЈУ Завод за запошљавање РС, Филијала Источно Сарајево

Стопе незапослености по општинама су високе. Највиша стопа незапослености у 2020. години забиљежена је у општини Трново (39.25%), док је најнижа стопа незапослености у општини Источно Ново Сарајево (21.30%). Када се подаци о незапослености упореде са подацима на нивоу Републике Српске, уочава се да једино општина Источно Ново Сарајево има мању стопу незапослености од стопе на нивоу Републике Српске. Укупна стопа незапослености у Граду Источно Сарајево већа је за 6,2 % од стопе незапослености у Републици Српској.

Подаци о регистрованим незапосленим лицима показују да се у свим општинама града Источно Сарајево тај број смањује од 2016. године, с изузетком 2020. године. Раст броја незапослених за 500 у 2020. години у односу на 2019. годину узрокован је смањеном економском активношћу услјед пандемије COVID-19.

Графикон 9: Регистровани незапослени на подручју града у периоду 2016.-2021. године

Извор: ЈУ Завод за запошљавање РС, Филијала Источно Сарајево

Према подацима о квалификационој структури активне понуде радне снаге и даље је највећи број незапослених са средњом стручном спремом (41%), затим квалификованих (27%), са високом стручном спремом (20%) те неквалификованих (10%).

Најбројнија занимања у трећем степену стручне спреме су: продавач, аутомеханичар, возач теретних возила, металостругар и кувар. У четвртном степену стручне спреме најбројнија

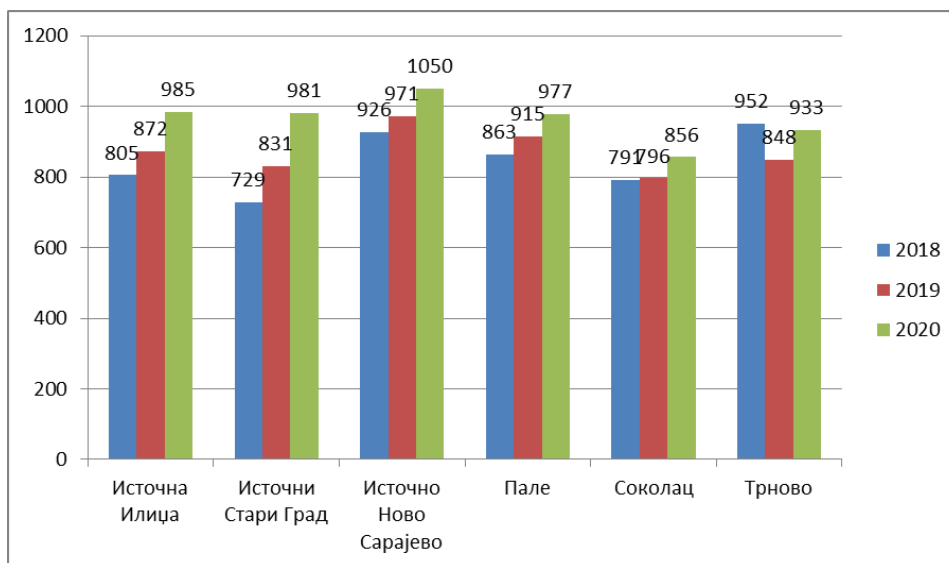
занимања су: матурант гимназије, машински техничар, економски техничар, туристички техничар и шумарски техничар.

Од укупног броја незапослених лица 56 % су жене. При томе, од незапослених са средњом стручном спремом 59.5% су жене, а са високом стручном спремом 73.3%. Највећи проценат незапослених жена пријављен је у општини Источно Ново Сарајево (59.8%), затим у општини Трново (56.6%) и општини Источна Илица (56%). Ови подаци не говоре довољно о активности жена с обзиром на број жена у руралним подручјима града које нису активне на тржишту рада.

Нето плате

Подаци о просјечним платама по годинама показују да су просјечне плате у свим општинама у саставу града повећане у 2020. години. Овај раст је углавном узрокован растом нето плата у државној управи.

Графикон 10: Просјечне нето плате по општинама по годинама у периоду 2018.-2020. године

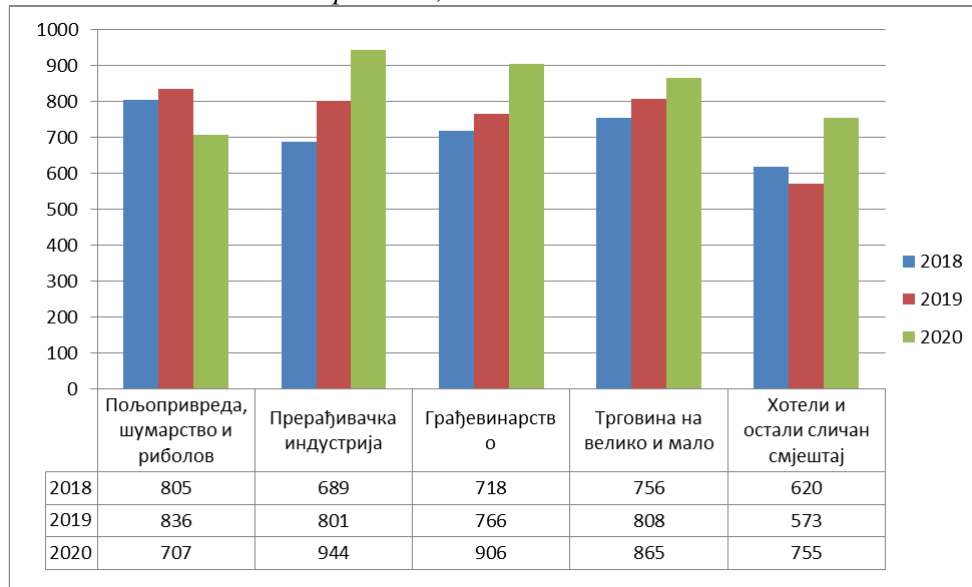

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине (2021., 2020., 2019. године)

Просјечна нето плата у општинама Источна Илица, Источни Стари Град, Источно Ново Сарајево и Пале, у 2020. години је већа од просјечне нето плате у Републици Српској у истој години (956 КМ), што није био случај у 2019. години када је просјечна плата у свим општинама, изузев општина Источно Ново Сарајево и Пале, била мања од просјека за Републику Српску (906 КМ). Просјечна нето плата у 2020. години је највиша у општини Источно Ново Сарајево (1.050 КМ) док је најнижа у општини Соколац (856 КМ).

Раст нето плата у периоду 2018.-2020. године остварен је у свим гранама дјелатности, осим у пољопривреди и шумарству. Највише просјечне нето плате исплатила су предузећа из области прерађивачке индустрије – прехранбене индустрије (944 КМ), док су најниже исплаћене у предузећима из области пољопривреде и шумарства (707). Поређења ради, просјек у Републици Српској у 2020. години износио је 779 КМ у области пољопривреде и шумарства, а 772 у области прерађивачке индустрије.

Просјечна плата у грађевинарству, које запошљава 6.9% радника, у 2020. години износила је 906 КМ, више од просјека у Републици Српској (661 КМ).

Графикон 11: Просјечне нето плате у гранама дјелатности које запошљавају највећи број радника, 2018.-2020. год.

Извор: АПИФ

У децембру 2020. године синдикална потрошачка корпа⁸ је износила 1945,83 КМ⁹ и највише је могла бити покривена просјечним нето платама исплаћеним у Источном Новом Сарајево, 54%, а најмање у Сокоцу, 44%. Структура синдикалне потрошачке корпе показује да је за исхрану четворчлане породице било потребно издвојити 728,10 КМ или 69.3% просјечне нето плате у Источном Новом Сарајево и 85% просјечне нето плате у Сокоцу. За све остале потребе домаћинства (становање, комуналне услуге, одржавање домаћинства, одјећа и обућа, ...) остаје највише у Источном Новом Сарајево, 30.7% просјечне нето плате и најмање у Сокоцу 15% нето плате или 128 КМ мјесечно.

* * *

Тренд запослености показује пораст броја запослених на територији града Источно Сарајево. У погледу запослености, значајно су више запослене особе мушког пола. Структура запослености према дјелатности предузећа показује да је највећи број запослених у области трговине, јавне управе и прерађивачке индустрије.

У прерађивачкој индустрији, која треба да буде стуб развоја привреде града Источно Сарајево, међу секторима који имају највећи број запослених издвајају се: прерада дрвета и производи од дрвета, производња прехранбених производа и пића те производња готових металних производа.

Предузећа која су највећи носиоци запослености у привреди града, припадају сљедећим дјелатностима: производња и снабдијевање електричном енергијом, гасом и паром, трговина на велико и мало, грађевинарство, хотелијерство и угоститељство.

У погледу незапослености, више од половине од укупног броја незапослених су особе женског пола. Према подацима о квалификационој структури активне понуде радне снаге и даље је највећи број незапослених са средњом стручном спремом (41%), затим квалификованих (27%), са високом стручном спремом (20%) те неквалификованих (10%).

Најбројнија занимања у трећем степену стручне спреме су: продавач, аутомеханичар, возач теретних возила, металостругар и кувар. У четвртог степену стручне спреме најбројнија занимања су: матурант гимназије, машински техничар, економски техничар, туристички техничар и шумарски техничар.

потребно је остварити синергетски ефекат развоја привреде са могућностима усакађивања наставних планова и занимања у средњем образовања са могућностима цјеложивотног учења, модела и програма преквалификација.

⁸ Савез синдиката Републике Српске мјесечно прикупља податке о синдикалној потрошачкој корпи за четворчлану породицу у Републици Српској. Синдикална потрошачка корпа садржи просјечне трошкове једне четворчлане породице у Републици Српској

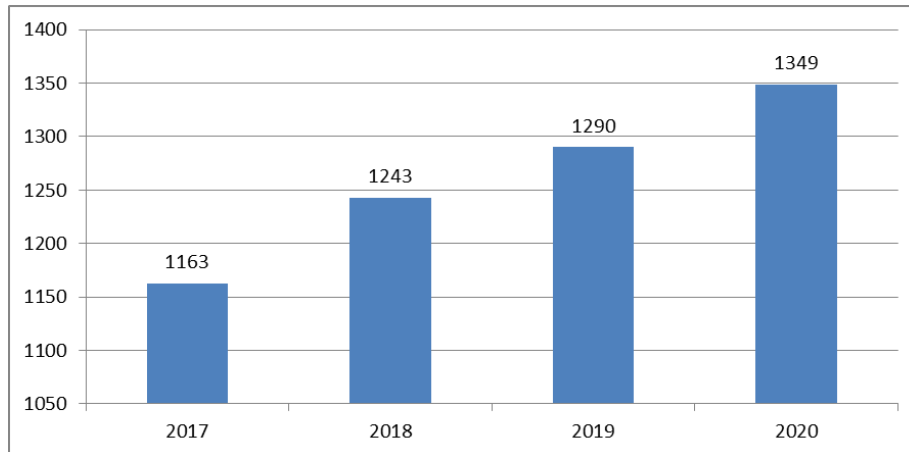
⁹ Извор података: Савез синдиката Републике Српске

1.1.5. Економска ситуација

Број предузећа

У граду Источно Сарајево, у 2020. години је пословало је 1 349 привредних предузећа. У односу на 2019. годину повећан је број привредних субјеката за 59. У истом периоду престало је са радом 12 привредних субјеката.

Графикон 12: Укупан број привредних предузећа по годинама

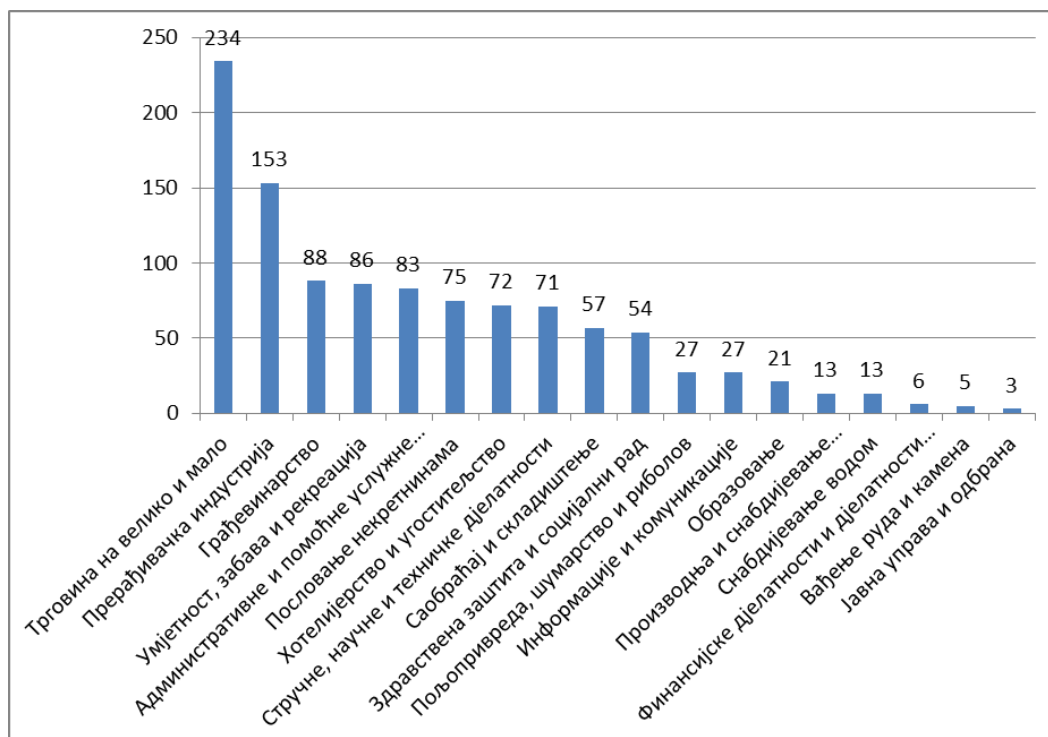

Извор: АПИФ

Дакле, на подручју града уочава се позитиван тренд у отварању нових предузећа. У 2017. години, број активних предузећа износио је 1 163, а 2020. године 1 349, што представља увећање за 16 %.

Што се тиче секторске расподеле око 17% од свих регистрованих предузећа чине трговинска предузећа (234 предузећа). Слиједи сектори прерађивачке индустрије (153 предузећа), грађевинарства (88 предузећа), умјетности, забаве и рекреације (86 предузећа). На петом мјесту су административне и помоћне услужне дјелатности (83 предузећа).

Графикон 13. Број регистрованих предузећа по секторима у 2020. години

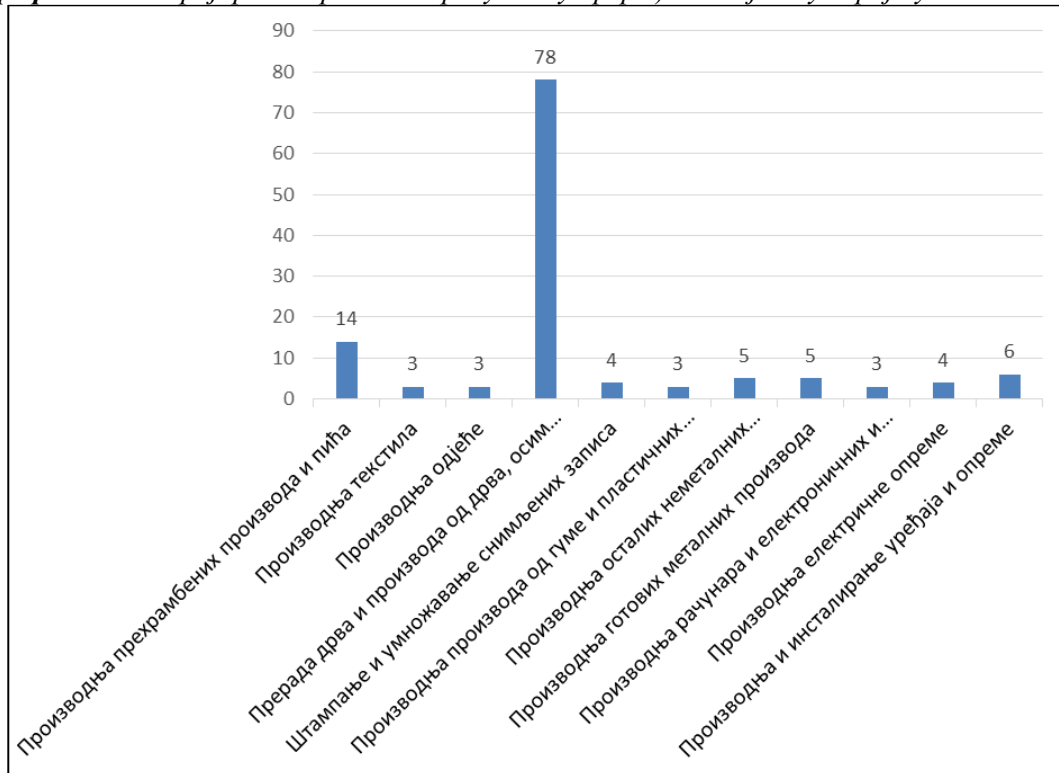

Извор: АПИФ

Уочава се да је много већи број предузећа из области трговине, у односу на друге секторе. Оваква привредна структура није неуобичајена за Републику Српску и БиХ, али је прилично неповољна.

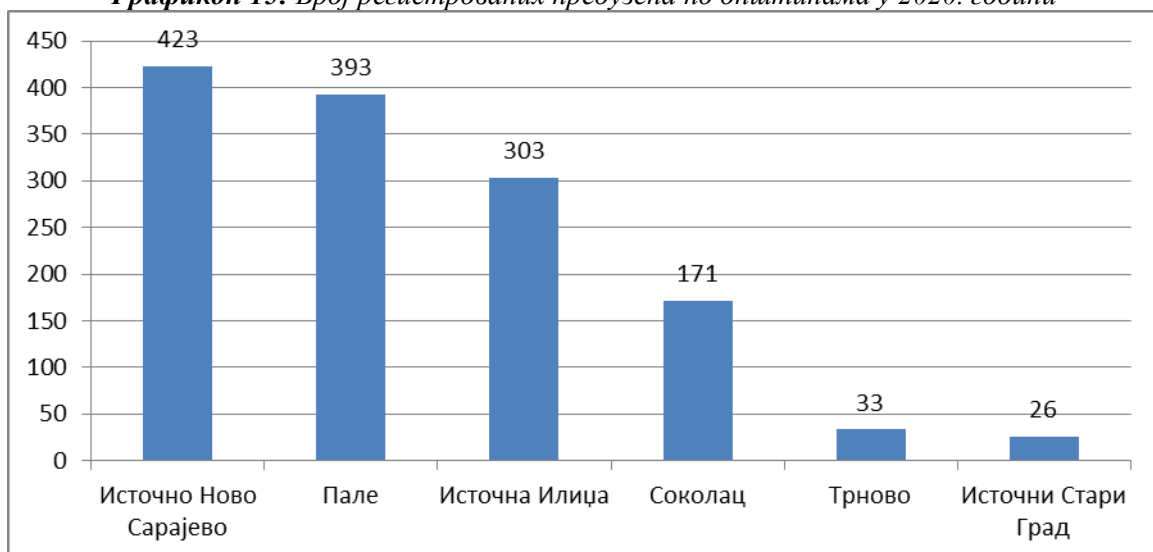
Када је ријеч о структури прерађивачке индустрије, највећи број предузећа регистрован је у сектору прераде дрва и производа од дрва, осим намјештаја, затим у сектору производње прехранбених производа и пића. Знатно мањи број предузећа послује у секторима као што су: производња готових металних производа, производња осталих неметалних производа, производња текстила и производња одјеће.

Графикон 14: Број регистрованих предузећа у прерађивачкој индустрији у 2020. години

Извор: ТРОН база података

Графикон 15: Број регистрованих предузећа по општинама у 2020. години

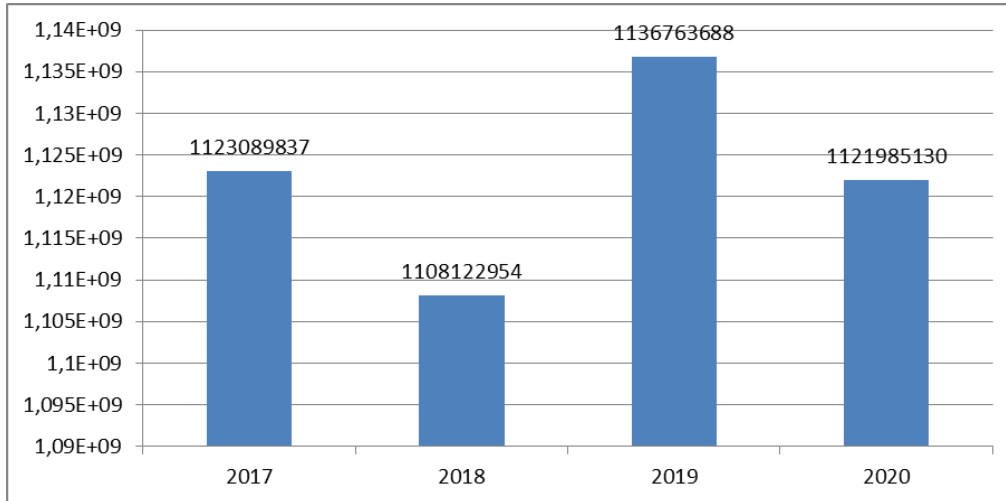
Извор: АПИФ

Највећа привредна активност забиљежена је у Источном Новом Сарајеву, а затим у Палама, Источној Илиџи и Сокоцу. Општине Трново и Источни Стари Град имају мали удио у привредној активности града.

Приходи локалне привреде

Остварени укупан приход локалне привреде града Источно Сарајево, у 2020. години, износи око 1.121 мил. КМ. Ово износи око 18 636 КМ по становнику и представља релативно добар резултат, поготово кад се упоређи са већином општина у РС и БиХ.

Графикон 15: Укупан приход по годинама (у КМ)

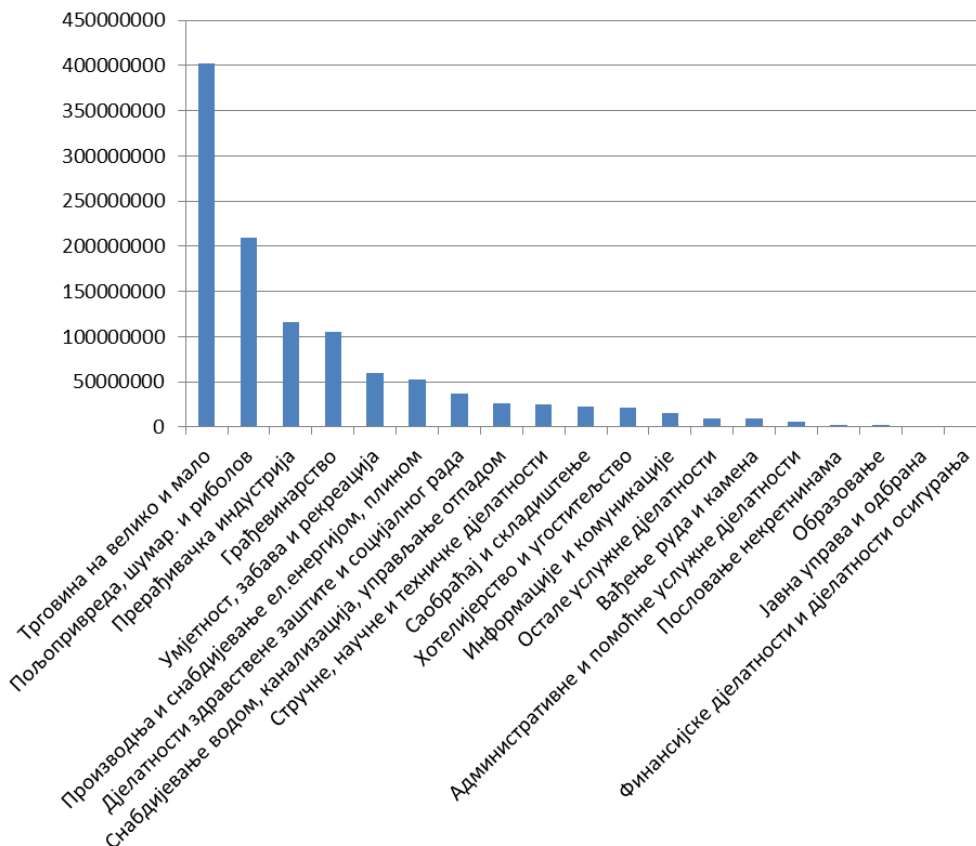

Извор: АПИФ

У граду Источно Сарајево укупан приход локалне привреде у 2020. години износио је 1.121 мил. КМ, а мањи је за 1.3% у односу на 2019. годину, што је највећим дијелом последица смањене економске активности усплијед пандемије COVID-19.

Подаци о секторима са највећим укупним приходом садржани су у **Графикону 16**.

Графикон 16: Укупан приход у 2020. години по секторима (у хиљ. КМ)

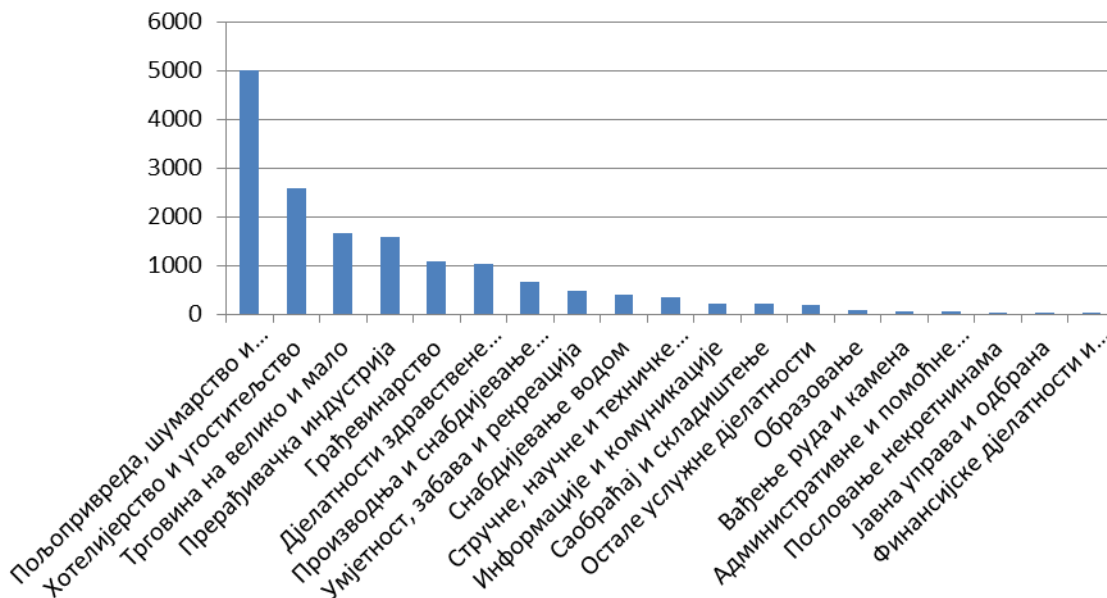

Извор: АПИФ

Највеће учешће у укупном приходу привреде има трговина са 401 мил. КМ или 35,8% учешћа, а потом слиједе дјелатности пољопривреде, шумарства и риболова са 209 мил. КМ или 18.6%. Ова два сектора стварају 54.5% укупног прихода који је у 2020. години остварен на подручју града Источно Сарајево. Сви остали сектори заједно стварају 45.5% укупног прихода. Од преосталих сектора, посебно се издваја прерађивачка индустрија са приходом од 116 милиона КМ. Такође, нису занемарљиви ни сектори грађевинарства, дјелатности здравствене заштите и социјалног рада, те производње и снабдијевања електричном енергијом, гасом, паром и климатизацијом.

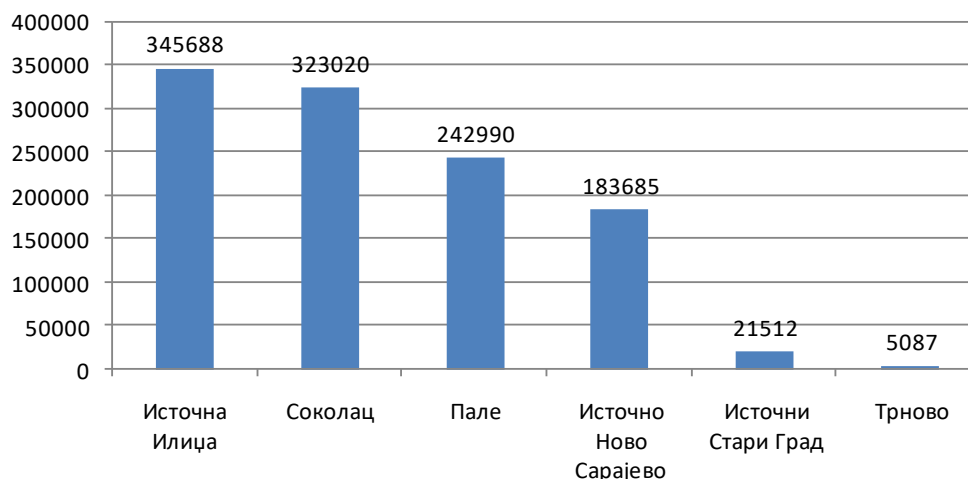
Ако се упореди величина сектора по броју запослених у 2020. години, уочава се да сектор пољопривреде и шумарства заузима прво мјесто са 5 000 запослених или 31.5% од укупног броја запослених у привреди. Следи га сектор хотелијерства и угоститељства који запошљава 2 586 радника или 16.3% запослених. Ова два сектора запошљавају 47.8% запослених у привреди. На трећем мјесту је трговина, са 1655 запослених или 10.4%. Наведени сектори запошљавају 58.2% радника у привреди. Такође, знатно учешће имају сектори: прерађивачка индустрија (1 584), грађевинарства (1091) и здравствена заштита (1023). Нису занемариви ни сектори производње и снабдијевања електричном енергијом и гасом, умјетности, забаве и рекреације, што се може видјети из Графикана 17.

Графикон 17: Број запослених по секторима

Извор: АПИФ

Графикон 18: Укупан приход по општинама, 2020. година (хиљ. КМ)

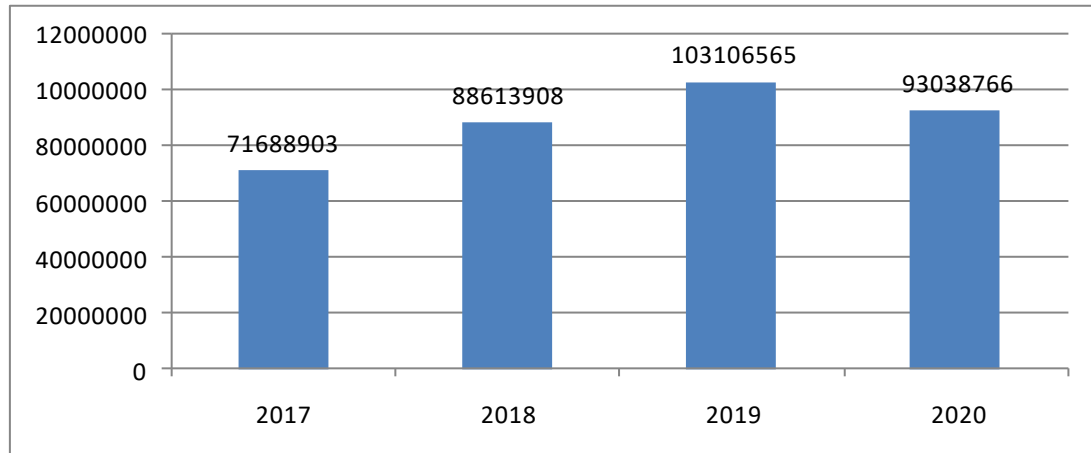
Извор: АПИФ РС

На Графикону 18 уочава се да је по оствареном приходу, као и по броју предузећа у општинама, привредна активност сконцентрисана у Источној Илици, Сокоцу, Палама и Источном Новом Сарајеву, док општине Трново и Источни Стари Град и имају мали удио у привредној активности града.

Добит локалне привреде

Укупан биланс успјеха привреде Града Источно Сарајево показује да је добит континуирано расла сваке године, осим 2020. године када је дошло до њеног пада у односу на 2019. годину, што је и очекивана посљедица смањења економске активности услјед пандемије COVID-19.

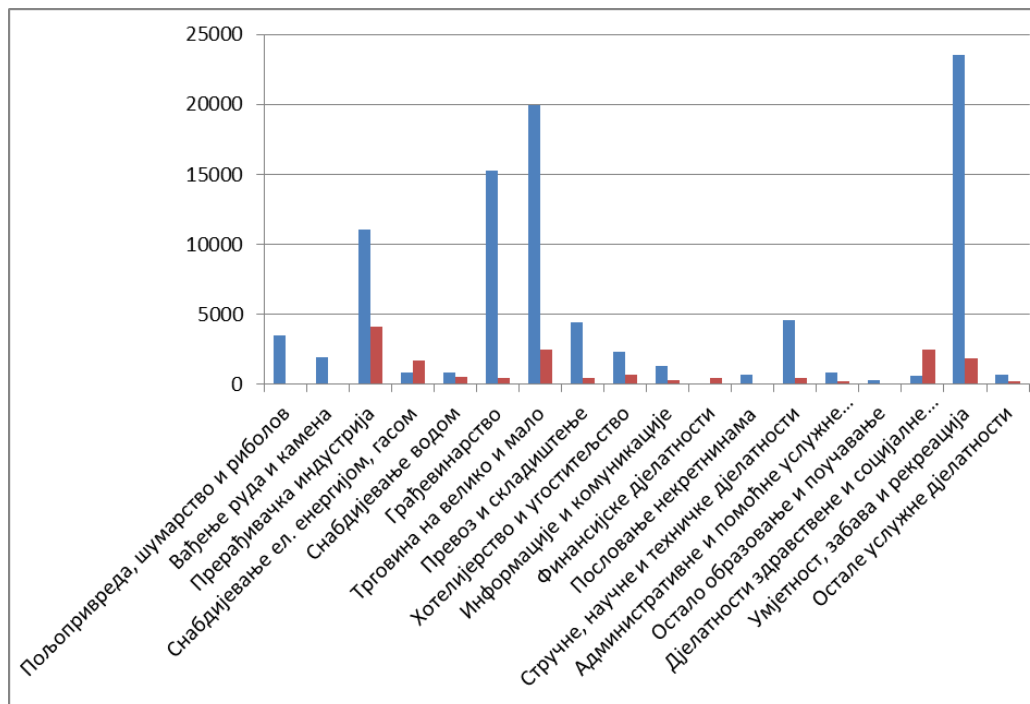
Графикон 19: Укупна добит по годинама (у КМ)

Извор: АПИФ

Посматрано по дјелатностима, у 2020. години највећа добит остварена је у дјелатностима коцкања, клађења и умјетничког стваралаштва, а потом у трговини и затим у грађевинарству. С друге стране, у истом периоду највећи губитак претрпјеле су прерађивачка индустрија, трговина и дјелатност здравствене и социјалне заштите.

Графикон 20: Добитак и губитак по дјелатностима у 2020. год. (у хиљ. КМ)

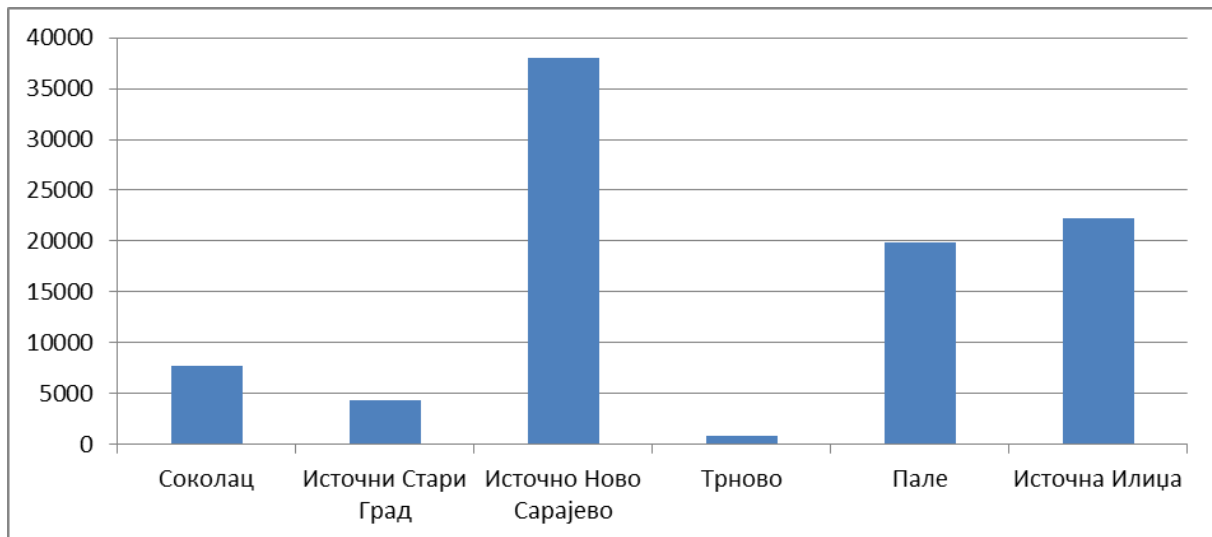
Извор: АПИФ

Табела 13. Бруто додана вриједност и нето добит у прерађивачкој индустрији у периоду 2018. - 2020. године

Област класификације дјелатности	2018.	2019.	2020.
Производња прехрамбених производа и пића	2 044 978	2 191 365	2 126 768
Производња текстила	66 390	93 588	556 651
Производња одјеће	613 080	736 564	2 255 517
Прерада дрва и производа од дрва, осим намјештаја	18 028 879	16 667 299	22 761 598
Штампање и умножавање снимљених записа	1 497 643	1 830 392	1 400 442
Производња производа од гуме и пластичних маса	44 934	44 979	49 786
Производња осталих неметалних мин. производа	542 402	300 452	339 185
Производња готових металних производа	1 777 308	1 624 178	1 677 966
Производња рачунара и електроничних и оптичких производа	395 961	1 403 256	39 753
Производња електричне опреме	370 319	460 910	498 767
Производња и инсталирање уређаја и опреме	431 354	500 536	940 070
Остало*	4 065 615	3 155 341	1 159 950
УКУПНО	29 878 863	29 008 860	33 806 453

Извор: ТРОН база података

Графикон 21: Добитак по општинама у 2020. год. (у хиљ. КМ)

Извор: АПИФ

Територијално гледано, најбоље послује привреда општине Источно Ново Сарајево, а изузетно лош резултат је у општини Трново.

Спољно трговинска размјена града Источно Сарајево

У току 2020. године, град Источно Сарајево остварио је увоз у вриједности од 162 248 000 КМ, а извоз у износу од 61 090 000 КМ. Покривеност увоза извозом износила је 37.65%.

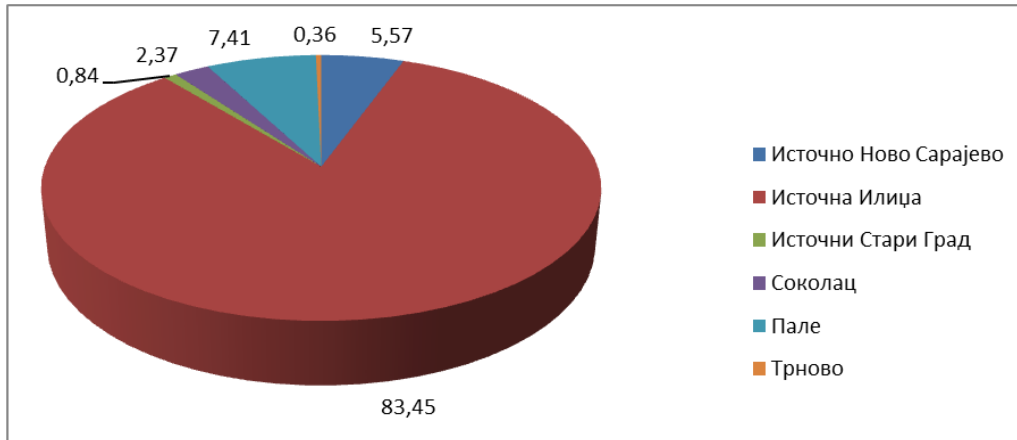
Табела 13. Спољнотрговинска размјена града Источно Сарајево за 2020. годину

Општина	Спољнотрговинска размјена у КМ		
	Увоз	Извоз	Покривеност %
Соколац	3 851 000	17 854 000	463.62
Источно Стари Град	1 356 000	2 059 000	151.84
Источно Ново Сарајево	9 042 000	8 161 000	90.26
Трново	576 000	90 000	15.63
Пале	12 024 000	24 231 000	201.52
Источна Илиџа	135 399 000	8 695 000	6.42
УКУПНО:	162 248 000	61 090 000	37.65

Извор: Подручна привредна комора Источно Сарајево

Поређења ради, у 2020. години Република Српска је остварила увоз у износу од 4 671 994 000 КМ, извоз у износу од 3 560 144 000 КМ и покривеност извоза са 76.20%.

Графикон 22: Регионално учешће општина у увозу у град Источно Сарајево

Извор: Подручна привредна комора Источно Сарајево

Табела: Предузећа која су остварила највеће приходе од извоза, 2020. год.

Назив предузећа	Општина	Дјелатност
Друштво за производњу, промет и услуге "КЕПРОМ" д.о.о.	Источна Илиџа	Неспецијализирана трговина на велико
Привредно друштво за унутрашњу и спољну трговину "НЕЛТ" д.о.о. Источно Сарајево	Источна Илиџа	Трговина на велико духанским производима
Друштво са ограниченом одговорношћу за производњу, промет и услуге "МИЛКУС"	Пале	Употреба посебно издвојених материјала
Друштво са ограниченом одговорношћу ВА-МЕТАLEXPORT d.o.o.	Источно Ново Сарајево	Посредовање у трговини специјализираној за одређене производе
Друштво са ограниченом одговорношћу HAMDO GROUP d.o.o.	Соколац	Производња остале грађевне столарије и елемената

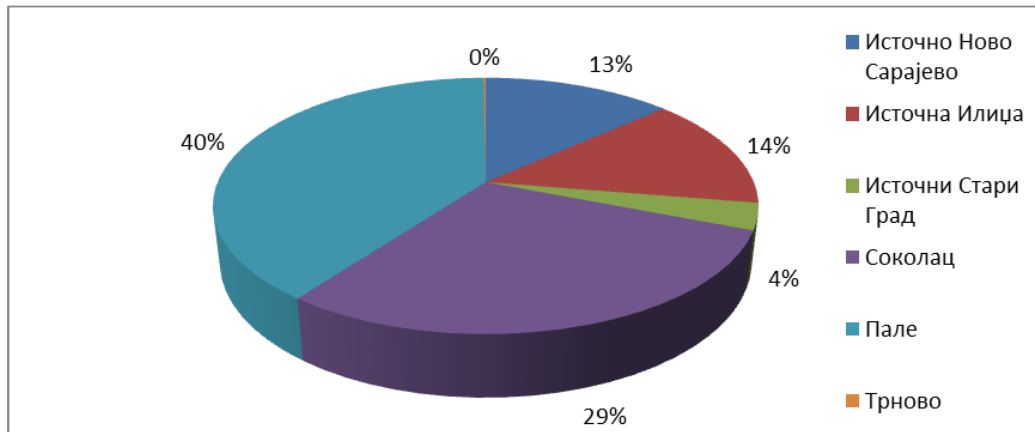
Извор: ТРОН база података

Табела: Највећи извозници у области прерађивачке индустрије, 2020. год.

Назив предузећа	Општина	Дјелатност
Друштво са ограниченом одговорношћу HAMDO GROUP d.o.o.	Соколац	Производња остале грађевне столарије и елемената
Друштво са ограниченом одговорношћу за производњу и промет "НОВИ КОМЕРЦ"	Соколац	Производња остале грађевне столарије и елемената
"МОФАС" Друштво са ограниченом одговорношћу за производњу, трговину и услуге Источно Сарајево	Источно Ново Сарајево	Машинска обрада метала
Друштво са ограниченом одговорношћу за производњу и промет "МРАЗ"	Пале	Производња остале вањске одјеће
Друштво са ограниченом одговорношћу за производњу, трговину и услуге "EDENGARDEN" d.o.o.	Источно Ново Сарајево	Остала прерађивачка индустрија, д. н.

Извор: ТРОН база података

Графикон 22: Регионално учешће општина у извозу града Источно Сарајево

Извор: Подручна привредна комора Источно Сарајево

Процентуално учешће општина града Источно Сарајево у увозу у односу на ентитет Република Српска износи:

- Источно Ново Сарајево 0.19%
- Источна Илица 2.90 %
- Источни Стари Град 0.03%
- Соколац 0,08%
- Пале 0,26 %
- Трново 0,01 %.

Укупно је град Источно Сарајево у увозу Републике Српске заступљен са 3.47%.

Процентуално учешће општина града Источно Сарајево у извозу у односу на ентитет Република Српска износи:

- Источно Ново Сарајево 0,23%
- Источна Илица 0,24 %
- Источни Стари Град 0,06%
- Соколац 0,50%
- Пале 0,68%
- Трново 0,002%.

Укупно је град Источно Сарајево у увозу Републике Српске заступљен са 1.71%.

Просторна организација привреде

Просторни план града Источно Сарајево до 2015. године¹⁰ је у области привреде нарочити значај посветио будућој просторној организацији привреде. У том погледу су дефинисана четири генерална планска приступа у области просторне организације привреде:

- Повећање степена искоришћености постојећих производно – пословних зона и привредних погона.
- Измјештање постојећих производно – пословних зона и привредних погона или њихових дијелова из еколошких разлога.
- Проширење постојећих производно – пословних зона и привредних погона.
- Оснивање нових производно – пословних зона на погодним локалитетима.

Просторни план је дефинисао сљедеће потенцијалне производно – пословне зоне на територији града Источно Сарајево: Аблаково поље, Коран 2, Љубогошта 2, Сумбуловац 1, Сумбуловац 2, Сумбуловац 3 у општини Пале и Војковићи у општини Источна Илица. Њихова површина износи 217.46 ha. Укупни капацитет ових зона је преко 27000 радних мјеста. Издаваја

¹⁰ Временски хоризонт Просторног плана помјерен је до 2025. године

Индустријска зона у Подроманији на Сокоцу задовољава све потребе инвеститора, садржи савремени водовод, канализацију, електро мрежу и приступне путеве. Ту се већ налази одређени број привредних субјеката, а један дио је у изградњи.

У општини Источни Стари Град започет је пројекат изградње пословне зоне „Булози“, која је планирана дуж магистралног пута у општини Источни Стари Град, све до ентитетске границе.

1.1.6. Пољопривредна производња

Пољопривредно земљиште

У педолошком погледу најраспрострањенија земљишта на територији града Источно Сарајево су мозаици калкомеланосол – калкокамбисол, дистрични камбисол и мозаици калкомеланосол - дистрични камбисол. Ријеч је о земљиштима на кречњацима и доломитима (кречњачко доломитна црница и смеђа тла на кречњацима и доломитима). Квалитетнија земљишта као што су псеудоглеји, флувисоли, мозаици лувисол – псеудоглеј и рендзине на лапорима ограничена су на Сарајевску котлину и долине ријека. Из претходно наведеног може се видјети да земљишта која се најчешће сусрећу на подручју Сарајевско-романијске регије имају лоше физичке и хемијске особине, чијом поправком, би се могла организовати успјешна производња.

У погледу употребне вриједности пољопривредног земљишта доминирају пољопривредна земљишта лошег квалитета (7 и 8 категорија).

Земљишта која имају највећу употребну вриједност са становишта пољопривреде на подручју града Источно Сарајево су земљишта 2 – 4. категорије употребне вриједности. На подручју општина Источна Илица и Источно Ново Сарајево највећу употребну вриједност имају пољопривредна земљишта у долинама Добриње и Касиндолског потока низводно од насеља Топлик, односно Касиндо (у долинама ових водотока је у посљедњих 20 година присутна најинтезивнија стамбена изградња). У општинама Пале и Трново оваква пољопривредна земљишта нису заступљена. Пољопривредна земљишта 1. групе по употребној вриједности у општини Соколац се налазе на сљедећим подручјима: већи дио висоравни Гласинац, Кнежина и подручје око доњег тока Драгаче, Мељинско поље, Доње Бабине, Крушевци (дио долине Биоштице), Горњи Драпнићи, подручје око горњег тока долине Драгаче у реону Доњих Драпнића, долина Рацитнице у реону Мангурића, долина Каљине у реону Бање Луције, локалитет Равне Романије јужно од магистралног пута.

Табела 14 : Структура пољопривредног земљишта на подручју града Источно Сарајево , у ha

ОПШТИНА	Укупно	Обрадиво	Воћњаци	Ливаде
Источна Илица	2 978	965	143	334
Источни Стари Град	9 280	2 872	181	2 294
Источно Ново Сарајево	3 830	1 107	144	735
Пале	49 270	12 210	248	9 880
Соколац	68 924	20 189	137	15 863
Трново	13 893	3 502	59	3 000
Град Источно Сарајево	148 175	40 845	912	32 106

Извор: АПИФ, 2019. година

Из Табеле 14 је видљиво да обрадиво земљиште и ливаде доминирају у укупној структури пољопривредног земљишта на подручју града Источно Сарајево. При томе, општине Соколац и Пале карактерише највеће учешће обрадивог земљишта. С друге стране, знатно учешће воћњака одликује општине Пале, Источни Стари Град и Источно Ново Сарајево.

Према званичним подацима Републичког завода за статистику РС за 2020. годину, ораничне површине према начину коришћења на подручју града Источно Сарајево износиле су 6 947 ha, од чега је 1 720 ha засијано.

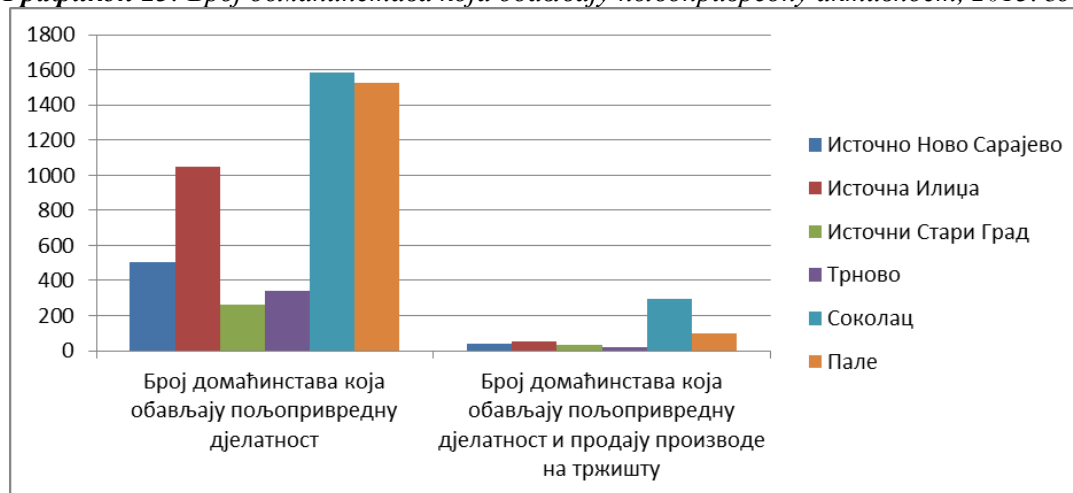
У структури укупних засијаних површина, доминанто је заступљено поврће на 931 ха, затим крмно биље на 557 ха, житарице на 231 ха и индустријско биље на 1 ха ораничних површина.

Табела 15: Ораничне површине према начину коришћења, стање 31.05.2020., ха

ОПШТИНА	Оранице и баште	Засијане површине					Угари и необрађене оранице
		Укупно	Жита	Индустријско биље	Поврће	Крмно биље	
Источна Илица	453	172	29	0	51	92	281
Источни Стари Град	401	36	5	0	24	7	365
Источно Ново Сарајево	232	39	7	1	28	3	193
Пале	1 654	786	57	0	559	170	868
Соколац	3 794	586	132	0	188	266	3 208
Трново	413	101	1	0	81	19	312
Град Источно Сарајево	6 947	1 720	231	1	931	557	5 227

Извор: Републички завод за статистику РС, Статистички годишњак 2021.год.

Графикон 23: Број домаћинстава која обављају пољопривредну активност, 2013. год.

Извор: Републички завод за статистику РС, Попис становништва 2013 год.

Према резултатима Пописа становништва из 2013. године број домаћинстава која обављају пољопривредну дјелатност на подручју града Источно Сарајево је 5 266, што представља 24.5% од укупног броја домаћинстава, док је само 10.2% пољопривредних домаћинстава тржишно оријентисано. При томе, највећи број пољопривредних домаћинстава сконцентрисан је на Сокоцу (1 586) који уједно има и највећи проценат тржишно оријентисаних пољопривредних домаћинстава, затим на Палама (1 527) те Источној Илици (1 045). Када се посматра број пољопривредних домаћинстава у односу на укупни број домаћинстава, највећи проценат је забиљежен у Источном Старом Граду (59.81%) и Трнову (42.62%), што није изненађујуће, с обзиром да се ради о изразито руралним подручјима.

Табела 16: Број регистрованих газдинстава на подручју града Источно Сарајево, 2019. година

ОПШТИНА	Број регистрованих газдинстава	
	Комерцијална	Некомерцијална
Источна Илица	3	34
Источни Стари Град	16	36
Источно Ново Сарајево	3	25
Пале	63	202
Соколац	72	460
Трново	3	10
Град Источно Сарајево	160	767

Извор: АПИФ, 2019. година

За разлику од републичког просјека, према којем највећи дио пољопривредних површина користе комерцијална газдинства и правна лица, на подручју града највећи дио пољопривредних површина користе она најбројнија, а то су некомерцијална газдинства, којих је у 2019. години било 767.

Ограничени потенцијали за развој пољопривреде

С обзиром на велику густину насељености у општинама Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа, тешко је говорити о потенцијалима за развој интензивне пољопривредне производње. Подаци о бројном стању стоке у ове двије општине говоре о производњи за сопствене потребе као што је случај и са ратарском производњом.

Табела 17: Површина и производња ратарских култура по општинама, у 2019. години, у тонама

Општина	Пшеница	Кукуруз	Јечам	Кромпир
Источна Илиџа	32	0	26	225
Источни Стари Град	0	0	10	26
Источно Ново Сарајево	8	0	12	24
Пале	19	16	6	2 400
Соколац	73	0	45	2 240
Трново	0	0	2	235
Град Источно Сарајево	130	16	101	5 150

Извор: Републички завод за статистику РС, Статистички годишњак 2021.год.

Од ратарских култура најзаступљенија је екстензивна производња кромпира, 46.6% се производи на подручју општине Пале и 43.5% у општини Соколац. Процијенује се да је укупна производња ове ратарске културе у ове двије општине 4.640 тона годишње.

Од осталих ратарских култура заступљена је производња јечма, док се пшеница производи у свим општинама осим у Трнову и Источном Старом Граду. Производња кукуруза остварена је само на Палама.

Табела 18: Производња воћа по општинама, у 2019. години, у тонама

Општина	Јабукe	Крушке	Шљиве	Вишње
Источна Илиџа	7	7	3	27
Источни Стари Град	0	0	0	0
Источно Ново Сарајево	13	3	11	2
Пале	90	72	100	0
Соколац	0	0	0	0
Трново	24	6	3	2
Град Источно Сарајево	134	89	117	30

Извор: Републички завод за статистику РС, Статистички годишњак 2021.год.

Посматрајући производњу воћа, уочава се да је најзаступљенија производња јабука и шљива и то највећим дијелом у општини Пале.

Производња поврћа може се радити на више начина и то као: њивска, баштенска и производња поврћа у заштићеном подручју. Према подацима Аграрног фонда града Источно Сарајево, на територији града највише се гаји средње рано и средње касно поврће, а чињеница је да производња у заштићеним условима омогућава рану и касну бербу, тј. конзумацију свјежег поврћа у јесењим, зимским и прољећним мјесецима. Најинтензивнији облик производње поврћа и других биљних врста је производња у заштићеном простору. Производња поврћа у заштићеном простору има изузетан биолошки и економски значај, као и велики потенцијал да буде значајан фактор у развоју пољопривреде града Источно Сарајево.

На основу расположивих података, евидентно је да у сточном фонду највеће учешће има овчарство, а потом говедарство. Више од 95% сточног фонда налази се на општинама Соколац и Пале.

Табела 19: Структура сточног фонда на подручју града Источно Сарајево

ОПШТИНА	Говедарство	Свињарство	Овчарство	Козарство
Источна Илица	4	30	23	15
Источни Стари Град	16	2	37	3
Источно Ново Сарајево	8	0	77	9
Пале	366	4	538	13
Соколац	486	0	500	38
Трново	8	25	31	20
Град Источно Сарајево	880	61	1 206	98

Извор: АПИФ, 2019. година

Када је ријеч о интензивној пољопривредној производњи на подручју града највећи недостатак за већину општина представљају мале површине парцела и недовољна искориштеност земљишта, тако да интензивна пољопривредна производња у свим гранама не постоји. Такође треба напоменути да у већини општина постоји велики број домаћинастава која се баве пољопривредном дјелатности у затвореним просторијама (пластеничка производња, бројлери, производња јаја), што представља велики потенцијал. Међутим, проблем код овакве производње представља уситњеност газдинстава и теже повезивање са тржиштем, у сврху пласирања производа. Највећи ниво производње као и највећи потенцијал за интензивну пољопривредну производњу посједује општина Соколац. На подручју општине производе се тржни вишкови меса, млијека и млијечних производа те вуне, коже, кромпира, меда и сијена, али осим за млијеко ни за један производ се не врши организован откуп. Из наведених разлога било би неопходно у будућности извршити повезивање произвођача са прерађивачима како би се откуп тржних вишкова пољопривредних производа свео у законске оквире.

Пољопривредна подручја

Документ „Основа заштите, коришћења и уређења пољопривредног земљишта Републике Српске као компоненте процеса планирања коришћења земљишта“ дефинисао је агроколошке зоне (агроколошко зонирање) за читаву територију РС, па тако и за подручје града Источно Сарајево. Највећи дио подручја града припада зони пашњака. Зона ратарства обухвата дијелове висоравни Гласинца, већи дио долине Мокрањске Миљацке, Паљанску котлину, дијелове долине Праче, Сарајевску котлину и дио долине Жељезнице. Јужни обод Сарајевске котлине припада зони воћарства.

На основу овог агроколошког зонирања видљиво је да је подручје града у погледу пољопривреде првенствено погодно за сточарство, а у већим ријечним долинама и котлинама за ратарство и воћарство.

Просторни план града Источно Сарајево на територији града је издвојио два пољопривредна подручја – долине ријека са котлинама и планинско подручје. Долине ријека са котлинама обухватају Сарајевску котлину, долине Паљанске и Мокрањске Миљацке, Жељезнице, Праче и Биоштице. Планинско подручје обухвата планинске масиве Требевића, Трескавице, Јахорине, Озрена, Романије, Госине планине, Деветака, као и планинску висораван Гласинца. У првом подручју (долине ријека са котлинама) су могућа ратарска, воћарска и сточарска производња (мјешовити пољопривредни реон), док је планинско подручје осим висоравни Гласинца (могућа оранична производња) погодно искључиво за сточарство.

1.1.7. Туризам

Град Источно Сарајево се налази у централном и источном дијелу Босне и Херцеговине и источном дијелу Републике Српске. Повољан географски положај, изузетно сачувана природна богатства и културно – историјска наслеђа чине град Источно Сарајево веома атрактивном туристичком дестинацијом. На подручју града Источно Сарајево туризам представља значајну привредну грану јер ово подручје карактерише велики туристички потенцијал.

На графиконима испод приказан је број долазака и ноћења домаћих и страних туриста на подручју града Источно Сарајево у периоду од 2016. до 2020. године.

Графикон 24: Број долазака домаћих и страних туриста од 2016.–2020. године

Извор: Републички завод за статистику РС, Статистички годишњак 2021.год.

У посматраном периоду 2016.–2020. године примјетан је стални раст броја долазака туриста, све до 2020. године, када се због пандемије COVID-19, број туриста, како домаћих, тако и страних, као и број ноћења знатно смањило у односу на 2019. годину. Ограничења путовања, затварање граница, прописи о карантину и провођење епидемиолошких мјера у Републици Српској и Босни и Херцеговини директно су утицали на пад долазака и ноћења туриста.

Графикон 25: Број ноћења домаћих и страних туриста од 2016.–2020. године

Извор: Републички завод за статистику РС, Статистички годишњак 2021.год.

Страни туристи у 2020. години остварили су 16 656 долазака и 64 686 ноћења, што је у односу на 2019. годину пад долазака за 41% и пад ноћења за 25%. Страни туристи просјечно су остварили 3.8 ноћења по доласку.

Ситуација је нешто повољнија када су у питању домаћи туристи. Наиме, они су у 2020. години остварили већи број долазака од страних туриста, прецизније 29 085, али је то ипак мање за 20% у односу на 2019. годину. Број ноћења домаћих туриста мањи је од ноћења страних туриста и износи 61 876, а у односу на 2019. годину мањи је за 25%.

С обзиром на туристичке капацитете Јахорине, највећи број долазака и ноћења туриста је забиљежен у општини Пале, а слиједи је општина Источна Илиџа. Домаћи туристи просјечно су остварили 2,1 ноћења по доласку.

Планински туризам

Јахорина, Романија, Требевић дио су недирнуте природе са невјероватним сликама планина и долина, шума, бистрих и брзих планинских водотока.

Јахорина је планина Динарског ланца, са највишим врхом Огорјелица на 1916 метара надморске висине а планински масив, ширине 15 km простире се правцем југ-исток-сјевер-запад. Веома је популарна дестинација како за љубитеље зимских спортова, тако и за све заљубљенике чистог планинског ваздуха. Одлично уређене стазе за скијаше и бордере, по тежини погодне и за почетнике и за врхунске спортисте те вертикални транспорт само су неки од услова који туристи могу да очекују на Јахорини. У већој мјери је изграђен туристички бренд у чије јачање и развијање је потребно даље инвестирати. С тим у вези, проширене су стазе, изграђени приступни ски путеви, изграђена је вјештачка акумулација на врху, уклоњене старе инсталације које нису у функцији, проширени паркинг простори.

Менаџмент ОЦ „Јахорина“ промијењен је 2017. године. Од тада су покренуте и реализоване бројне инвестиције. Прецизније, урађено је следеће: 47 km скијашких стаза, уређен систем вјештачке акумулације неопходан за вјештачко осњежавање, инсталирана гондола Новак Ђоковић, ревитализован неопходан лифт Пољице и постављене покретне траке за скијаше и почетнике, уређен паркинг на неколико локација, уређен приступни пут, урађена расвјета до врха планине и приступни пут (који је током љетње сезоне био затворен за моторна возила, чиме је значајно спријечена експлоатација шумских плодова), уређене стазе за пјешачење, љетна понуда обogaћена је с новим адреналинским атракцијама- Tubing, Tower, Loopster i Skydive, постављене клупе и канте, инсталиран боб на шинама (најдужи у Европи који биљежи огроман број посјетилаца), амбијентално уређено језера на врху планине (Пољице), инсталирана теретана на отвореном и играоница (финансирана средствима ТО Јахорина и Града Источно Сарајево), комплетно реконструисан хотел " Рајска долина ". Град Источно Сарајево и Туристичка организација Јахорина важни су партнери ОЦ „Јахорина“, а значајно су подржавали бројне активности и учествовали у организацији и промоцији догађаја.

Од Сарајева је удаљена 28, од Бањалуке 230, од Београда 320, а од Загреба 350 километара. Данас је Јахорина убједљиво најзначајнија дестинација на подручју града Источно Сарајево, али и Републике Српске и Босне и Херцеговине. Са међународним аеродромом у Сарајеву Јахорину повезује модеран асфалтни пут, који се редовно одржава током цијеле зимске сезоне. Остварује више од 85 % од укупног броја долазака и ноћења на подручју града Источно Сарајево. У хотелима може да се смјести више од 2 500 гостију, а у кућама за одмор и апартманима за изнајмљивање близу 3.000. Јахорина, са својим смјештајним капацитетима, такође пружа могућности конгресног и конференцијског туризма.

На самој планини постоји и неколико ски школа са врхунским учитељима скијања, као и рентал за изнајмљивање ски опреме. Уз алпско, на подручју града Источно Сарајево изузетно је развијено и нордијско скијање. Стаза за нордијско трчање и бијатлон налази се на Двориштима, једној од падина Јахорине на 1350 метара надморске висине. Стазе су хомологизоване (са стрелиштем за биатлон), а на њима је одржано неколико Балканских првенстава, као и Свјетско војно првенство у биатлону 2011. године.

На прољеће и у љето Јахорина са благом климом пружа разне могућности за излетнике, планинаре, спелеологе, ловце, риболовце и спортисте. За Јахорину у току љета су карактеристични семинари, школе у природи, кампови спортиста на отвореним спортским теренима, вожња бициклима и теренским четвртоточкашима. Јахорина са благом климом пружа разне могућности за излетнике, планинаре, спелеологе, ловце, риболовце и спортисте.

Требевић је планина са највишим врхом од 1629 метара надморске висине и надовезује се на планину Јахорину. Требевић представља потенцијалан туристички и рекреативни центар, простире се 12 километара у дужину и 8 у ширину. На њему је комбинована стаза за боб и санкање на којој су одржана такмичења за вријеме Зимских олимпијских игара 1984. године. Посебно је потребно истаћи туристички комплекс Брус који је лоциран на 16 km од Пала и на само 8 km од Сарајева. У склопу понуде је изнајмљивање квад возила, бицикала, столова за стони тенис, док је за најмлађе резервисан парк за дјецу. Поред наведених садржаја, Требевић је донио и нову туристичку атракцију – вожња топоваздушним балоном за панорамско разгледање. Изграђено је неколико смјештајних капацитета и ресторана. Оно што је ову дестинацију учинило још привлачнијом посјетиоцима јесте свакако изградња жичаре. Основни проблем јесте лош приступни пут из оба правца, и из правца Сарајева и из правца Пала, као и немогућност евидентирања гостију који бораве на овој дестинацији. У току су активности које доприносе њеном даљем развоју.

Романија је планина смјештена географски у источном дијелу Републике Српске и Босне и Херцеговине. Највиши врх је Велики Лупоглав с надморском висином од 1652 метра. На западној страни су Црвене стијене, такође знаменито мјесто ове планине кроз историју. На подручју Црвених стијена отворена је „Виа Ферата-Соколов пут“ дужине 350 m и са два висећа моста и представља јединствену атракцију у Босни и Херцеговини. На стрмим литицама Романије налази се Новакова пећина на надморској висини 1515 метара. До пећине води планинска стаза која је уредно обиљежена и ојачана сајлама јер је терен доста стрм.

Равна планина налази се на два километра удаљености од Пала и представља један од модернијих скијашких центара у Босни и Херцеговини. Ски центар Равна планина у својој понуди има укупно 12,5 километара дуге стазе уређене по највећим скијашким стандардима док је главна стаза хомологована и задовољава све свјетске стандарде за одржавање ФИС трка. Поред ски лифта у понуди је кабинска жичара – гондола која креће из подножја Равне планине и излази на врх планине, код вјештачких језера чија се вода користи током зиме за систем вјештачког осњеживања. Гондола на Равној планини има 19 кабина, гдје свака од њих превози по 10 скијаша и износи 2.200 скијаша на сат времена.

Изградња туристичко-излетничког комплекса „**Тврдићи**“ представља један од најзначајнијих развојних приоритета општине Источно Ново Сарајево у области туризма. Одличан географски положај, близина Сарајева, модерна саобраћајна инфраструктура, средњовјековна историјска заоставштина и природно богатство представљају квалитетну основу за развој не само излетничког, већ и конгресног средишта.

Заштита природног наслеђа

Биолошки ресурси, као и њихово очување, су од изузетног значаја за постојање људског друштва, као и за само одржање живота на земљи. Резултати истраживања о биолошкој и еколошкој разноврсности указују на велико богатство и разноврсост флоре, као и на постојање ријетких и осјетљивих врста. Извјесна специфична обиљежја вегетације овог подручја резултат су дејства више фактора који се могу груписати у историјске, антропогене и природне. Специфичан географски и климатски положај овога подручја условили су велику разноврсност у појави биљних заједница.

Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа евидентирао је више заштићених природних подручја на територији града Источно Сарајево и то:

- **Пећина орловача** – споменик природе – удаљена 15 километара од Сарајева и лоцирана близу магистралног пута за Соколац код мјеста Сумболовац и спада у ред најљепших пећинских система у Босни и Херцеговини. До сада истражени дио пећине износи око 2.500 метара са развијеним формама и детаљима пећинског накита: сталагмитима, сталактитима, пећинским стубовима, драперијама, различитим саливима, халактитима, арагонитима, коралним накитом и бигреним кадицама;
- **Гирска пећина**–споменик природе–смјештена на сјевероисточним падинама планине Озре, у селу Доље Гире, 27 km од Сокоца. Пећина се спелеоморфолошки састоји од „Главног канала“, дужине 930 метара и неколико мањих, укупне дужине 1.300 метара. Пећински стубови, на појединим мјестима широки су и до три метра и спадају у најљепше примјерке пећинског накита у пећинама Републике Српске;
- **Пећина Под липом** –споменик природе–налази се на Гласиначкој висоравни, у засеоку Кадића брдо, село Кнежина, општина Соколац. На локалитету Под липом пронађени су остаци неандерталаца стари 40 000 година. На хоризонталној стијени отвора поткапине налазе се палеолитски цртежи димензија 100x70 cm, који према резултатима истраживања спадају у најстарије на простору Републике Српске;
- **Пећина Мокрањска Миљацка** - споменик природе–из које извире ријека Миљацка у Кадином Селу, код Мокрог је најдужа и најљепша пећина у Босни и Херцеговини.

На листи подручја за успостављање заштите по IUCN класификацији према Просторном плану Републике Српске до 2025. године налазе се и подручја на територији града Источно Сарајево и то:

- **Соколац-Кањон Биоштице (извор и пећина)**–заштићени природни преддио;

- Источно Ново Сарајево, Источна Илица, Трново-Касиндолска ријека – заштићени природни предиио;
- Источно Ново Сарајево, Источни Стари Град, Пале, Трново- Требевић (Кањон Миљацке) – заштићени природни предиио;
- Источни Стари Град, Соколац, Пале - Озрен-Буковик-Вучја Лука- парк природе;
- Соколац, Пале- Романија – парк природе;

На листи одабраних NATURA 2000 подручја налазе се и пећина Орловача и Романија као подручја од важности за заједницу- подручја у складу са Директивама о стаништима.

Град Источно Сарајево и Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа у децембру 2021. године склопили су Споразум о сарадњи, којим је између осталог предвиђен рад на пројектима у вези са израдом Студије заштите Парка природе „Требевић“, заштитом подручја Романије и Јахорине са њиховим квалитетним вегетацијским карактеристикама, пећине Орловача и извора Мокрањске Миљацке, археолошких паркова стећака те друге активности у вези са заштитом и очувањем културно-историјских и природних добара.

Културно наслеђе

Културно наслеђе у контексту ове тематске области се третира као дио природног окружења са посебним амбијенталним вриједностима.

Подручје града Источно Сарајево богато је културно-историјским наслеђима која свједоче о дугој и бурној прошлости овога краја. На територији Града постоји велики број културно-историјских знаменитости као што су цркве из 10. вијека, остаци некропола, стећци и остаци старих грађевина.

Према подацима Археолошког лексикона БиХ 1988, на подручју општине Соколац налази се око 140 званично регистрованих археолошких налазишта. Плато Гласиначког поља, површине 22 km² на надморској висини 870 метара, представља археолошко налазиште старина, што од првих археолошких истраживања до данас привлачи бројне истраживаче. Прва археолошка истраживања започета крајем 19. вијека, у вријеме Аустроугарске, показала су да је подручје Гласинца веома рано насељено, па су истраживачи цијело једно историјско раздобље назвали гласиначком културом, чији је носилац било илирско племе Аутаријати. На Гласиначком пољу 1880. године нађена су и култна гласиначка колица као и 300 надгробних споменика из средњег вијека – стећка док се много других сличних налази по селима на подручју Кнежине, Соколовића, Ђаварина, Крушеваца, Бјелосављрвића и Маргетића. Манастри Пресвете Богородице у Кнежини, чија је манастирска црква настала на темељима храма изграђеног 1371. године проглашена је 1989. године као метох манастира Хиландара у коме се чува копија Чудотворне иконе Пресвете Богородице Тројеручице Хиландарске и честиче моштију Светог цара Лазара.

На подручју општине Соколац налази се и велики број спомен обиљежја из НОБ:

1. Споменик солунским борцима;
2. Спомен-костурница у Подроманији;
3. Споменик Олги Дедијер у Дикаљима;
4. Споме-костурница бораца Романије;
5. Споменки српским борцима;
6. Спомен чесма.

Подручје општине Источна Илица има врло богату историју, чему свједоче и пронађени остаци оруђа и оружја из праисторијског периода. На подручју општине налазе се:

Античко – археолошки локалитети:

1. Црквина – Доњи Которац, Римска опека, Римско доба I-IV вијека.
2. Каменови – Војковићи, Средњовјековна некропола. Сачувана три стећка у облику саркофака и крста. Касни средњи вијек.
3. Накло, Војковићи. Праисторијско, римско и средњовјековно насеље. Неолит или енеолит, римско доба и рани средњи вијек.
4. Павловац - Касиндо. Средњовјековна некропола. Касни средњи вијек, XIV – XV вијек.

5. Поткућница – Војковићи. Средњовјековна некропола. Касни средњи вијек.
6. Сватовско гробље – Грлица. Средњовјековна некропола. Касни средњи вијек.

На подручју општине Пале постоји велики број надгробних споменика – стећака и остаци утврђених градова из средњег вијека изнад врела Паљанске Миљацке, изнад Довлића и код Булога, који нису укључени у туристичку понуду општине Пале.

На територији општине Трнова налазе се значајни археолошки локалитети, који нажалост никад нису истражени, али представљају значајно културно-историјско благо као што су Црквине-средњовјековно црквиште (село Миље) и Градац –остаци средњовјековних зидова (Трново). Стећци на подручју Трнова по своме изгледу и карактеристикама датирају из 14. и 15. вијека, док сасвим мали број њих припада самом почетку 16.вијека. На простору трновске регије, нарочито на простору планине Трескавица, налазе се гомиле камења које представљају дио једне културе из илирскога периода (1800. до 29. година п.н.е) које научници називају „хумкам“ или „ тумулима. У илирском периоду у овим гомилама камена су сахрањивали своје мртве са личном имовином. Споменици из времена Аустроугарске монархије: Аустроугарска касарна, Жандермеријска станица у Трнову, Прва основа школа у Трнову. Споменици из НОБ-а:

- Спомен – плоча народном хероју Бориши Ковачевићу
- Спомен-костурница у знак захвалности погинулим ослободиоцима Трнова
- Централни споменик борцима НОБ-а.

Некрополе стећака средњовјековних надгробних споменика налазе се у мањим групама на подручју општине Источни Стари Град. На археолошким локалитетима Булози, Млинаревци и Мраморје сачувано је 28 стећака из касног средњег вијека. Крајем XIV вијека на подручју села изграђено је утврђење Ходидјед, које мјештани Булога називају Одиђед. Подграђе Ходидједа почетком XV вијека било је велико и густо насељено.

На Хрешу је пронађен праисторијски тумул на локалитету Орловац и гробље стећака у облику сандука и саркофага, са видљивим украсима. У фебруару 2016. године Комисија за очување националних споменика донијела је одлуку о проглашењу националног споменика Босне и Херцеговине за сљедеће добро: Историјско подручје-некропола са стећцима на локалитету Хан на Хрешу, Општина Источни Стари Град. Наведена одлука јасно потврђује да на подручју општине Источни Стари Град постоје значајни трагови прадавних времена. Средњовјековни камени надгробници – стећци, јављају се као дио непрекинутог сепулкралног континуитета на босанском подручју, чији коријени сежу дубоко у праисторијско вријеме, гдје се уочава њихова везаност за локалитете старијих епоха – праисторијска насеља и култна мјеста, античке агломерације и гробља, касноантичке и раносредњовјековне цркве и утврђене градове. Њихова генеза и развој може да се прати од средине XII до почетка XVI вијека.

Посебност историјског подручја су: заступљеност различитих форми стећака – сандук и сљемењак, високи сљемењаци од којих је један са дуплим постољем, а њихов умјетнички квалитет представљају украси изведени у високом рељефу.

Довлићи-На локалитету Крчевине откривени су праисторијски тумули, а стотињак корака ниже средњовјековна некропола са стећцима. Ракова Нога-На археолошком локалитету Мрезга, у близини православног гробља, сачувано је око 50 стећака из касног средњег вијека. Комисија за очување националних споменика БиХ је дефинисала привремену листу националних споменика БиХ и проглашава националне споменике БиХ. На подручју града Источно Сарајево на привременој листи националних споменика БиХ се налазе сљедећи културно – историјски објекти:

- Црква Успења Пресвете Богородице у Палама,
- Црква Успења Богородице у Мокром,
- Црква св. Илије у Сокоцу,
- Црква св. Великомученика Георгија у Трнову.

Комисија за очување националних споменика је ставила Јахорину на привремену листу националних споменика и то као природно добро, иако ова комисија нема мандат да проглашава природне вриједности, односно њена дјелатност се односи искључиво на културно – историјско наслеђе.

Табела 20: Списак непокретних културних добара на територији града Источно Сарајево

Општина	Назив културног добра	Национална листа споменика			Остала културна добра			
		1	2	3	4	5	6	7
Источна Илиџа	1. Градац на Илињачи у Горњем Которцу			x		x		
	2. Некропола са стећцима и нишанима у Крупцу			x		x		
	3. Некропола са стећцима на локалитету Црнач у Доњем Которцу			x		x		
Пале	1. Гробље са два камена саркофага						x	
	2. Некропола са стећцима Мраморје у Буђи,Буђ			x				
	3. Римокатоличка црква св. Јосипа		x					
	4. Рушевине средњовјековоног града на извору Миљацке						x	
	5. Стари водовод						x	
	6. Стари град Павловац						x	
	7. Стари град Ходидјед						x	
	8. Хаџишабановића вила	x						
	9. Хусеин-пашина (Махалска) џамија са турбетом и гребљем							x
	10. Цековића кућа	x						
	11. Црква Успења Пресвете Богородице	x						
Соколац	1) Град Вигањ						x	
	2) Градац-Хрељин град						x	
	3) Градина Пуховац						x	
	4) Јахе ефендијино турбе гробље у селу Бјелосављевићи						x	
	5) Кочев до-илирско праисторијско гробље						x	
	6) Мала Градина						x	
	7) Некропола са стећцима на локалитету Црквина у Бјелосављевићима			x		x		
	8) Праисторијски тумулуси и некрополе са стећцима, Лубурић поље			x		x		
	9) Селимија (Султан Селима II) џамија,Кнежина							x
	10) Талине-праисторијска некропола							x
	11) Црква св.Илије							x
Трново	1) Некропола са стећцима „Каурско гробље“, стари нишани и остаци зидова,Пречани			x				
	2) Некропола са стећцима Делијаш			x				
	3) Некропола са стећцима на локалитету Златарић у Ледићима			x				
	4) Некропола са стећцима на локалитету Капова селишта у Ледићима			x				
	5) Некропола са стећцима на локалитету Хан,Шабићи			x				
	6) Некрополе са стећцима,нишанима и остаци средњовјековне грађевине „Долови,Умољани			x				
	7) Црква св.Великоученика Георгија							x
	8) Џамија у Умољанима		x					

Извор: Просторни план Републике Српске до 2025. године

У колонама с десне стране обиљежен је тип коме културно добро припада:

1. Историјске грађевине и споменици
2. Градитељске цјелине
3. Подручја
4. Културна добра која имају велоризациону основу
5. Археолошки локалитети (само они који се налазе на привременој или проглашеној листи националних споменика или у регистру СР БиХ)
6. Културна добра која се налазе у регистру СР БиХ
7. Културна добра са привремене листе националних споменик

* * *

Град Источно Сарајево представља јединствену цјелину у погледу привредних активности, иако се развојем пословне и предузетничке инфраструктуре до сада није управљало на плански, координисан и систематичан начин. Један од разлога за такво стање огледа се у чињеници да град, као административна јединица, не располаже земљиштем као својом имовином, већ се ради о имовини градских општина.

Постојећа привредна структура је прилично неповољна, с обзиром да је много већи број предузећа из области трговине, у односу на друге секторе.

У структури локалне економије области које имају изражену развојну перспективу су прерађивачка индустрија, пољопривреда и туризам са пратећим дјелатностима. Оно што охрабрује је да се уочава тренд раста броја активних правних лица на територији града.

У области прерађивачке индустрије посматрано са аспекта броја запослених, прихода, тржишне оријентације и са дугорочним трендом издвајају се дрвопрерада и производња прехранбених производа. При томе, сектор прераде дрверта представља окосницу развоја са сталном тенденцијом проширења производње са вишим фазама прераде, јер је претежна примарна производња дрвета.

Укупан биланс успјеха привреде Града Источно Сарајево показује да је добит континуирано расла сваке године, осим 2020. године када је дошло до њеног пада у односу на 2019. годину, што је и очекивана посљедица смањења економске активности услјед пандемије COVID-19.

Када је ријеч о интензивној пољопривредној производњи на подручју града највећи недостатак за већину општина представљају мале површине парцела и недовољна искориштеност земљишта, тако да интензивна пољопривредна производња у свим гранама не постоји. Највећи ниво производње као и највећи потенцијал за интензивну пољопривредну производњу посједује општина Соколац. На подручју општине производе се тржни вишкови меса, млијека и млијечних производа те вуне, коже, кромпира, меда и сијена, али осим за млијеко ни за један производ се не врши организован откуп. Из наведених разлога било би неопходно у будућности извршити повезивање произвођача са прерађивачима како би се откуп тржних вишкова пољопривредних производа свео у законске оквире.

Повољан географски положај, изузетно сачувана природна богатства и културно – историјска наслеђа чине град Источно Сарајево веома атрактивном туристичком дестинацијом. На подручју града Источно Сарајево туризам представља значајну привредну грану, јер ово подручје карактерише велики туристички потенцијал.

Узимајући у обзир чињеницу да је кључна карактеристика економије у 21. вијеку та да се ради о економији заснованој на знању, у урбаним језгрима, у динамичкој сарадњи са одговарајућим факултетима и другим центрима знања, неопходно је развијати производе и услуге засноване на доминантном учешћу ИКТ и тзв. креативних индустрија. При томе, град Источно Сарајево, као универзитетски центар, треба да буде и мотор технолошког развоја источног дијела Српске, а истовремено да постане и управљачки центар за међуопштински и регионални развоја.

1.1.8. Животна средина

Под појмом животна средина подразумијева се цјелокупни систем природних и антропогених објеката и појава у коме се обавља рад, живљење и одмор људи. Под утицајем друштвене дјелатности средина се све више мијења што се негативно одражава на живот људи.

Стање ваздуха

Загађен ваздух има негативан утицај на земљиште и воду. Квалитет ваздуха у руралном и урбаном подручју зависи од географских, рељефних, климатских и метеоролошких услова у одређеном временском периоду, али прије свега од извора загађења ове компоненте животне средине. Извори негативног утицаја на квалитет ваздуха, а самим тим и на квалитет животне средине могу се подијелити у три категорије:

1. тачкасти извори загађења (тачкасти загађивачи),
2. линијски извори загађења (линијски загађивачи)
3. површинске изворе загађења (површински загађивачи).

Као тачкасти извори загађења укупне животне средине и ваздуха на подручју града могу се првенствено дефинисати појединачни индустријски производни погони и погони за производњу енергије (топлане и котловнице). Најзначајнији тачкасти загађивачи ваздуха су: Топлана Пале, Котловница "Фамос Коран", Топлана Соколац, Топлана Источно Сарајево.

Линијским изворима негативног утицаја на укупну животну средину и ваздух (линијски загађивачи) могу се првенствено сматрати магистралне, регионалне и локалне саобраћајнице. Утицај на остале компоненте животне средине (вода, земљиште, биљни и животињски свијет) присутан је као и код тачкастих и површинских загађивача. Ниво утицаја линијских извора је условљен нивоом оптерећености саобраћајнице односно фреквенцијима кретања возила. Највећа фреквенција кретања возила присутна на магистралним и регионалним путевима који пролазе кроз урбане средине - агломерација Сарајево (Источна Илица) – Лукавица, Пале и Соколац, као и магистралним путевима између ових агломерација и насеља.

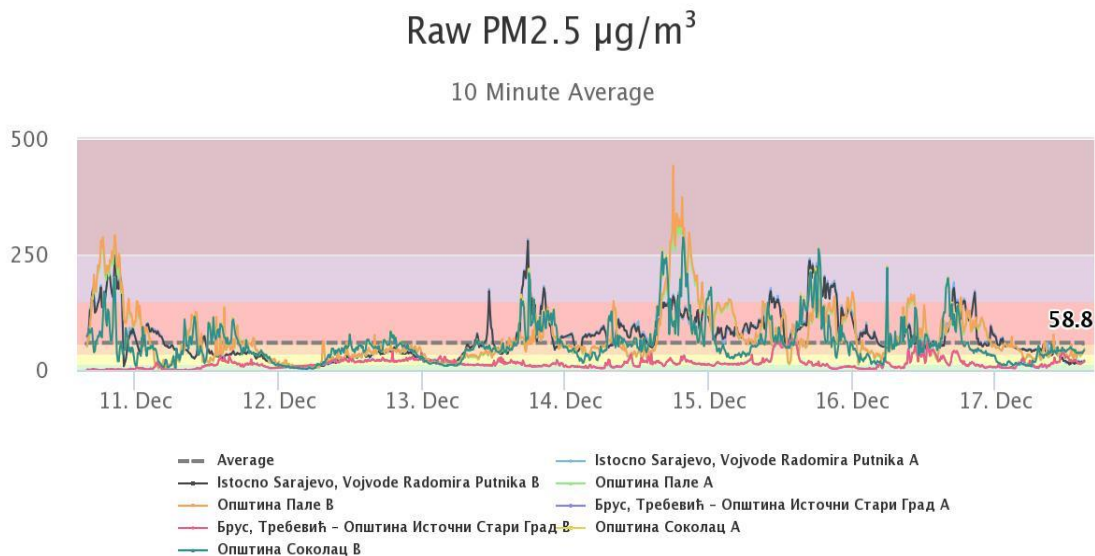
Површински извори загађења укупне животне средине и ваздуха могу се подијелити на неколико категорија: производно – пословне зоне, већи привредни погони, депоније отпада, каменоломи и зоне специјалне намјене. Укупно се могу идентификовати 32 значајнија површинска загађивача животне средине на подручју града Источно Сарајево.

Информације о квалитету ваздуха заснивају се на измјереним подацима и пружају информације о концентрацијама загађујућих материја у ваздуху. У граду Источно Сарајево проводи се систематско мјерење и мониторинг квалитета ваздуха. Град Источно Сарајево је у сарадњи са Електротехничким факултетом Универзитета у Источном Сарајеву, учествовао у реализацији пројекта инсталирања пет мјерних станица за мјерење квалитета ваздуха, мјерење температуре као и мјерење реалтивне влажности ваздуха. Ради добијања адекватних показатеља квалитета ваздуха у граду Источно Сарајево, мјерне станице су инсталиране на згради Електротехничког факултета у Лукавици, Горњим Палама, Сокоцу, Требевићу и Јахорини. Тренутно само мјерна станица на Јахорини није у функцији мјерења квалитета ваздуха док се не обезбиједи Wi-Fi конекција. Инсталирањем одговарајућих сензора уз моделирање одређене апликације, грађани су обавјештени о тренутном квалитету ваздуха.

Градска развојна агенција Источно Сарајево набавила је Purple Air сензоре за мјерење квалитета ваздуха и других релевантних параметара и поставила по један у свакој од шест општина града, те је на тај начин покривен град у цјелини. Сензори континуирано мјере квалитет ваздуха. Препоручени су од стране домаћих и међународних стручњака, а резултати мјерења су доступни у реалном времену на web страници Purple Air у складу са Air Quality Indeksom који прати концентрацију загађивача PM 2.5 и PM 10.

Као примјер мјерења квалитета зрака, приказан је дијаграм концентрације честица PM 2.5 у ваздуху преузет са странице PurpleAir.

Слика 2: Дијаграм концентрације честица PM 2.5 у ваздуху

PM 2.5 честице или fine честице имају пречник мањи од 2.5 микрометара и ове честице су толико мале да могу бити видљиве само под микроскопом. Пошто су врло мале и лагане, fine честице имају тенденцију да остају дуже у ваздуху него теже честице. Ове честице могу доћи из више извора као што су топлане, индивидуална ложишта (угаљ – као најгора врста чврстог горива), моторна возила, авиони, горење дрвета, шумски пожари и слично. Гранична вриједност финих честица износи $25\mu\text{g}/\text{m}^3$. Када њихова концентрација порасте више од допуштене вриједности у календарској години, могу проузроковати низ штетних посљедица по здравље човјека.

Слика 3: Однос измјерене и максимално дозвољене вриједности загађивача у ваздуху
Индекс квалитета ваздуха (AQI): однос измјерене и максимално дозвољене вредности загађивача у ваздуху

Квалитет ваздуха одређује загађивач чији индекс тог дана има највећу вредност.

Index Values	Квалитет ваздуха	Упозорење
0-50	Добар	
51-100*	Умерено добар	Не препоручује се дужи боравак на отвореном осетљивом делу популације (деца, стари, хронични болесници).
101-150	Нездрав за осетљиву популацију (деца, стари, хронични болесници)	Особе са срчаним и плућним обољењима, старије особе и деца треба да ограниче боравак на отвореном (јутарњи и вечерњи сати се не препоручују).
151-200	Нездрав	Особе са срчаним и плућним обољењима, старије особе и деца треба да избегавају боравак напољу и продужену физичку активност. Пожељно је смањење продужене и напорне физичке активности здравог дела популације.
201-300	Врло нездрав	Особе са срчаним и плућним обољењима, старије особе и деца треба да избегавају било какву активност напољу. Остали би требали да избегавају продужене и тешке напоре. Не препоручује се проветравање станова у јутарњим и вечерњим сатима.
>301	Опасно	Особе са срчаним и плућним обољењима, старије особе и деца треба да скрате боравак напољу и ако је могуће да остану у кући и смање активности. Хронични болесници морају узимати редовну терапију а у случају погоршања здравственог стања обавезно се обратити лекару. Остали треба да избегавају активности напољу. Не препоручује се проветравање станова у јутарњим и вечерњим сатима.

Основни извори загађености зрака на подручју града Источно Сарајево су емисије из кућних ложишта, котловница, локалних топлана и издувни гасови из аутомобила. Намеће се закључак рјешавања проблема загађености као приоритетног по питању квалитета живљења у граду. Значајан допринос чистијем зраку даје оријентација на гас као основни енергент за загријавање станова и кућа. Због повећаног броја возила и због њихове старости и техничке неисправности претпоставка је да је ниво загађености зрака из саобраћаја увећан. Издувни гасови из аутомобила доприносе већим емисијама угљен монооксида, азотног оксида и неметанских органских спојева.

Квалитет зрака прописује Закон о заштити ваздуха ("Службени гласник Републике Српске" бр. 124/11,46/17), Уредба о вриједности квалитета ваздуха („Службени гласник Републике Српске“, број 124/12) и Правилник о мјерама за спречавање и смањење загађивања и побољшање квалитета ваздуха („Службени гласник Републике Српске“, број 3/15, 47/16 и 51/15).

Стање водних ресурса

Вода је један од основних природних елемената без којег је немогуће замислити живот на земљи. Подручје Источног Сарајева је богато водама, изворима, потоцима и ријекама. Водни ресурси су неравномјерно распоређени, па су, на примјер Јахорина и Трескавица богатије водом од Романије. Сви водотоци који се налазе на територији града Источно Сарајево, припадају сливу ријеке Босне (Жељезница, Касиндолски поток, Паљанска Миљацка, Мокрањска Миљацка, Тилава, Добриња, Биоштица) и сливу ријеке Дрине (Прача са својим притокама). Водни ресурси на подручју града Источно Сарајево користе се за различите сврхе: водоснабдијевање; производњу електричне енергије; рибогојство; експлоатацију шљунка, пијеска и камена са обала и корита водотока и рекреацију (првенствено спортски риболов). Наводњавање већих површина пољопривредног земљишта није присутно. Снабдијевање становништва водом на простору града Источно Сарајево врши се из више индивидуалних, неуезаних водоводних система. Основна изворишта чине планинска врела по поједним територијалним цјелинама¹¹. Посљедњих неколико година, на простору града Источно Сарајево, јавља се проблем недостатка питке воде, нарочито у љетњем периоду. Честе су несташице и редуције воде. Снабдијевање водом урбаних дијелова као и сеоских насеља је дјелимично задовољавајућа. Неконтролисана сјеча шума, ерозија земљишта имају посебне импликације на сектор вода.

Праћење квалитета површинских вода на територији града Источно Сарајево у току 2020. године спроведено је на 12 водних тијела у сливу ријеке Босне, док је на једном мјерном мјесту које припада сливу ријеке Дрине истраживање спроведено у 2019. години (Табела 21).

Табела 21. Листа локација за праћење квалитета водотока на територији града И. Сарајево

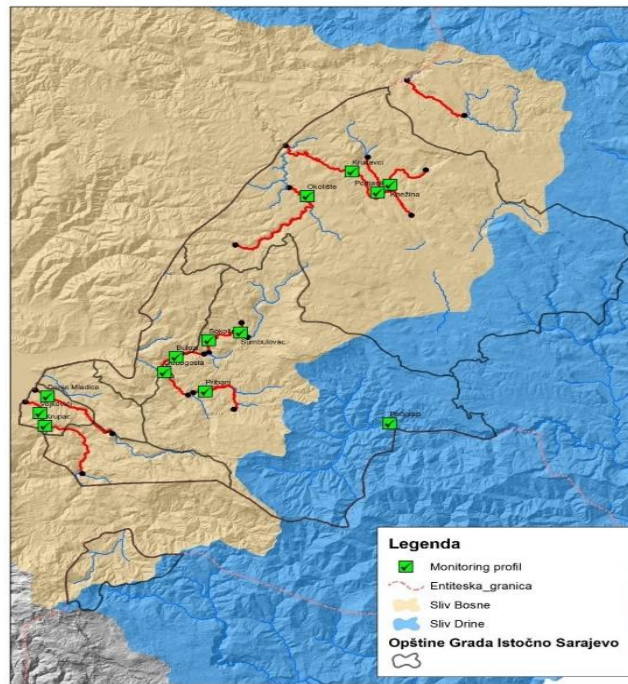
Рб.	Ријека	Назив	Тип ВТ	Водно тијело – ознака	Врста мониторинга
1.	Биоштица	Крушевица	4.7	BA_RS_Bos_Kri_BIO_2	Надзорни мониторинг
2.	Жељезница	Војковићи	4.7	BA_RS_Bos_ZELJ_2B	Надзорни мониторинг
3.	Ступчаница	Пјеновац	4.10	BA_RS_Bos_Kri_STUP_2	Надзорни мониторинг
4.	Мокрањска Миљацка	Булози	4.19	BA_RS_Bos_Milj_M.MILJ_1	Надзорни мониторинг
5.	Паљанска Миљацка	Љубогошта	4.19	BA_RS_Bos_Milj_P.MILJ_1	Надзорни мониторинг
6.	Мокрањска Миљацка	Соколина	4.22	BA_RS_Bos_Milj_M.MILJ_2	Надзорни мониторинг
7.	Касиндолска ријека	Доње Младице	5.7	BA_RS_Bos_Zelj_KASRJ_1	Надзорни мониторинг
8.	Каљина	Околиште	5.10	BA_RS_Bos_Kri_Bio_KAL_2	Надзорни мониторинг
9.	Крушевица	Кнежина	5.11	BA_RS_Bos_Kri_Bio_KRU	Надзорни мониторинг
10.	Добрача	Подјасик	5.20	BA_RS_Bos_Kri_Bio_DOB	Надзорни мониторинг
11.	Паљанска Миљацка	Прибањ	5.22	BA_RS_Bos_Milj_P.MILJ_2	Надзорни мониторинг
12.	Сињевина	Сумбуловац	5.23	BA_RS_Bos_Milj_M.Milj_SIN	Надзорни мониторинг
13.	Прача	Подграб – општина Пале	4.19	RS_Dr_PR_5	Надзорни мониторинг

Извор: Информација о заштити животне средине на подручју града Источно Сарајево с посебним освртом на област вода и заштиту изворишта воде за пиће за 2020/2021 год.

Просторни распоред локација на којима су вршена испитивања је приказан на Слици 4.

¹¹Просторни План Града Источно Сарајево, 2008

Слика 4. Локације за праћење квалитета површинских вода на територији града Источно Сарајево

На подручју општине Источна Илица налазе се три водотока: Жељезница, Добриња и Касиндолска ријека. Посматрајући водоток ријеке Жељезнице, дуж реона протицања, може се претпоставити да је квалитет ријеке Жељезнице знатно лошији послје Крупачких стијена него од њих узводно. Стање квалитета водотока на подручју општине Пале је лоше. Све ријеке и потоке на подручју општине Соколац карактерише неуређеност ријечног корита тј. поточног канала. Мјерење квалитета водотока Каљине и Добраче у 2020. години говори да се ради о добром статусу квалитете водотока. Од површинских водотокова на подручју општине Источно Ново Сарајево значајнија је ријека Тилава, Лукавички поток, Томића поток, Сушица-Петровићи и Лукавац-Козаревићи. Од поменутих водотокова, мјерења квалитета истих нису рађена ни на једном. На подручју општине Трново најзначајнији површински водоток је ријека Жељезница. На подручју општине Трново тренутно не постоји мониторинг квалитета воде, а као површински потенцијални загађивачи појављују се депонија отпада Крупачке стијене, каменолом Бијеле воде у Кијеву, зона специјалне намјене Палошевина-Забојска, рециклажа гума „Грета“ и отпадне воде насеља узводно од Кијева до изворишта. Од површинских водотокова на подручју општине Источни Стари Град треба истаћи ријеку Миљацку.

Највећи извор загађења вода на подручју града Источно Сарајево представљају отпадне воде (комуналне отпадне воде и индустријске отпадне воде). Одвођење отпадних вода, нарочито у урбаним срединама, се врши путем канализационе мреже, помоћу неадекватно изграђених септичких јама или директно у водотоке. Отпадне воде се испуштају у водотоке без претходног третмана (Решетница, Паљанска Миљацка, Репашница, Жељезница, Касиндолска ријека, Добриња, Лукавички поток, Мокрањска Миљацка). Један дио ових отпадних вода завршава и у подземљу, гдје загађује подземне воде (Соколац и Гласинац). Укупна количина отпадних вода у 2019. години на подручју града Источно Сарајево по подацима Републичког завода за статистику РС износи 3 058 m³.

Јавна изворишта за водоснабдијевање на подручју града су искључиво крашка врела. Већина ових изворишта нема одређене и успостављене санитарне зоне заштите. Међутим, пошто се налазе на просторима који су значајно удаљени од стамбених објеката, окружени шумом и шумским земљиштем, ова изворишта нису значајније изложена ризику од загађења. Изузетак од овога представљају изворишта Бистрица, Паљанска Миљацка, Влаховићи које загађују отпадне воде (септичке јаме) са подручја туристичког центра Јахорина (Рајска долина). Загађења вода узрокује и одлагање комуналног чврстог отпада на обалама и у самим водоточима, као и притицање процједних вода из привремених општинских депонија.

У циљу заштите воде неопходно је провести сљедеће мјере:

- увођење сепарационог комуналног система који подразумева одвајање отпадних вода од оборинских вода,
- доградња постојеће и изградња нове канализационе мреже у урбаним подручјима у обухвату Плана,
- изградња уређаја за пречишћавање отпадних вода у подручју Сарајевске котлине,
- успостављање заштитних зона (првенствено зоне санитарне заштите) око изворишта градских водовода, али и осталих изворишта, као и понора преко којих се прихрањују изворишта,
- изградња санитарно исправних септичких јама у осталим насељима,
- планска и организована експлоатација шљунка у приобаљу водотокова,
- спречавање одлагања отпада у водотокове и акумулациона језера,
- санација постојећих дивљих депонија уз водотокове и акумулациона језера,
- успостављање мониторинга квалитета површинских вода.

Све претходно наведене мјере имају за циљ постизање и задржавање прописаних категорија водотока, а према Уредби о класификацији вода и категоризацији водотока („Службени гласник Републике Српске“, број 42/01).

Проблему заштите воде неопходно је озбиљније приступити у наредном периоду, али саме локалне заједнице без помоћи виших нивоа власти и међународних организација не могу ријешити овај проблем који превазилази њихове могућности.

Стање земљишта

Простор града Источно Сарајево је хетерогена и комплексна еколошка зона, гдје се због специфичних природних услова и утицаја човјека развила богата шумска вегетација. Највећи дио земљишта на подручју града Источно Сарајево се налази под шумама. Најзаступљенија земљишта на простору града Источно Сарајево су камбична, односно смеђа земљишта која настају измјеном хумусних и акумулативних земљишта. Око 80% земљишта чине мозаици: калкомеланосол- калкокамбисол, дистрични камбисол, калкомеланосол-дистрични камбисол. Према подацима ЈПШ „Шуме Републике Српске“ а.д. Соколац из 2021. године шуме и шумска земљишта на подручју града Источно Сарајево имају површину од 96.375 ha. Пољопривредно земљиште простире се на 148 175 ha. Остале категорије земљишта (грађевинско земљиште, рудно земљиште, индустријско земљиште, спортско – рекреативно земљиште) чине свега 0.81 %. На основу ових података може се донијети закључак о малом нивоу људске интервенције у простору града, осим на подручју општина Источна Илиџа и Источно Ново Сарајево.

Деградација земљишта може бити последица природних и антропогених чинилаца који доводе до погоршања карактеристика земљишта и његових функција, а некада и до потпуног губитка. Узроци антропогене деградације земљишта овога подручја су биолошки, хемијски и механички утицаји. Највећи извори загађивања земљишта на територији града јесу аероседименти, испуштање отпадних вода, кориштење хемијских средстава у пољопривредној производњи итд. Земљиште као компоненту животне средине на подручју града Источно Сарајево деградира одлагање комуналног и индустријског отпада. Претварање пољопривредног земљишта у грађевинско земљиште се може сматрати трајним губитком земљишта за пољопривреду. Специфично загађење земљишта на подручју Града представља контаминација земљишта минско - експлозивним средствима (минска поља и сумњиве минске површине).

Стање шумских екосистема

Шуме и шумска земљишта на подручју града Источно Сарајево имају површину од 96 375 ha. Од ове површине, скоро 80 % шума и шумског земљишта простире се на општинама Пале и Соколац.

Шуме букве са јелом и смрчом покривају највећи дио подручја општина Пале и Соколац, дијелове планине Трескавица, Романија и Јахорина. Шуме китњака и обичног граба најзаступљеније су у долини ријека Железнице и Добриње, које се мјешају са шумама лужњака

и граба. Шуме китњака заступљене су и на простору општине Источни Стари Град, док мање пространство у долинама ријека заузимају и шуме медунца и црног граба.

У општини Соколац се налази више од 50 % четинарских шума, мјешовитих шума и површина под сукцесивним стадијумима шумске вегетације града Источно Сарајево. У општини Источни Стари Град четинарске шуме имају релативно највеће учешће, док у структури шума и шумског земљишта општина Источна Илица, Источно Ново Сарајево и Трново доминирају лишћарске шуме. Општине Пале има најхетерогенију структуру, са благом доминацијом лишћарских шума, уз значајан удио четинарских шума.

Са аспекта еколошко – вегетацијске реонизације шума БиХ подручје града највећим дијелом улази у састав области Унутрашњих Динарида, односно подручја Источно – босанске висоравни. С обзиром да се знатан дио површине налази под шумама, шумски ресурси представљају важан привредни потенцијал. Поред привредних функција шума, које се огледају у производњи дрвета и других шумских производа, као и ловне дивљачи, од непроцењивог значаја су опште корисне функције шума у које спадају: очување биодиверзитета, заштита земљишта, заштита вода и климе, производња кисеоника, везивање угљеника из атмосфере, туризам, рекреација, естетска улога шума итд.

Шумама на подручју града Источно Сарајево газдује ЈПШ „Шуме РС“.

Многа шумска подручја на територији града карактерише висока природна (еколошка) вриједност. Шумски екосистеми чине основу већине постојећих и планираних заштићених природних подручја. Као постојећа заштићена природна подручја у којима најважнији дио чине шумски екосистеми треба поменути Требевић (око 373 ha) и Јахорину (око 1530 ha у околини изворишта Праче) који су сврстани у категорију „резервати природних предјела“. И у већини планираних заштићених природних подручја шумски екосистеми представљају кључни вриједносни елемент - регионални паркови Јахорина и Романија; заштићени природни предјели: парк – шума Булози, парк – шума Пале, Озрен, Деветак.

Појаве дугих сушних периода праћених високим температурама доводи до значајног повећања ризика од пожара нарочито у шумама. У 2020. години Територијално ватрогасна – спасилачка јединица ТВСЈ је имала већи број интервенција у односу на 2019. годину. Укупан број интервенција у 2020. години износи 569, од чега се највећи број односи на интервенције на отвореном простору.

Управљање отпадом

На подручју града Источно Сарајево постоји шест јавно-комуналних предузећа која се баве одвозом и депоновањем отпадних материјала, а то су :

1. КП „РАД“ а.д. Источно Сарајево;
2. ЈКП „СОКОЛАЦ“ Соколац;
3. ЈП „КОМУНАЛНО „ а.д. Пале;
4. ЈКП „ГЛОГ“ д.о.о. Источни Стари Град;
5. ЈКП „КОМИЛ“ д.о.о. Источна Илица;
6. ЈКП „ТРНОВО“ д.о.о. Трново.

Нагомилавање чврстих отпадака представља један од крупних проблема града, како са комуналног аспекта тако и са еколошког, санитарног, хидролошког итд. Тачни подаци о количини произведеног отпада не постоје, али процјене количина комуналног отпада се темеље на производњи отпада по становнику. Претпоставке су да се на подручју Града произведе 1,0 kg/ст/дан што уз претпоставку да у граду Источно Сарајево живи 60.205 становника даје дневну производњу отпада од око 60 тона. Поменута количина отпада се односи на укупне количине отпада на територији града. То је отпад из домаћинства, привреде, јавних установа, био- отпад, специјални и опасни отпад.

На територији града не постоји уређена санитарна депонија, већ се користи више локација за привремено одлагање отпада. Постојеће депоније у граду (Станишића долови и Крупачке стијене) представљају одлагалиште отпада, гдје не постоји контрола процеса разградње отпада. На депонији Станишића долови се одлаже отпад из општина Пале и Источни Стари Град, док се на депонију Крупачке стијене одлаже отпад из општина Источна Илица,

Источно Ново Сарајево и Трново. Отпад са подручја општине Соколац се одлаже на депонију Рудине у сусједној општини Рогатица.

Прикупљање, транспорт и депоновање чврстог комуналног и индустријског отпада се врши од стране општинских комуналних предузећа. На подручју града не постоји селективно прикупљање или селекција отпада или се веома мало отпада селективно прикупља, највише папира и картонске амбалаже, а јавна свијест по овом питању готово и да не постоји. Такође, одвојено се не сакупљају и збрињавају опасне компоненте отпада. На простору града не постоји ни један оператер за прикупљање отпада животињског поријекла, нема система одвојеног сакупљања нити третмана грађевинског отпада. Велике количине грађевинског отпада депонују се у облику дивљих депонија у урбаним насељима и око њих, уз путеве и водотоке. На ове депоније одлаже се и опасни грађевински отпад (азбест и др.).

Управљање отпадом на подручју општине Пале повјерено је ЈП "Комунално" а.д. Пале и приватном предузећу „Стам Петровић“ Пале (за подручје Јахорине). Одлагање отпада се врши на отвореној градској депонији Станишића долови. На овој депонији прикупљени отпад одлаже и ЈКП „Глог“ из Источног Старог Града. Потребно је истакнути да је актуелна депонија Станишић долови, у плану управљања отпадом у Републици Српској, предвиђена као претоварна станица комуналног отпада. На депонији су предузете мјере у вези са рјешавањем проблема депоновања чврстог отпада. Урађен је и реализован пројекат на уређењу депоније.

Укупне количине отпада на годишњем нивоу износе:

- Комунални отпад: 6.630.016 kg или 6.630 t
- Кабасти и ванконтејнерски отпад: 18.400 m³.

На територији општине Соколац провођење дјелатности по питању управљања отпадом обавља предузеће ЈКП „Соколац“ Соколац које је задужено за чишћење јавних површина, прикупљање, одвожење и депоновање отпада. Отпад се одвози на депонију „Рудине“ која се налази на подручју општине Рогатица.

У складу са пројектом „Стратегија управљања чврстим отпадом у БиХ“ рађеним под покровитељством Европске Уније, Просторни план РС је дефинисао регије и њима припадајуће општине које су корисници регионалних санитарних депонија чврстог отпада, као и центара за третман медицинског и индустријског отпада.

У погледу чврстог отпада подручје града улази у састав фочанске регије, гдје је предложени макролокалитет регионалне санитарне депоније у атару насеља Миљевина у општини Фоча.

Читаво подручје града је у саставу регије за медицински отпад, чији се планирани центар за третман медицинског отпада налази у оквиру комплекса болнице у Подроманији.

Што се тиче индустријског отпада, пет општина града улази у састав регије Сарајево (Пале, Источни Стари Град, Источна Илиџа, Источно Ново Сарајево и Трново) са планираним центром за третман индустријског отпада на подручју Сарајева у ФБиХ (међуентитетска регија), док је општина Соколац у саставу регије Рогатица са планираним центром за третман индустријског отпада у Рогатици.

Услијед одређених недоумица (велика удаљеност општина Пале и Соколац од Миљевине), Просторни план града Источно Сарајево је до реализације рјешења предвиђених вишим планским документима планирао кориштење постојећих општинских депонија и регионалних санитарних депонија на територији Федерације БиХ (Смиљевићи - Сарајево) или планираних санитарних регионалних депонија на територији Федерације БиХ.

Једини стратешки правац за управљање отпадом на подручју града је инсталисање санитарне депоније за свих шест општина уз успостављање система одвајања, сортирања и рециклаже отпада.

Депонија „Крупачке стијене“ дата је на управљање и кориштење Јавном комуналном предузећу „Трново“. Прогнозне количине отпада које се депонују на овој депонији из домаћинства 7.840 t/год. и из установа 392 t/год. Прогнозна количина отпада који је по особинама сличан комуналном отпаду са других подручја и других привредних друштава и институција у зони општина, а које ће се повремено депоновати на депонију „Крупачке стијене“ је 784 t/години. На бази ових података процијењене су просјечне количине комуналног и њему сличних отпада на подручју општина Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа и Трново која се депонује на ову депонију су 9.016 t/години. Потребна годишња запремина ове депоније да би се депоновале поменуте количине отпада је 12.880m³. Преузете

количине отпада за одлагање са ознаком 202399 од других корисника депоније у 2020. години (КП „Рад“ а.д. Источно Ново Сарајево и КП „Комил“ д.о.о Источна Илица) су око 10.000 тона. ЈКП „Трново“ д.о.о. је уз помоћ града Источно Сарајево, израдило Студију избора локације за санацију са наставком експлоатације депоније комуналног отпада „Крупачке стијене“ општина Трново и Идејни пројекат санације са наставком експлоатације депоније комуналног отпада „Крупачке стијене“ општина Трново. На овој депонији извршени су радова према поменутој документацији из средстава кредитног задужења Града. Треба напоменути да је ово прелазно рјешавање за збрињавање комуналног отпада за подручје три општине у саставу града: Трнова, Источне Илице и Источног Новог Сарајева. Ову депонију можемо у будућности, до формирања регионалне депоније за регију Источно Сарајевску-Фочанску, посматрати као претоварну станицу како то дефинише План управљања отпадом у Републици Српској до 2026. године.

Израда и доношење докумената из области заштите животне средине, као и њихово спровођење допринијеће квалитетнијем управљању животном средином града Источно Сарајево.

На подручју града Источно Сарајево 13.10.2020. године усвојена је Декларација „Општине/Градови без брана“ чиме је једногласно донесена одлука о престанку изградње малих хидроелектрана (МХЕ).

Коначно збрињавање комуналног отпада са подручја града Источно Сарајево на потпуно околишки прихватљив начин може се очекивати у склопу изградње Регионалне санитарне депоније комуналног отпада на подручју Источног дијела Републике Српске у складу са Стратегијом управљања отпадом у Републици Српској 2017-2026. Град Источно Сарајево издао је укупно 148 еколошких дозвола, закључно са 31.12.2021. године.

Основни предуслов управљања животном средином на подручју града јесте успостављање мониторинга животне средине и њених компоненти на цјелокупном подручју града Источно Сарајево.

Утицај локалне привреде на животну средину

На подручју града Источно Сарајево нема великих загађивача животне средине међу локалним предузећима попут индустрија базне хемије, рафинерија нафте, већих фармацеутских индустрија, термоелектрана који имају веома велики утицај на животну средину регионалног нивоа. У садашњем тренутку на подручју града нема ни предузећа са великим утицајем на животну средину градског нивоа као што су метало-прерађивачка индустрија, појединачни погони хемијске индустрије, веће кланице, прехранбена индустрија. Генерално, може се рећи да на простору града Источно Сарајево егзистирају фирме које имају највише средњи утицај на животну средину општинског нивоа.

* * *

У погледу квалитета ваздуха, основни извори загађености зрака на подручју града Источно Сарајево су емисије из кућних ложишта, котловница, локалних топлана и издувни гасови из аутомобила. Неопходно је рјешавања проблема загађености као приоритетног по питању квалитета живљења у граду. Значајан допринос чистијем зраку даје оријентација на гас као основни енергент за загријавање станова и кућа. Због повећаног броја возила и због њихове старости и техничке неисправности претпоставка је да је ниво загађености зрака из саобраћаја увећан.

Посљедњих неколико година, на простору града Источно Сарајево, јавља се проблем недостатка питке воде, нарочито у љетњем периоду. Честе су несташице и редуције воде. Снабдијевање водом урбаних дијелова као и сеоских насеља је дјелимично задовољавајућа. Неконтролисана сјеча шума, ерозија земљишта имају посебне импликације на сектор вода. Проблему заштите воде неопходно је озбиљније приступити у наредном периоду, али саме локалне заједнице без помоћи виших нивоа власти и међународних организација не могу ријешити овај проблем који превазилази њихове могућности.

На територији града не постоји уређена санитарна депонија, већ се користи више локација за привремено одлагање отпада. Једини стратешки правац за управљање отпадом на подручју града је инсталисање санитарне депоније за свих шест општина уз успостављање система одвајања, сортирања и рециклаже отпада.

1.1.9. Инфраструктура

Стање просторно-планске документације

Основни просторно – плански документ вишег ранга који обухвата цјелокупну територију града Источно Сарајево јесте Просторни план града Источно Сарајево до 2015. године који је донесен септембра 2008. године. Временски хоризонт важења плана помјерен је до 2025. године и у складу је са Просторним планом Републике Српске до 2025.године.Треба напоменути да је у обухвату овог плана осим територије града Источно Сарајево и општина Рогатица. Ријеч је о просторном плану подручја, тачније регионалном плану, којим се детаљније разрађују и просторно дефинишу основне поставке утврђене просторним планом Републике, усклађују интереси и циљеви развоја у погледу коришћења простора и добара у простору, те развоја функција и дјелатности од заједничког интереса за одређено подручје кога чине више општина (градска заједница општина).

У садашњем тренутку ниједан дио територије града није обухваћен израдом просторног плана посебног подручја, иако је за неке дијелове територије града попут Јахорине и Требевића потребна израда овакве врсте просторног плана.

Стање у погледу израде урбанистичке документације је незадовољавајуће. Послије 1991. године је израђен само један урбанистички план на подручју града - Урбанистички план дијела општина Српско Ново Сарајево и Српска Илица из 2001. године. Овај план обухвата највећим дијелом урбано подручје општина Источна Илица и Источно Ново Сарајево, односно најгушће насељено подручје ове двије општине од Војковића и Касиндола на југозападу до Миљевића и Топлика на сјевероистоку, оивчено ентитетском границом. Овај план захтијева ревизију првенствено због предимензионисања садржаја у области инфраструктуре и друштвених дјелатности произашлих из максималистичке пројекције становништва.

Када се говори о укупној просторно – планско документацији, стање је најбоље у области регулационог планирања. У свим општинама је урађен барем један регулациони план. Највише регулационих планова и измјена регулационих планова је донесено за централне дијелове урбаних насеља: Источна Илица, Лукавица, Пале и Соколац, као и за избјегличка насеља. Значајнији регулациони планови су:

- Регулациони план дијела општина Српска Илица и Српско Ново Сарајево (2001.) – општине Источна Илица и Источно Ново Сарајево; измијењен 15 пута;
- Регулациони план „М18 – Добриња I“ усвојен 2016. године – општина Источна Илица;
- Регулациони план „Центар 1“ , усвојен 2013. године – општина Источно Ново Сарајево;
- Регулациони план подручја Јахорине на подручју општине Трново (2005), Измјена плана (2007) - општина Трново;
- Регулациони план дијела посебног подручја Јахорина (2007) – општина Пале.

Поред класичних просторно – планских докумената треба поменути још једну специфичну врсту документа која има одређену везу са просторно – планском документацијом – мастер план. За подручје Јахорине, као специфично туристичко – рекреативно подручје 2007. године је урађен мастер план са временским хоризонтом 2006 – 2016. година. У овом случају мастер план представља план економског карактера који се бави одређеном локацијом и који је фокусиран на специфициран привредни сектор. Овај план је истекао, али се врши његова дорада.

Просторни план града Источно Сарајево до 2025. године

У поглављу „Општа стратегија организације, уређења и коришћења простора“ су дефинисане основне одреднице организације, уређења и коришћења простора града Источно Сарајево у временском хоризонту до 2025. године. Ово поглавље се у наредном дијелу текста наводи у интегралном облику, јер показује основну концепцију овог плана.

Општа стратегија организације, уређења и коришћења простора обухвата Плана базира се на планираној мрежи насеља (модел полицентричног развоја) на подручју обухвата Плана, затим на концепту развоја пољопривреде, шумарства, рударства, индустрије, саобраћаја,

водопривреде, туризма, трговине на истом простору, као и на планским рјешењима у сфери заштите природе и екологије.

У општинама Источна Илица и Источно Ново Сарајево нагласак у развоју би требао бити на трговини и индустрији, као и осталим терцијарним дјелатностима (прије свега грађевинарству). Општина Трново свој развој би требала засновати на туризму, индустрији и шумарству, а општина Источни Стари Град на туризму, пољопривреди и шумарству. Индустрија, туризам и шумарство би требали представљати окосницу развоја општине Пале, уз значајан удио терцијарних дјелатности. Општина Соколац би свој развој требала усмјерити према индустрији, саобраћају и туризму, као и пољопривредној производњи.

Испуњавањем циљева и задатака овог Плана, град Источно Сарајево ће бити инвестиционо атрактиван, инфраструктурно приступачан и еколошки очуван простор у чијој привредној структури доминира еколошки прихватљивија индустрија и туризам, са значајним удјелом осталих услуга, уз напредну пољопривреду и шумарство.

У складу са планираном мрежом насеља планирано је 38 урбаних подручја. Ријеч је о урбаним подручјима двојног мезорегионалног центра, општинских центара вишег и нижег централитета, секундарних општинских центара, локалних центара, приградских насеља и још неких значајних насеља. Одређена урбана подручја као што су Нехорићи, Гуте, Равна Романија итд. су дефинисана на основу концепта развоја туризма.

Викенд зоне представљају зоне планиране за повремено становање и уско су повезане са концептом развоја туризма. Размјештај зона је планиран на подручју општина Пале и Источно Ново Сарајево, на простору планине Јахорине или у њеној непосредној близини.

Подручје Гласинца, југоисточно од насеља Соколац, представља планирану локацију аеродрома.

Из самог назива «зоне специјалне намјене» јасно је да је ријеч о просторима чија намјена се не може објављивати у јавном документу.

Пољопривредно земљиште обухвата категорије ораница, ливада, подручја мјешовите пољопривредне производње, као и категорије као што су претежно пољопривредна земљишта са значајним учешћем природне вегетације и висински травњаци. У оквиру пољопривредног земљишта се налазе и дисперзна сеоска насеља.

Шумско земљиште обухвата категорије лишћарских шума, четинарских шума, мјешовитих шума, али и категорије попут вресишта, сукцесивних стадијума шумске вегетације и планинске вегетације.

Рудно земљиште представља подручје за експлоатацију минералних сировина (прије свега техничког грађевинског камена) на подручју обухвата Плана.

Акумулације (претежно вишенамјенске) на подручју обухвата Плана планирају се на Бијелој ријеци (Пресјеници), Биоштици, Жељезници, Миљацки и Прачи.

Просторни развој подручја обухвата Плана је, првенствено, условљен полицентричним моделом развоја који произилази из концепта будуће мреже насеља, као и пројекцијом становништва, домаћинства и станова. Подручје обухвата Плана заузима велику територију – 2066.5 km² и та чињеница се мора узети у обзир приликом креирања будућих праваца просторног развоја. У садашњем тренутку на простору обухвата Плана је веома тешко издвојити неке осовине развоја као линијске системе концентрације становништва, инфраструктуре, привредних капацитета осим, евентуално, праваца Доња Љубогошта – Сумбуловац – Пустопоље са огранком према Палама; Враце – Крупац у оквиру агломерације Сарајево (Источна Илица) – Лукавица у Сарајевској котлини; и Соколац – Балтићи - Подроманија. Остала подручја концентрације становништва, инфраструктуре, привредних капацитета су у виду нодова (чворишта), тачака из којих се шире одређени развојни импулси према околном простору (Рогатица, Подграб, итд.).

У периоду важења плана планира се повећање броја ових нодова из којих ће се ширити развојни импулси на сва насеља која у планираном концепту мреже насеља имају одређени централитет. Укупно гледајући, предвиђају се одређени развојни процеси у свим насељима чији су централни дијелови дефинисани као урбана подручја.

У временском хоризонту Плана требала би се потпуно издиференцирати осовина развоја долином Мокрањске Миљацке дуж планиране путне комуникације Сарајево – Лукавица – Пале - Соколац – Рогатица – Вишеград – Србија, а почеће се издвајати осовина развоја Пале - Подграб.

Генерално, правци просторног развоја подручја обухвата Плана биће везани за нодове у простору, односно насеља која имају одређени централитет, те за правце Враце – Крупац; Доња Љубогошта – Сумбуловац – Пустопоље са огранком према Палама; и Соколац – Балтићи - Подроманија.

У периоду до 2030. год вјероватно ће доћи до повезивања појединачних осовина развоја и конституисања једне главне осовине развоја подручја обухвата Плана на правцу Лукавица – Топлик - Пале - Мокро - Равна Романија – Подроманија Стјенице - Рогатица – Месићи са огранцима у правцу Булога и ентитетске границе односно према Пљешевици у општини Рогатица. У општини Пале доћи ће до конституисања осовине развоја на правцу Пале - Подграб. Сви ови правци ће уз поменуте нодове представљати основне правце и тачке просторног развоја подручја обухвата Плана до 2030. год.

Слика : Правци просторног развоја подручја обухвата Плана до 2030. год.

Ипак, не очекује се да ће доћи до озбиљније концентрације економских активности и становништва уз новоизграђене комуникације, због неповољних природних карактеристика тих предјела.

Саобраћајна инфраструктура

На подручју града Источно Сарајево је доминантна друмска саобраћајна мрежа. Мрежу друмских саобраћајница на подручју града чине магистрални, регионални, локални и некатегорисани путеви.

Табела 22: Магистрални путеви на подручју града Источно Сарајево

Пут	Назив	Дужина [km]
M5	Граница РС (Лапишница) - Љубогошта	7.25
M5	Љубогошта - Пале	4.7
M5	Пале - Подграб	15.85
M5	Подграб - граница РС (Прача)	6.25
M18	Граница РС (Добриња) - Кула	0.8
M18	Кула - Крупац	5
M18	Крупац - граница РС (Богатићи)	11
M18	Граница РС (Трново) - Трново	1.7
M18	Трново - граница општине Калиновик	7
M19	Граница општине Хан Пијесак - Соколац	16.3
M19	Соколац - Подроманија	3.7
M19	Подроманија - Сумбуловац	22
M19	Сумбуловац - Љубогошта	5.15
M19.3	Подроманија - Рогатица	9.37
УКУПНО		116.07

Табела 23 : Регионални путеви на подручју града Источно Сарајево

Пут	Назив	Дужина [km]
P442a	Граница РС (Крупац) - Крупац	1.1
P442b	Трново - граница РС (Турови)	2.8
P446	Кула - граница РС (Враца 1)	4.8
P446	Бистрица - Пале	5.15
P446a	Бистрица - Подграб	28.35
P447	Граница РС (Хреша) - Сумбуловац	10.6
P468	Граница РС (Ишерић Брдо) - Соколац	26
УКУПНО		95.9

Густина путне мреже вишег ранга на овом подручју износи 0.1487 km/km^2 и испод је просјека Републике Српске (92.8 % просјека) и мезорегије Источно Сарајево.

Густина регионалних путева је нарочито испод просјека РС (75.9 % просјека РС). Једини неасфалтирани регионални пут на подручју града јесте регионални пут Р468 Граница РС (Ишерић Брдо – Соколац) који је 15 km асфалтиран, а 13 km је макадам.

Због велике фреквенције саобраћаја на путној дионици Љубогошта-Подроманија преко планинског превоја Романија, надлежно одјељење Града Источно Сарајево покренуло је питање изградње треће траке пута са једне и друге стране Романије у укупној дужини сса 14 km, чија би се изградња углавном финансрала из буџета Републике Српске и ЈП „Путеви“ Републике Српске.

Највеће путно оптерећење по подацима из 2014. и 2015. године¹² је на дионици пута М18 Граница РС (Добриња) – Кула, гдје ПГДС (просјечни годишњи дневни саобраћај) износи 7825 и 7999 возила, респективно. Значајно је оптерећена и преостала дионица овог пута од Куле према Крупцу (7772, 7945). На трећем мјесту по оптерећености налази се регионални пут Р446 на дионици Кула – граница РС (Враца1) са ПГДС – ом од 7729 возила. Слично оптерећење карактерише и магистрални пут М5 на дионици Граница РС (Лапишница) – Љубогошта (7259, 7464), као и магистрални пут М19 Соколац – Подроманија (7069, 7271). Дионице магистралног пута М19 Сумбуловац – Љубогошта и магистралног пута М5 Љубогошта – Пале имају ПГДС преко 5000. Код осталих дионица магистралних путева ПГДС не прелази 3500 возила, док ПГДС на осталим дионицама регионалних путева не прелази 1400 возила.

Вертикални транспорт за потребе зимског туризма је првенствено присутан на подручју Јахорине (Рајска долина).

Објекти за ваздушни саобраћај нису присутни на подручју града. Међународни аеродром Сарајево налази се у непосредној близини ентитетске границе и града (општина Источна Илиџа) и у садашњем тренутку опслужује становнике града Источно Сарајево. Године 1997. почела је изградња Аеродрома „Српско Сарајево“ на Гласинцу код насеља Соколац, али се од почетних земљаних радова није одмакло. Иначе, ова локација је била присутна као потенцијална резервна локација и у предратним плановима различитих врста.

Робно – транспортни центри не постоје на подручју града. Једине врсте саобраћајних терминала које су тренутно присутне на терену су аутобуске станице. Општине Трново и Источни Стари Град не посједују аутобуску станицу, већ стајалиште.

Електроенергетска инфраструктура

Трафостаница „Лукавица“ (Сарајево 20) је примарни извор напајања електричном енергијом општина Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа. Главни правци напајања ове трафостанице су 400 kV далековод из трафостанице Сарајево 10 и 220 kV далековод из ХЕ „Мратиње“.

У градском насељу Пале налази се трафостаница (ТС) 110/35/10 kV која је примарни извор напајања електричном енергијом општине Пале. Ова трафостаница је укључена у електроенергетски систем преко 110 kV далековода Пале – Вишеград и 110 kV далековода Пале – Сарајево 5.

¹² Бројање возила на мрежи путева у Републици Српској 2015, ЈП „Путеви Републике Српске“, Бања Лука, децембар 2017.год.

Примарни извор напајања електричном енергијом општине Соколац је трафостаница 110/35/10 kV која је лоцирана у градском насељу Соколац. Ова трафостаница је укључена у електроенергетски систем преко 110 kV далековода Соколац – Рогатица и 110 kV далековода Соколац – Сарајево 4.

На територији града Источно Сарајево је присутна и електроенергетска мрежа на 35 kV напонском нивоу.

Трафостаница 35/10 kV „Хреша“ представља примарни извор напајања за потрошаче на територији општине Источни Стари Град.

На територији општине Трново налази се ТС 35/10 kV „Трново“ и ТС 35/10 kV „Богатићи“. Ове двије трафостанице су примарни извор напајања електричном енергијом општине Трново.

Једини производни објекат на подручју града јесте хидроелектрана „Богатићи“ која се налази у истоименом насељу општине Трново. Ово је хидроелектрана деривационог типа снаге 8 MW која користи воду ријеке Жељезнице.

Термоенергетска инфраструктура

Градске топлане на подручју града Источно Сарајево се налазе у насељима Лукавица, Пале и Соколац. Ове топлане снабдијевају потрошаче топлотном енергијом само у централним дијеловима поменутих насеља.

На подручју агломерације Источна Илица – Источно Ново Сарајево и насеља Касиндо разведена је гасоводна мрежа која је повезана на гасоводну мрежу Сарајева. Конкретно, насеља Лукавица, Добриња 1, Добриња 4, Насеље Старосједилаца, Доње Младице и Шкрбино поље су насеља са највећим степеном изграђености дистрибутивне мреже природног гаса.

Главни правац допреме гаса до Сарајева је гасовод Зворник – Сарајево. Власник и оператор дистрибутивне мреже природног гаса је предузеће „Сарајевогас“ а.д. који обавља дистрибуцију и управља системом за дистрибуцију гаса. Дистрибуција се врши из дистрибутивне мреже предузећа КЈКП „Сарајевогас“ преко пријемних станица Добриња III и Грлица, а састоји се од челичне мреже притиска 8 (14,5) бара, рејонских редуccionих станица (PPC), које имају функцију редуковања притиска на радни притисак и нископритисне полиетиленске мреже притиска 100 mbara.

Већи дио подручја града нема гасоводну мрежу и мрежу за даљинско снабдијевање топлотном енергијом. За загријавање просторија користи се топлотна енергија добијена сагоријевањем различитих горива у пећима за локално или централно гријање.

Телекомуникациона инфраструктура

Регионални поштански центар за читаву регију Источно Сарајево се налази у општини Соколац. У општини Пале постоје 4 поште (Јахорина, Пале, Подграб, Пустопоље), у општини Соколац 4 поште (Доњи Калиманићи, Каљина, Кнежина, Соколац), у општини Источна Илица 4 поште, у општини Источни Стари Град једна пошта (Хреша), у општини Источно Ново Сарајево (2 поште у насељу Лукавица) и општини Трново једна пошта (насеље Трново).

На подручју града услугу фиксне телефоније пружа МТЕЛ. Читаво подручје града је покривено мобилном мрежом (МТЕЛ, БХ ТЕЛЕКОМ, ХТ ЕРОНЕТ), на појединим дијеловима слабијег квалитета.

Мрежа јавних мобилних веза се обавља преко локалних базних станица постављених претежно на истакнутим мјестима у рељефу. Ове базне станице увезене су линковским системима преноса преко радио - релејних уређаја већег капацитета уз кориштење оптичких спојних путева. Периферни дијелови руралних подручја града нису покривени сигналом мобилне телефоније.

Главни РТВ предајник за подручје града је предајник Требевић. Допунски РТВ претварачи у склопу система јавних радио – телевизијских емитера су Пале, Соколац и Трново. На подручју града постоји ЈП Радио и ТВ Источно Сарајево, те ЈП „Инфоцентар“ Соколац.

Водоснабдијевање

На подручју града Источно Сарајево регистрована су предузећа која су задужена за његову снабђеност питком водом, односно производњу и дистрибуцију воде, а то су предузећа како слиједи:

1. ЈП "Водовод и канализација" а.д. Пале,
2. КП „Глог“ Источни Стари Град,
3. ЈП "Врело Биоштица" а.д. Соколац, у стечају,
4. КП "Водовод и канализација" а.д. Источно Сарајево.

Главни водоводни системи на подручју града Источно Сарајево су:

- Водоводни систем Тилава (извориште - врело Тилава) - покрива претежно урбани дио општина Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа;
- Водоводни систем Пале (извориште - врело Паљанске Миљацке) – покрива градско насеље Пале и сусједна приградска насеља;
- Водоводни систем Соколац (изворишта - врела Биоштица и Геруша) - покрива градско насеље Соколац и сусједна приградска насеља на сјеверу;
- Водоводни систем Равне Романије (извориште - врело Кржуљ) – покрива шире подручје Равне Романије (од Равне Романије до Балтића);
- Водоводни систем Мокро (изворишта - Црно врело, Јавор и Мусина чесма) - покрива шире подручје Мокрог;
- Водоводни систем Јахорине или водовод Бистрица (изворишта - локална планинска врела: врело Праче, Станско врело, Вукалина вода) – покрива туристичко – рекреативно подручје Јахорине;
- Водоводни систем Подграба (изворишта - локална планинска врела: Дубовичко врело, Хајдучка чесма) – покрива шире подручје Подграба;
- Водоводни систем Кијево (извориште - врело Грабски млини) – покрива шире подручје Кијева односно сјеверни дио општине Трново;
- Водоводни систем Трново (извориште - врело Љушта) – покрива урбано подручје Трново и сусједна насеља Трново и Рајски До;

Од мањих локалних водовода на подручју града Источно Сарајево треба издвојити водоводе Хреша и Вучја Лука у општини Источни Стари Град гдје су основна изворишта локална планинска врела.

На подручју општине Пале потребне количине воде за пиће на свим водоводним системима обезбјеђују се из планинских врела која се налазе у падинским дијеловима планина Јахорина, Равна Планина, Романија и Требевић и сва су у шумском подручју. Падавине већих интензитета узрокују појаву мутноће на извориштима Паљанска Миљацка, Влаховићи и Бистрица. Да би се у наредном периоду смањила могућност појаве мутноће воде на извориштима, која настаје на начин да падавине усљед еродираниости сливне површине уносе са собом у подземље велике концентрације суспендоване материје са површине, неопходно је проводити мјере заштите сливног подручја. Потребно је нагласити да је извориште Паљанске Миљацке у децембру 2019. године завршен програм санитарне заштите изворишта, а у децембру 2020. године завршени су програми санитарне заштите изворишта Бистрица и Влаховићи. Из тог разлога потребно је у што скоријем периоду донијети важеће одлуке о заштити изворишта Паљанске Миљацке, Бистрице и Влаховића и завршити започете активности око обиљежавања и ограђивања зона заштите. За изворишта у водоводном систему Подграб до сада нису урађени Програми санитарне заштите изворишта нити су донесене одговарајуће одлуке о заштити изворишта.

У Источном Старом Граду постоје четири водоводна система и то:

- Вучија Лука – Козјача, капацитета $2 \times 100 \text{ m}^3$,
- Бијеле воде, капацитета $2 \times 170 \text{ m}^3$, главна растеретна комора 50 m^3 ,
- Хреша, капацитета $2 \times 50 \text{ m}^3$,

- Булози – каптажа Бабића врело са црпном станицом 50 m³, резервоар Мачковац 50 m³, резервоар Доњача 50 m³, растеретна комора 1.10 m³, растеретна комора 2.10 m³ и растеретна комора 3.10 m³.

На подручју општине Соколац за управљање, кориштење и одржавање постројења за јавно снабдјевање водом, односно објеката и постројења за одвођење отпадних вода, задужено је ЈП ВиК „Врело Биштица“ а.д. Соколац које је у стечају. Водоснабдјевање се врши у четири независна водоводна система и то водоводни систем Биштица, Кржуљ, Геруша и Бања Лучица.

Комунално предузеће „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево обавља послове у оквиру своје основне дјелатности: сакупљање, пречишћавање и дистрибуција воде, прикупљање и обрада отпадних вода, на простору три општине града Источно Сарајево: Источно Ново Сарајево, Источна Илица и Трново. Предузеће газдује са три система водоснабдјевања, и то:

- Водоводни систем Тилава,
- Водоводни систем Љуштра и
- Водоводни систем Грбски млини.

Водоводни систем Тилава снабдјева водом општине Источно Ново Сарајево и Источна Илица. Врело Тилаве је типично крашко врело са великим осцилацијама у издашности и интензивним мућењем у периоду великих киша и топљења снијега. Водоводни систем Љуштра снабдјева водом већи дио општина Трново, док Водоводни систем Грабски млини снабдјева водом насеље Кијево које припада општини Трново. Дио општине Источно Ново Сарајево, насеља Миљевићи, Станојевићи, Козаревићи, Петровићи и дио Прљевог брда снабдјевају се водом са Јахоринских врела (вода се купује од Паљанског водовода) преко резервоара Златиште. Мањи дио насеља у овим општинама још увјек користи воду са локалних врела која нису у надлежности водоводног предузећа. Снабдјевају се водом са локалних врела: Томића врело и Крешталичино врело. Такође, у општини Источна Илица дио насеља Касиндо- дио улице Соколска и засеок Врела добијају воду са изворишта Врела којим газдује локална заједница.

КП „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево преузело је одређене активности у складу са својим могућностима за превазилажење проблема несташице воде у дужем сушном периоду 2020. године

Вода за пиће, која је путем наведених система испоручена потрошачима у 2020. години је у потпуности одговарала прописаним условима, у смислу хемијске и бактериолошке исправности.

Питање водоснабдјевања општине Трново ријешено је путем градског водоводног система Трново и водоводног система Грабски млини са којих се водоснабдјева 80% становника општине. Оба водоводна система су под контролом привредног друштва КП „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево. На подручју Јахорине дијела који припада општини Трново одржавање и управљање водоводном мрежом врши ЈП „Водовод и канализација“ а. д. Пале.

С обзиром да су на подручју обухвата Плана регистрована значајна изворишта, на основу којих је предвиђена експлоатација воде за пиће која по свом квантитету и квалитету има регионални значај, неопходно је посветити посебну пажњу очувању квалитета подземних вода, те смањењу и елиминисању утицаја постојећих и потенцијалних извора негативних утицаја на квалитет вода.

Већина изворишта водоснабдјевања за градска насеља се налазе на просторима који су значајно удаљени од стамбених објеката, окружени шумом и шумским земљиштем. Једини изузетак (донекле) представља једно од извориште Тилава јужно од Лукавице.

Канализација

Канализациони системи на подручју града Источно Сарајево су претежно ограничени на централне дијелове градских насеља, тачније на централне дијелове насеља Пале, Соколац, Трново и агломерације Сарајево (Источна Илица) – Лукавица. Једини изузетак од овога јесте

канализација у насељу Касиндо у општини Источна Илица, као и канализациони систем туристичког центра Јахорина. Број становника града прикључених на канализационе системе процјењује се на око 28 %.

Канализациони систем за одводњу фекалних вода, којим управља Ј.П. „Водовод и канализација“ а.д. Пале, изграђен је у централном дијелу насеља Пале и на подручју СРЦ Јахорина. Одводња фекалних вода врши се директно у водотоке, без икаквог претходног третмана. Укупна дужина канализационе мреже износи 51 900 m. Негативан је и тренд испуштања отпадних вода у јаркове, потоке, одводе и сл. из стамбених објеката изграђених у урбаним зонама, гдје не постоји изграђен систем одводње.

Рурална општина Источни Стари Град представља једину општину на подручју града која не посједује канализациони систем. Одвођење отпадних вода са подручја ове општине врши се у индивидуалне септичке јаме или у најближе водотоке.

Прикупљање и одвођење фекалних отпадних вода општина Источно Ново Сарајево и Источна Илица рјешено је путем градског канализационог система. Предузеће КП „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево управља канализационим системом ове двије општине. Фекалне воде из градског канализационог система упуштају се у фекални колектор (на локацији Добриња 1, Добриња 4 и у рубним дјеловима Војковића према Федерацији БиХ) који је у надлежности кантоналног КЈКП „Водовод и канализација“ д.о.о. Сарајево и завршавају на

Постојењу за пречишћавање отпадних вода у Бутилама.

Питање прикупљања и одвођења отпадних вода општине Трново рјешено је у урбаном центру општине, путем градског канализационог система Трново. На канализациони систем прикључено је око 60% становништва које је прикључено на водоводни систем. На осталом дијелу општине изграђене су индивидуалне септичке јаме које у главном нису санитарне септичке јаме. Отпадне воде из канализационог система Трново иду у постројење за пречишћавање које се налази на излазу из Трнова у правцу Сарајева. Постројење се налази на самој граници Републике Српске и Федерације БиХ (постројење територијално инсталирано у Федерацији БиХ), док је 95% канализационог система који се упаја у њега у Републици Српској.

Неопходно је донијети нову Одлуку о Водоводу и канализацији на подручју града Источно Сарајево, која ће бити усклађена са новим рјешењима из Закона о Комуналним дјелатностима и другим важећим прописима.

Гробља

На подручју града Источно Сарајево тренутно постоји 226 гробаља. Један дио ових гробаља није у употреби, прије свега највећи дио исламских и католичких гробаља. Број неактивних гробаља се процјењује на 40 гробаља, тако да је у некој врсти употребе 186 гробаља на подручју града.

Комунална општинска предузећа газдују гробљима у општинским центрима Пале, Трново (по једно гробље) и Соколац (два гробља). На подручју општине Источна Илица и Источно Ново Сарајево постоји намјенско комунално предузеће за погребне услуге које газдује гробљем „Миљевићи“ у истоименом насељу и гробљем „Врањеш“ у општини Источно Ново Сарајево, те гробљима „Црквице“ и „Касиндо“ у општини Источна Илица.

У периоду после 1996. године једино намјенски изграђено гробље јесте Војничко спомен гробље (Мали Зејтинлик) у насељу Соколац. Поред њега се налази и цивилно гробље. Генерално, свега шест гробаља су у режиму газдовања од стране неког комуналног предузећа. Ова гробља карактерише највећи степен уређености и опремљености неопходним садржајима. Једним дијелом осталих гробаља газдују вјерске заједнице (обично гробља у непосредној близини вјерских објеката) и мјесне заједнице (главна сеоска мјесна гробља), док већим дјелом гробаља (породична гробља у мањим сеоским насељима) нико не газдује и она ће у будућности највјероватније постати неактивна.

* * *

С обзиром да су на подручју обухвата града регистрована значајна изворишта, на основу којих је предвиђена експлоатација воде за пиће која по свом квантитету и квалитету има регионални значај, неопходно је посветити посебну пажњу очувању квалитета подземних вода, те смањењу и елиминисању утицаја постојећих и потенцијалних извора негативних утицаја на квалитет вода.

Вода за пиће испоручена потрошачима у 2020. години је у потпуности одговарала прописаним условима, у смислу хемијске и бактериолошке исправности.

КП „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево преузело је одређене активности у складу са својим могућностима за превазилажење проблема несташице воде у дужим сушним периодима 2020. и 2021. године

Канализациони системи на подручју града Источно Сарајево су претежно ограничени на централне дијелове градских насеља, тачније на централне дијелове насеља Пале, Соколац, Трново и агломерације Сарајево (Источна Илица) – Лукавица. Једини изузетак од овога јесте канализација у насељу Касиндо у општини Источна Илица, као и канализациони систем туристичког центра Јахорина.

Прикупљање и одвођење фекалних отпадних вода општина Источно Ново Сарајево и Источна Илица рјешено је путем градског канализационог система. Предузеће КП „Водовод и канализација“ а.д. Источно Сарајево управља канализационим системом ове двије општине.

1.1.10. Друштвена инфраструктура

Образовање

Образовни систем у Републици Српској састоји се од :

- Предшколског образовања
- Основног образовања
- Средњег образовања
- Високог образовања

Предшколско васпитање и образовање у Републици Српској обухвата одгој, образовање и бригу о дјеци предшколске доби а остварује се програмима одгоја, образовања, здравствене заштите, прехране и социјалне бриге за дјецу. Доношењем Закона о предшколском васпитању и образовању ова област је позиционирана као прва степеница процеса васпитања и образовања на путу цјеложивотног учења. Предшколска установа може бити основана као јавна или приватна установа. Јавне и приватне установе оснивају се под једнаким условима. Предшколска установа се може организовати као дјечији вртић и клуб за дјецу.

На подручју града Источно Сарајево постоје три јавне установе из области предшколског васпитања и образовања - Источно Ново Сарајево, Пале и Соколац.

Табела 24: Предшколске установе на територији града Источно Сарајево у јавном сектору

Назив предшколске установе	Локација
Предшколска установа Дјечији вртић „Патријрах Павле“	Источно Ново Сарајево
ЈУ Дјечији центар „Буба – мара“	Пале
ЈУ за предшколско васпитање и образовање „Соколац“	Соколац

Поред јавних установа из области предшколског васпитања и образовања, на подручју града налазе се и приватне установе и то у општинама Пале, Источно Ново Сарајево и Источна Илица.

Табела 25: Приватне предшколске установе на територији града Источно Сарајево

Назив предшколске установе	Локација	Број дјеце
Клуб за дјецу „Цврчак“	Пале	-
Клуб за дјецу „Бамби“	Пале	-
Дјечији вртић „Вратите нам осмјех“	Источно Ново Сарајево	84
Дјечији вртић „Маца“	Источно Ново Сарајево	-
Клуб за дјецу „Нова радост“	Источна Илица	105
Клуб за дјецу „Игра ми је храна“	Источна Илица	35
Дјечији вртић „Машин свијет“	Источна Илица	90

Табела 26: Дјеца у предшколском образовању у Републици Српској

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Примљени у јавне предшколске институције	6448	6522	6961	7454	7773	8553	9074
Примљени у приватне предшколске институције	1151	1644	2132	2499	2467	3603	260
Нису примљени у јавне предшколске институције због попуњеног капацитета	2600	1394	2335	1599	934	1180	1146
Нису примљени у приватне предшколске институције због попуњеног капацитета	43	145	44	117	137	151	260
Укупно примљене дјеце са посебним потребама	138	195	156	154	184	194	187

Извор: Стратегија социјалне укључености Републике Српске 2021.-2027., стр. 59

Статистички подаци из 2019.године о броју дјеце у јавним обдаништима показују повећање броја дјеце у јавним обдаништима на подручју града.

Основно васпитање и образовање је дио јединственог васпитно – образовног система Републике Српске. Траје девет година, обавезно је и бесплатно за сву дјецу узраста од шест до 15 година. У основном образовању настава се организује по тријадама. Прву тријаду чини први, други и трећи разред; другу тријаду чини четврти, пети и шести разред, а трећу тријаду чини седми, осми и девети разред. У систем образовања и васпитања укључена су и дјеца са сметњама у развоју, те се, у циљу интеграције у друштво, укључују у редовна одјељења у основним школама, а наставници са овим ученицима раде по посебним, индивидуално прилагођеним програмима кроз индивидуализовани приступ.

На подручју града Источно Сарајево постоји 9 редовних централних основних школа. Три централне основне школе се налазе у општини Пале (насеља Пале – двије школе и Мокро), једна школа у општини Соколац, три школе у општини Источна Илиџа (Касиндо, Војковићи и Добриња), једна школа у општини Источно Ново Сарајево (насеље Лукавица) и једна школа у општини Трново (насеље Трново).

Графикон 26: Основно образовање (редовне основне школе) по општинама града Источно Сарајево 2021. године

У општини Источно Ново Сарајево (насеље Лукавица) се налази Школа за основно музичко образовање Источно Сарајево која има подручно одјељење у насељу Пале.

Средње образовање и васпитање је дио јединственог система образовања и дјелатности од општег друштвеног интереса, које обухвата различите врсте и облике образовања, којим се након завршене основне школе стичу знања и способности потребне за рад у струци и за даље образовање појединца.

На територији града Источно Сарајево налазе се четири средње школе: Средњошколски центар „Пале“, Средња школа „28. јуни“ Источно Ново Сарајево, Средњошколски центар „Источна Илиџа“ и Средњошколски центар „Василије Острошки“ Соколац. Треба нагласити да се Гимназија и средња стручна школа Источна Илиџа налази на територији општине Источно Ново Сарајево у истом објекту са Средњом школом „28. јуни“ Лукавица. На територији општина Источни Стари Град и Трново нема средњих школа. Ученици са подручја општине Источни Стари Град претежно похађају средњу школу у насељу Пале, док ученици из општине Трново средње школе у Лукавици.

Табела 27: Ученици у средњим школама по општинама града Источно Сарајево 2021. године

ОПШТИНА	БРОЈ УЧЕНИКА
Пале	589
Соколац	385
Источна Илиџа*	631
Источни Стари Град	0
Источно Ново Сарајево	550
Трново	0
УКУПНО	2.155

* Гимназија и средња стручна школа Источна Илиџа се налази на територији општине Источно Ново Сарајево (насеље Лукавица)

Извор: Информација о стању у области основног и средњег образовања на подручју града Источно Сарајево за 2020/2021. годину

Средња школа „Василије Острошки“ у Сокоцу обухвата сљедеће струке: гимназија - општи смјер и рачунарско – информатички смјер, економски смјер и смјер шумарски техничар. У 2021. години уписано је по једно одјељење опште гимназије на Сокоцу и Хан Пјеску и по једно одјељење гимназије рачунарско-информатичког смјера, економских техничара и шумарских техничара на Сокоцу. Средњошколски центар Пале школује сљедеће струке: гимназија – општи смјер, машинство и обрада метала, угоститељство и туризам и геодезија и грађевинарство. Четири подручја рада су присутна у Гимназији и средњој стручној школи Источна Илиџа: гимназија; економија, право и трговина, здравство и култура, умјетност и јавно информисање. У Средњој школи „28. јуни“ се школују четири струке: електротехника, угоститељство и туризам, саобраћај и остале дјелатности (фризер).

Универзитет у Источном Сарајеву је аутономна, научна, образована и умјетничка установа, која у своме саставу има 15 факултета и 2 академије умјетности чији је оснивач Република Српска. У општини Источно Ново Сарајево се налазе четири факултета: Електротехнички факултет, Машински факултет, Пољопривредни факултет и Музичка академија. Сви ови факултети су смјештени у објекту Електротехничког факултета. У општини Пале смјештени су Економски факултет, Правни факултет, Филозофски факултет и Факултет физичког васпитања и спорта.

На свим факултетима Универзитета у Источном Сарајеву уписано је у школској 2020/2021 години укупно 1.211 студената, од чега је на Факултетима на територији града Источно Сарајево уписано 615.

Табела 28: Подаци о броју уписаних студената у прву годину првог циклуса студија у академској 2020/2021. години на подручју града Источно Сарајево

Назив факултета	Број студената
Економски факултет	80
Филозофски факултет	197
Факултет физичког васпитања и спорта	62
Правни факултет	79
Пољопривредни факултет	43
Електротехнички факултет	84
Машински факултет	42
Музичка академија	28
УКУПНО	615

Извор: Информација о стању на Универзитету Источно Сарајево, новембар 2021. године

Од приватних високошколских установа на овом подручју дјелује Висока школа за услужни бизнис Соколац у општини Соколац, као и одјељења Паневоског универзитета „Апеирон“ Бања Лука у општини Источно Ново Сарајево, односно Универзитета за пословне студије Бања Лука у Источној Илици. Висока школа за услужни бизнис основана је 2007. године и нуди студентима сљедеће трогодишње и четворогодишње, лиценциране студијске програме: менаџмент у спорту, туризму, јавној управи, пословној информатици, безбједности, предузетничкој економији и пословним финансијама, дипломирани политиколог –смјер национална безбједност и дипломирани правник, смјер управни послови.

Град Источно Сарајево има значајну предност у односу на већину градова и општина који код себе немају смјештајне и развијене капацитете за високошколско образовање.

На територији града Источно Сарајево су регистроване двије установе на нивоу студентског центра и то: Студентски центар Пале и Студентски центар Источно Ново Сарајево у чијој надлежности су студентски домови. У два студентска центра на подручју града Источно Сарајево смјештено је више од 750 студената.

Студентски центар Пале смјештен је у два објекта укупне нето површине 6 357 метара квадратних, смјештајног капацитета 530 лежајева. Сваки објекат има своју кухињу, мензу и котловницу. Центар располаже са 180 соба од којих су неке двокреветне, а неке трокреветне. У току је пресељење у трећи објекат чиме се рјешава проблем недостајућих садржаја, а све у циљу стварања што бољих услова које треба да има један модеран студентски центар. Јавна установа „Студентски центар“ у Лукавици се налази на двије локације. Дом 1 који се налази у касарни Славиша Вајнер Чича и Дом 2 који се налази у згради Електротехничког факултета. Дом 1 располаже са 62 собе, све собе имају своје купатило. У склопу Дома 1 не постоји ресторан за исхрану већ студенти користе услуге исхране у студентском ресторану који је у склопу Електротехничког факултета. У Дому 2 налази се 19 соба и купатила су заједничка.

Наука

На подручју града Источно Сарајево постоје три научно-истраживачке институције а то су Истраживачки развојни центар електроенергетике – ИРЦЕ, УНИС Институт за екологију, заштиту на раду и заштиту од пожара у општини Пале и Институт за осигурање квалитета у насељу Лукавица. ИРЦЕ представља мјешовити холдинг Електропривреде Републике Српске основана 1961. године у склопу Енергоинвеста-а, као самостална научна установа. УНИС-институт за екологију, заштиту на раду и заштиту од пожара Источно Сарајево-Пале формиран је 1997. године. У оквиру Универзитета у Источном Сарајеву постоје институти при факултетима (нпр. Економски институт на Економском факултету Пале) који нису самосталне организације.

Култура

Култура, културни процеси и наслијеђе чини основну појаву сваког друштва. Стубови културних дешавања у граду Источно Сарајево чине и представљају четири јавне установе за културу чије је сједиште у општинама у саставу Града а то су :

- Јавна установа „Перо Косорић“ – Соколац;
- Јавна установа „Културно-спортски центар“ – Пале;
- Јавна установа „Културни центар „ - Источно Ново Сарајево;
- Јавна установа Центра за културу „Трново“ –Трново.

Општина Соколац је препознатљива по културним дешавањима, а за то су најзаслужнији Установа за културу „Перо Косорић“, Културно-умјетничко друштво „Романијска луча“, Народна библиотека, Удружење ликовних умјетника „Петорица из Сокоца“, Књижевни клуб „Романија“, Гусларско друштво „Романија“. Установа за културу „Перо Косорић“ у 2020. години реализовала је више манифестација и догађаја кроз различите области културног стваралаштва као што су област развоја музичке културе, област плеса, област фолклора и етно – умјетности, област драмске културе и књижевног стваралаштва, област драмске и рецитаторске активности, област ликовне и примјењене умјетности. Поменуте

области културног стваралаштва су се манифестовале кроз девет културно – забавних манифестација:

1. „Светосавска свечаност“
2. „Васкршња свечаност“
3. „Ђурђевдански уранак“
4. „ Моси игре Соколац“
5. „ Видовданске свечаности“
6. „ Илинданске свечаности“
7. „ Госпојинске вечери културе“
8. „Манифестација недеља дјетета“
9. „ Никољданске свечаности“

Јавна установа за културу и спорт „Културно- спортски центар“ Пале управља са три организационе јединице и то : „Културно – спортским центром“ Пале, спортском двораном „Пеки“ Пале и пећином „Орловача“. Активности које је ЈУ „Културно-спортски центар“ Пале обављао у 2020. години су: културно – умјетничке дјелатности које обухватају филмско – приказивачку дјелатност, сценско извођење, музички програм, књижевно стваралаштво, затим спортске дјелатности и заштита природно – историјског и културног наслијеђа Споменика природе „ Пећине Орловача“.

Јавна установа за културу „Културни центар“ Источно Ново Сарајево у 2020. години организовао умјетничке и забавне манифестације као што су:

1. Спасовданске свечаности,
2. Принципови дани,
3. Светосавске свечаности,
4. Међународни фестивал луткарских позоришта за дјецу Лутфест,
5. Међународни фестивал кратког документарног филма Први кадар,
6. Међународни фестивал гитаре *Guitart fest Sarajevo East*,
7. Сабор српског изворног стваралаштва,
8. Међународни фестивал малих сцена и монодраме.

Центар за културу „Трново“ са сједиштем у истоименој општини, основан је 2003. године као Јавна установа за културу. У 2020. години Центар за културу је организовао и суорганизовао низ догађаја и активности а то су :

1. Светосавска академија,
2. Трагом Светославља,
3. Петровдански дани,
4. 14. сабор српског изворног стваралаштва „ Црна Гора – српска колијевка“ .

У општини Источно Ново Сарајево (у насељу Лукавица) је смјештена Матична народна библиотека Источно Сарајево, док се општинске народне библиотеке налазе у насељима Пале, Соколац и Трново.

У општини Источна Илиџа тек је основана ЈУ Културни центар.

Спорт

Град Источно Сарајево је град у коме егзистира велики број спортских колектива и спортско – рекреативних друштава и удружења. У шест градских општина регистровано је 85 спортских клубова и удружења који окупљају близу 4000 спортиста.

Спортске дворане које се налазе на територији Града су:

1. Спортска дворана „Пеки“ Пале,
2. Нова спортска дворана Соколац ,
3. Спортска дворана „Србија“ Источно Ново Сарајево,
4. Спортска дворана „ Војковићи“ Источна Илиџа.

Поред постојећих спортских дворана тренинзи и физичка култура се обављају још и у фискултурним салама основних школа: ОШ „Свети Сава“ Трново, ОШ „Пале“ Пале, ОШ „Србија“ Пале, ОШ „Мокро“ Пале, ОШ „Свети Сава“ Источно Ново Сарајево и ОШ „Петар Петровић Његош“ Источно Ново Сарајево, као и у приватним теретанама и балон салама.

На подручју општине Соколац изграђени су спортски терени и објекти, трим стаза и околни терени (Брезижак, Талине и Равна Романија). На градском стадиону „Бара“ изграђена је савремена тартан стаза што омогућава организовање свих облика атлетских манифестација укључујући и међународна атлетска такмичења. Поред терена за фудбал, кошарку, одбојку, рукомет, атлетику налазе се и два тениска терена, један са тврдом подлогом и други са земљаном подлогом – шљаком.

Спортско рекреативни центар стадион Славија је мултифункционални стадион у насељу Лукавица у Источно Сарајево. Укупни капацитет је 6000 мјеста (4000 сједећих и 2000 стојећих). Спортско рекреативни центар дом је Фудбалског клуба Славија из Источно Сарајева.

Списак спортских клубова у индивидуалним спортовима:

Атлетика:

- Атлетски клуб „Гласинац“ Соколац,
- Атлетски клуб „Источно Сарајево“.

Џудо:

- Џудо клуб „Фамос“ Источна Илица,
- Џудо клуб „Рандори“ Источно Ново Сарајево,
- Џудо клуб „Романија“ Пале,
- Џудо клуб „Рајко Кушић“ Пале,
- Џудо клуб „Спарта“ Источна Илица.

Смучање:

- Смучарски клуб „Сарајево „Пале,
- Нордијски смучарски клуб „Романија“ Пале,
- Смучарско-планинско друштво „Јахорина“,
- Скијашки клуб „Авантуриста“ Источно Ново Сарајево.

Карате:

- Карате клуб „Романија“ Пале,
- Карате клуб „Игман“ Источна Илица,
- Карате клуб „Славија“ Источно Ново Сарајево.

Кик-бокс:

- Боксерски клуб „Гласинац“ Соколац,
- Кик-бокс клуб „Куле“ Трново.

Шах:

- Шаховски клуб инвалида „Хендикеп“ Источно Ново Сарајево,
- Шаховски клуб „Славија“ Источно Ново Сарајево,
- Омладински шаховски клуб „Мат“ Источна Илица.

ОСТАЛИ СПОРТОВИ

- Циу-цица клуб „Славија“ Источно Ново Сарајево,
- Циу-цица клуб „Јахорина“,
- Клуб борилачких бјештина „Заншин“ Пале,
- Клуб водених спортова „Младост“ Источна Илица,
- Спортска организација „Орион“ Пале,
- Мачевалачки клуб „Романија“ Источно Ново Сарајево,
- Спортски клуб „Темпо“ Источно Ново Сарајево,
- Клуб борилачких вјештина „Ратник“ Источна Илица,
- Клуб борилачких спортова „Девета чета“ Пале,
- Теквандо клуб „Тигар“,
- Триатлон клуб „Источно Сарајево“ Источно Ново Сарајево,
- Удружење особа са инвалидитетом „Ски клуб особа са инвалидитетом Романија“ Пале
- Удружење за помоћ дјец и омладини са посебним потребама „Сунце“ Пале,
- Стрељачки клуб „Катера“ Источна Илица.

Списак спортских клубова у екипним спортовима:

Фудбал:

- Фудбалски клуб „Романија“ Пале,
- Фудбалски клуб „Гласица 1936“ Соколац,
- Фудбалски клуб „Славија“ Источно Ново Сарајево,
- Фудбалски клуб „Олимп“ Пале,
- Клуб малог фудбала „Јахорина“ Пале,
- Клуб малог фудбала „Гласица“ Соколац,
- Удружење фудбалера рекреативаца „Пале“ Пале.

ОДБОЈКА:

- Одбојкашки клуб „Гласица“ Соколац,
- Женски одбојкашки клуб „Јахорина“ Пале,
- Одбојкашки клуб „Славија“ Источно Ново Сарајево.

КОШАРКА:

- Омладински кошаркашки клуб „Игман“ Источна Илица.

РУКОМЕТ :

- Рукометни клуб „Игман“ Источна Илица,
- Рукометни клуб „Гласица“ Соколац.

Потребно је и даље јачати сарадњу са васпитно-образовних и спортских организација на нивоу општина и Града, уз стварање бољих услова за улагање у школски спорт на локалном и градском нивоу. Спорт је сложен друштвени феномен. Зато његов успјешан и континуирани развој захтјева још снажније учешће других ресора друштва-финансија, образовања и туризма.

Здравствена заштита

На подручју града Источно Сарајево присутна су сва три нивоа здравствене заштите: терцијарни, секундарни и примарни ниво.

Носилац терцијарног нивоа здравствене заштите на подручју града је Болница „Србија“ Источно Сарајево, која је некада имала статус клиничког центра, у оквиру које су функционисале болничке службе Касиндол и Психијатријск болница у насељу Подроманија (општина Соколац). Капацитет болнице је 230 кревета а просјечна искоришћеност овога капацитета је око 70 % те је овај капацитет довољан за подручје града Источно Сарајево.

Јавне здравствене установе које су пружале секундарну здравствену заштиту становништва града Источно Сарајево у 2020. години:

1. ЈЗУ Болница „Источно Сарајево“
2. ЈЗУ Психијатријска болница „Соколац“

Примарна здравствена заштита је први и најчешћи облик контакта становништва са здравственом службом. Овај ниво заштите подразумијева свеобухватну бригу за здравље, провођење превентивних мјера, здравствени одгој, те сарадњу са свим организацијама и установама које могу допринјети бољем здрављу становништва. На подручју Града Источно Сарајево дјелује пет Јавних здравствених установа које се баве пружањем услуга примарне здравствене заштите а под надлежношћу шест градских општина. На територији општина Источно Ново Сарајево и Источна Илица услуге пружа један Дом здравља коме су оне и суоснивачи а остале четри општине имају своје Домове здравља.

Табела 29: Јавне здравствене установе које пружају примарну здравствену заштиту на подручју града Источно Сарајево у 2021. години

Јавне здравствене установе	Општина	Број запослених
ЈЗУ Амбуланта „Стари Град“	Источни Стари Град (насеље Хреша)	6
ЈЗУ Дом здравља „Др Љубомир Ђеранић“	Соколац	66
ЈЗУ Дом здравља „Трново“	Трново	10
ЈЗУ Дом здравља „Источно Сарајево“	Источно Ново Сарајево	
ЈЗУ Дом здравља „Пале“	Пале	109

На подручју општине Соколац егзистирају сљедеће здравствене институције: Дом здравља „Др Љубомир Теранић“ као носилац примарне здравствене заштите и Психијатријска клиника Соколац као носилац услуга из секундарног нивоа здравствене заштите. Дом здравља организује примарну здравствену заштиту те обезбјеђује породичну медицину, хитну медицинску помоћ, ампуларне лијекове, потребан санитарски материјал и лабораторијску дијагностику. У Дому здравља „Соколац“ запослено је 66 радника, од тога је 12 доктора медицине и два доктора стоматологије. ЈЗУ Дома здравља „Трново“ има 10 радника, од тога један доктор опште праксе и три медицинска техничара. С обзиром да Дом здравља „Источно Сарајево“ здравствену заштиту проводи за становнике двије општине и то Источно Ново Сарајево и Источна Илица постоје и дислоциране пословне јединице:

- Амбуланта породичне медицине „Лукавица 3“
- Амбуланта породичне медицине „Миљевићи“
- Амбуланта породичне медицине „Тилава“
- Амбуланта породичне медицине „Војковићи“
- Амбуланта породичне медицине „Младичко поље“

Објекти здравствене заштите у којима се проводи здравствена заштита становништва, углавном одговарају стандардима здравствене заштите. Укупан број тимова који пружа здравствену заштиту у оквиру Дома здравља је 14 и сви тимови раде по начелима породичне медицине.

У Дому здравља „Пале“ послове обавља 109 радника, од чега здравствених 87 и здравствених сарадника 22.

Од специјализованих здравствених центара на подручју Града налази се Завод за форензичку психијатрију Соколац и Центар за физикалну терапију и рехабилитацију Кула у општини Источна Илица. Завод за форензичку психијатрију Соколац прва је установа овога типа на подручју Босне и Херцеговине захваљујући којој је у складу са Европском конвенцијом о људским правима осигуран адекватан психијатријски третман за особе којима су у кривичном поступку изречене мјере безбједности. Завод располаже капацитетом од 200 кревета. Осим смјештајног простора, објекат посједује простор за радну терапију, опремљену физкултурну салу, болничку апотеку, опремљену кухињу са рестораном, специјалистичке амбуланте, дневне боравке по одјељењима, простор за шетњу, фризерски салон и друге садржаје. Јавна здравствена установа Специјална болница за психијатрију Соколац једина је установа овога типа у Републици Српској која се бави лијечењем, рехабилитацијом и ресоцијализацијом пацијената са акутном и хроничном патологијом. Број пацијената који се свакодневно лијечи у установи креће се од 120 до 130 пацијената.

На подручју града налази се неколико приватних здравствених установа специјализованих за пружање услуга из области интерне медицине, урологије, педијатрије, као и Специјалистичка болница за физиологију и болести женских репродуктивних органа и дојке „Нео Вита“ у општини Пале док у насељу Лукавица дјелује Амбуланта „Биоритам“. Број апотека на подручју града износи 31 и преваходно су лоциране у општинским сједиштима (три на подручју општине Соколац, седам на подручју општине Пале, 13 на подручју општине Источно Ново Сарајево, седам на подручју општине Источна Илица, једна у општини Трново).

Институт за јавно здравство Републике Српске – Регионални центар Источно Сарајево је специјализована здравствена установа за унапређење здравља и превенцију болести. Подручје дјеловања Центра је Сарајевско – романијска регија са општинама Источно Ново Сарајево, Источни Стари Град, Источна Илица, Пале, Трново, Соколац, Хан Пјесак и Рогатица. Регионални центар Источно Сарајево има сљедећу организациону структуру:

- Одјељење за епидемиологију
 - Одјељење за хигијену
 - Одјељење за социјалну медицину
 - Служба за микробиолошке и хемијске анализе
 - Одјељење за заједничке послове
- Фонд здравственог осигурања РС има своје пословнице у свим општинским центрима.

Социјална заштита

Социјална заштита је дјелатност од општег интереса за Републику Српску којом се пружа помоћ лицима када се нађу у стању социјалне потребе и предузимају потребене мјере ради спречавања настајања и отклањања посљедица таквог стања. Центри за социјални рад су у надлежности локалне самоуправе. Остали виши облици социјалне заштите су у надлежности Републике Српске.

У општинским сједиштима Пале, Соколац, Источно Ново Сарајево и Источна Илица налазе се центри за социјални рад који својим услугама покривају подручја ових општина. У насељима Хреша и Трново дјелују службе центара за социјални рад које покривају општину Источни Стари Град односно општину Трново.

Јавна установа Центра за социјални рад Соколац је вишефункционална установа социјалне заштите, која представља базу стручног рада и услуга у социјалној заштити, преко кога се остварује највећи дио стручних активности, чији је задатак да се путем услуга социјалног, педагошко – психолошког, правног и другог стручног рада задовољавају социјално заштитне потребе, спречавају узроци и отклањају посљедице социјалних случајева и проблема у Општини.

ЈУ Центар за социјални рад Источно Ново Сарајево пружа услуге социјалног рада у оквиру породично – правне, социјалне и дјечије заштите ау складу са законима.

Од виших нивоа социјалне заштите на подручју Града постоје:

- Дом за пензионере и стара лица у Источном Сарајеву основан је 1997. године као јавна установа социјалне заштите која обезбјеђује становање, храну, његу, културно-забавне, рекреативне и друге активности. Капацитет дома је 144 корисника.
- Дом за старија лица „ДОБРИЊА“ Источна Илица који је у приватном власништву са капацитетом 42 корисника.
- Дом за старија лица „Натура“ Пале.

У 2021. години општина Источна Илица је основала дневни Центар за здраво старање који је намјењен особама треће животне доби, са циљем активирања, омогућавања здравог менталног и физичког старања.

Регионално одјељење Јавног фонда за дјечију заштиту лоцирано је у општини Источно Ново Сарајево .

Становање

Стамбени фонд представља један од најзначајнијих дијелова супраструктуре. Једини подаци о којима се може компетентно говорити у погледу стамбеног фонда су подаци о величини стамбеног фонда. Број станова или стамбених јединица на подручју града Источно Сарајево се непрекидно повећава.

Табела 30: Број станова и површина на територији града Источно Сарајево према попису из 2013. године

ТЕРИТОРИЈА	БРОЈ СТАНОВА	ПОВРШИНА
Источна Илица	6 803	474 378 m ²
Источни Стари Град	738	36 380 m ²
Источно Ново Сарајево	5 325	324 689 m ²
Пале	11 214	730 994 m ²
Соколац	7 131	436 989 m ²
Трново	1 937	109 077 m ²
УКУПНО	33 148	2 112 487 m²

Извор: Попис становништва 2013 год.

Цивилна заштита

Област цивилне заштите обухвата заштиту од елементарних непогода, заштиту од неексплодираних убојних средстава и мина, као и заштиту од ратних дејстава. Републичка управа цивилне заштите Републике Српске има своје сједиште за читаву Републику Српску у

општини Источно Ново Сарајево, те подручно одјељење Соколац, којем припадају све општине из састава града Источно Сарајево.

Угроженост од елементарних непогода

Ова област обухвата угроженост од земљотреса и клизања тла, угроженост од вода, угроженост од временских непогода и угроженост од пожара

Угроженост од земљотреса и клизања тла

Одговарајући ниво заштите од земљотреса у смислу умањења рушилачких посљедица може се постићи кроз начин градње и строго придржавање прописа у градњи стамбених и других објеката. Максимално очекивани интензитет потреса за повратни период од 500 година на подручју града Источно Сарајево износи 7° односно 8° МСК скале.

Табела 31 : Зоне максимално очекиваног сеизмичког интензитета потреса за повратни период од 500 година

Максимално очекивани интензитет потреса (МСК скала)	Подручје
VIII°	Касиндо – Трново
VII°	Цијела територија изузев подручја Касиндо - Трново

Међу критичним мјестима за појаву клизишта на подручју града налази се путна комуникација Сарајево – Пале (долина Миљацке) и прије свега локалитет Лапишнице.

Угроженост од вода

Опасност од плавлјења је присутна у близини свих доњих токова ријека на подручју града, а највише око доњих токова ријека на подручју Сарајевске котлине (ријеке Жељезница, Добриња, Касиндолска ријека). Мањи водотоци на земљишту које карактерише велики пад су углавном бујичног карактера и они најчешће нагло повећавају проток.

Узроком поплава може у одређеним условима бити систем високих брана и акумулација. Конкретну опасност на подручју града могло би представљати рушење бране Богатић на ријечи Жељезници на територији Федерације БиХ (федерална општина Трново), а која је лоцирана на самој ентитетској граници.

Угроженост од временских непогода

Подручје града Источно Сарајево је током прољећа и љета (највише у мају и јулу) изложено временским непогодама које су праћене олујним вјетром, градом и великом количином падавина. У садашњем тренутку подручје града није покривено системом за противградну заштиту, што у значајној мјери повећава штете од прољећних и љетних олуја. У зимском периоду се јављају сњежне мећаве, лавине, ледене кише и магле.

Угроженост од пожара

Заштита и спашавање од пожара обухвата: припрему и спровођење превентивних мјера у свим срединама, објектима, мјестима и просторијама гдје постоји могућност настанка пожара; организовање и припремање снага за гашење пожара; организацију осматрања и обавјештавања о појавама пожара; гашење и локализовање пожара; спашавање људи, материјалних и других добара из објеката и подручја угрожених пожаром.

Највећи број пожара у Републици Српској представљају шумски пожари. Шуме и шумска земљишта по подацима ЈПШ „Шуме РС“ на простору града чине приближно 64% укупне површине, тако да шумски пожари представљају највећи извор опасности по становништво и материјална добра у погледу пожара на подручју града.

Градска насеља због начина градње, густине градње, великог броја топлотних извора могу представљати погодну територију за настанак пожара. Грађевински недостаци нису непосредни узрочници пожара, али зато могу бити узрочници наглог ширења пожара и рушења, тако да се повећавају штете и опасности за људе.

У градским насељима на подручју града Источно Сарајево је концентрисан одређен број индустријских објеката у којима постоје повећане пожарне опасности које захтијевају стални надзор и систематско спровођење превентивних мјера заштите. Највећа пожарна опасност у погледу индустријских објеката односи се на објекте дрвне индустрије.

Скоро у свим градским насељима, често у централним зонама, налазе се велика складишта запаљивих течности, а најбројнији су резервоари топлана, као и бензинске станице, које су лоциране у великом броју и у најнасељенијим стамбеним дијеловима града. До сада није било акцидената везаних за гасоводну мрежу на подручју општина Источна Илиџа и Источно Ново Сарајево који би указивали на постојање веће опасности од пожара.

Угроженост од неексплодираних убојних средстава и мина

Заштита од неексплодираних убојних средстава (НУС) и мина је мјера цивилне заштите која се састоји од њиховог проналажења, откривања, обиљежавања, ископавања, дезактивирања, преношења, утовара, превозења, привременог ускладиштења и уништавања, без обзира на просторни размјештај и обим НУС-а.

Најугроженије општине су Трново, Источна Илиџа и Пале, док је општина Соколац најсигурнија од мина. Највећи број минских поља налази се на локацијама у близини бивших линија фронта.

Локације за уништавање НУС-а и мина на подручју града које тренутно користе тимови Републичке управе цивилне заштите су Равна планина, Јахорина и Госина планина. Неексплодирана убојна средства и мине представљају највећу потенцијалну опасност антропогеног карактера за становништво и материјална добра на подручју града.

Угроженост од експлозија

Ризик од експлозија на подручју града присутан је у складиштима фирми "Гас промет" Пале и "Сарајево гас" Лукавица, које се баве за набавком, транспортом и дистрибуцијом природног гаса. Гасоводна мрежа је такође извор ризика од експлозије. Бензинске пумпе на подручју града такође представљају извор угрожености од експлозија.

Угроженост од ратних дејстава

Један од основних начина заштите становништва од ратних дејстава представља склањање становништва у различите врсте склоништа. Она се могу подјелити на склоништа основне заштите и склоништа допунске заштите. У овој другој групи склоништа се нарочито истичу природна склоништа попут пећина и других подземних облика рељефа.

Намјенска склоништа на подручју града се налазе само у насељу Лукавица (капацитет 800 лица) и општини Источна Илиџа, у насељу Добриња 4, са капацитетом од 700 лица. Видљив је недостатак склоништа основне заштите у општинама Пале, Соколац, Источни Стари Град и Трново.

Планска рјешења из области друштвених дјелатности из Просторног плана града

У области предшколског васпитања и образовања планирано је успостављање установа за предшколско васпитање и образовање у општинама Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа, као и изградња објеката вртића у насељима Лукавица, Источна Илиџа (локалитет Доње Младице), Пале (ново насеље Луке) и Пустопоље.

Најзначајнија планска рјешења које се односе на основно образовање су изградња нових објеката централних основних школа у насељима Пале, Соколац, Лукавица и Источна Илиџа, као и објекта основне музичке школе у Лукавици. Изградњом нових објеката школа у насељима Пале и Источна Илиџа реализован је дио планских рјешења.

У области средњег образовања планирана је изградња два нова објекта средњих школа и то у насељима Пале и Лукавица (нови објекат за Гимназију и средњу стручну школу Источна Илиџа). У области науке је планирано лоцирање научне институције из области ветеринарства у насељу Пале. У области социјалног старања планирана је изградња мањег старачког дома у насељу Соколац. Приоритетна планска рјешења у области управе су изградња објеката општинских управа Источна Илиџа и Источни Стари Град, изградња новог додатног објекта

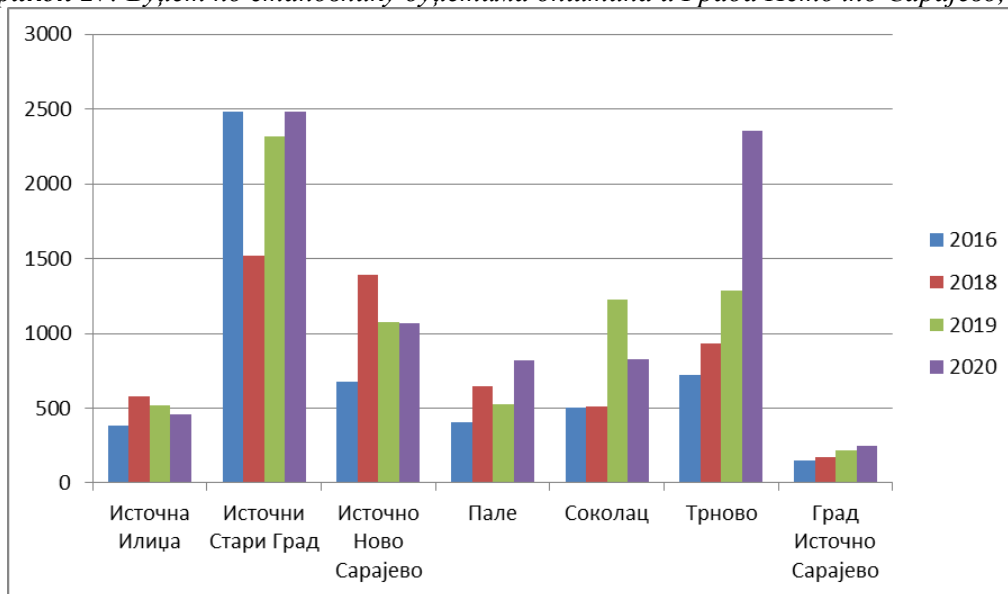
општинске управе Пале. У области спорта главна планска рјешења су завршавање и стављање у функцију спортских дворана у општинама Источно Ново Сарајево, Пале и Соколац; као и изградња затвореног базена у Сокоцу и отвореног или затвореног базена у Источном Новом Сарајеву.

На подручју града Источно Сарајево присутна су сва три нивоа здравствене заштите: терцијарни, секундарни и примарни ниво.

1.1.11. Буџети општина и града

Буџети су најзначајнији инструмент јединица локалне самоуправе путем којег се врши алокација пореских и непореских прихода, у циљу задовољења свих потреба грађана и вршења јавних послова на одређеном простору. У том смислу, буџет представља огледало циљева и политика јединица локалне самоуправе у будућем периоду, јер све планиране активности у функцији остварења тих циљева, треба да буду предвиђене у буџету.

Графикон 27: Буџет по становнику буџетима општина и Града Источно Сарајево, у КМ

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине Републике Српске, 2021

Посматрајући податке за 2020. годину, буџети општина и Града Источно Сарајево по становнику, показују да општина Источни Стари Град има највећи буџет у износу од 2.483,00 КМ. Истовремено, најнижи буџет по становнику је забиљежен у општини Источна Илиџа у износу од 455,00 КМ и Граду Источно Сарајево у износу од 251,00 КМ.

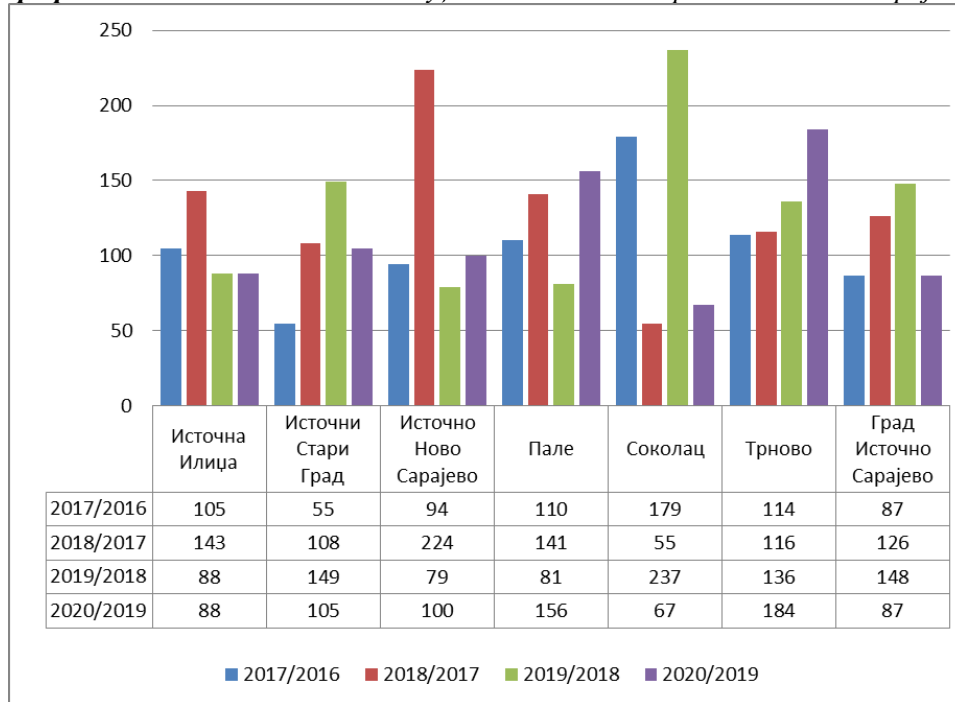
Подаци о буџетима Града показују да су буџетски приходи Града повећавани у периоду 2017.-2020., уз изузетак 2020. године када је дошло до њиховог смањења. У 2017. години приходи су мањи у односу на 2016. годину, али већ у 2018. години дошло је до њиховог повећања и тај тренд задржан је до 2020. године. С друге стране, када се анализирају буџети општина, уочава се да је само општина Трново имала континуиран раст буџетских прихода у периоду 2016.-2020. године, док остале општине имају веће приходе у 2020. год. у поређењу са 2016. годином, међутим у појединим годинама је долазило до њиховог смањења те поновног раста наредне године.

Епидемија COVID-19 угрозила је буџете свих нивоа власти, па тако и буџете града Источно Сарајево и општина у његовом саставу. Евидентан је пад пореских и непореских прихода у свим локалним буџетима, што је захтијевало смањивање одређених трошкова и увођење уштеда. У оквиру пореских прихода највеће је смањење индиректних пореза прикупљених преко Управе за индиректно опорезивање БиХ (УИО БиХ), који су међу најзначајнијим ставкама у буџетским приходима општина и градова а који им се, након што их УИО БиХ прикупи, дозначавају из републичког буџета. Због смањења прихода, локалне заједнице биле су приморане да праве ребалансе буџета, што је за последицу имало мање буџете. Изузетак су општине Трново и Пале, које су чак имале раст буџета.

Кретање нивоа општинских буџета и буџета Града Источно Сарајево је видљиво када се посматра графикон са ланчаним индексима њихових буџета.

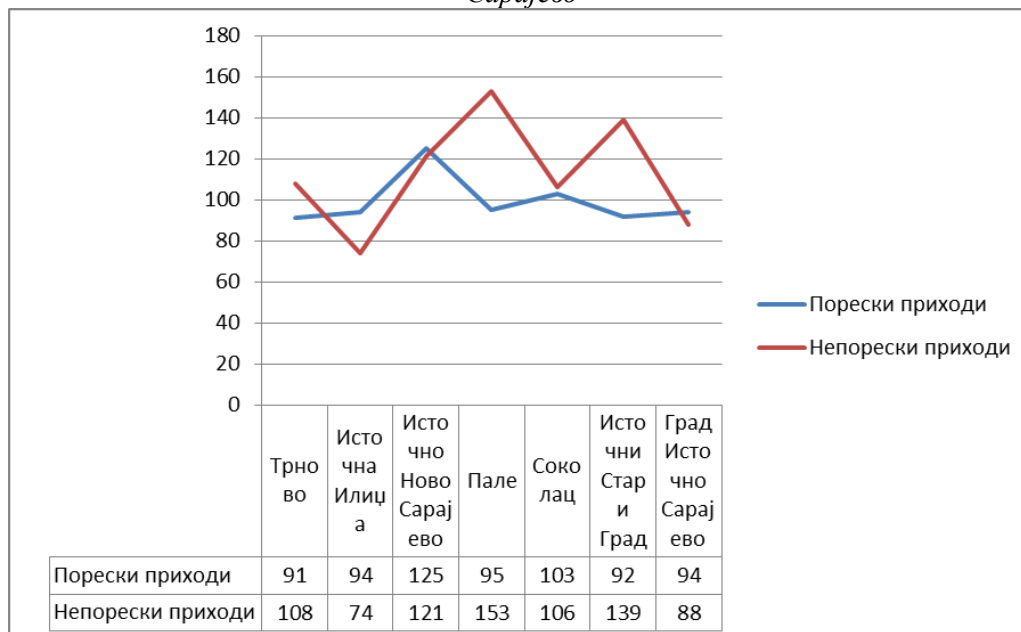
Поређећи ситуацију у 2020. у односу на 2019. годину, видљиво је да се буџет смањило у општинама Соколац (пад од 33%), Источна Илиџа (пад од 12%) и Град Источно Сарајево (пад 13%).

Графикон 28: Ланчани индекси буџета општина и Града Источно Сарајево

У 2017. години Соколац је имао значајно повећање буџета у односу на претходну годину (79%), док је истовремено Источни Стари Град имао знатно смањење (45%). У 2018. години индекси су се највише мијењали у Источном Новом Сарајеву и Источном Старом Граду и Палама, у којима је остварено повећање за 124%, 43% и 41%, респективно. У 2019. години буџетски приходи су знатно повећани у Сокоцу (137%), Источном Старом Граду (49%) и Трнову (36%), док је у осталим општинама дошло до њиховог смањења у односу на претходну годину.

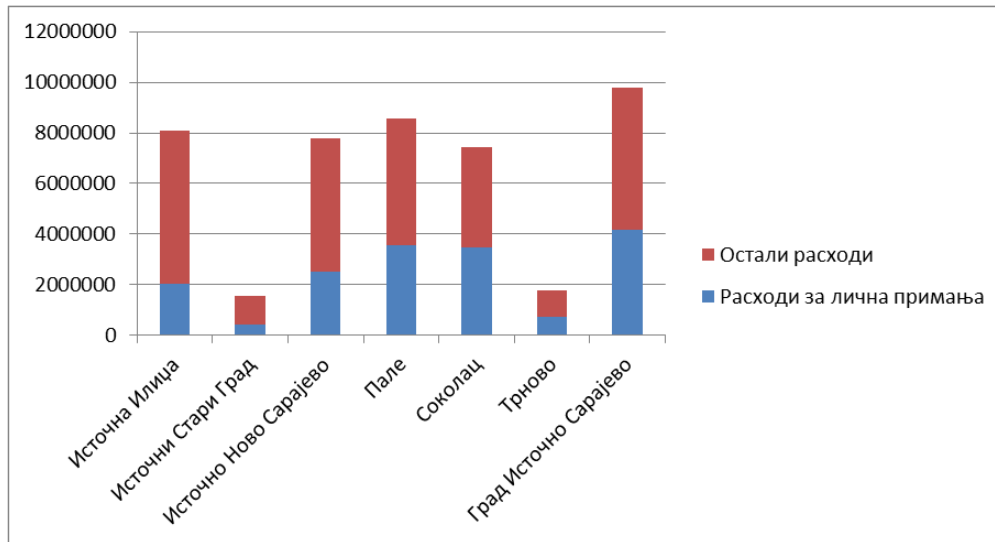
Графикон 29: Ланчани индекси структуре прихода у 2020/2019 за општине и Град Источно Сарајево

Када се посматра структура прихода буџета општина и Града Источно Сарајево у 2020. години, видљиво је да су порески приходи најзначајнији извор прихода. Тако се њихов ниво креће од 12.6 % у општини Трново и 12.7% у општини Источни Стари Град до 51.8% у општини Источна Илиџа и 64.6% у Граду Источно Сарајево. Разлози за мање учешће пореских прихода у мањим општинама је у томе што се ефекти капиталних добитака (продаје одређене имовине) и помоћи од стране виших нивоа далеко значајније одражавају на структуру њиховог буџета.

Непорески приходи су друга најзначајнија ставка општинских буџета и буџета Града Источно Сарајево и у 2020. години. Непорески приходи – приходи од предузетничке активности и имовине, административне таксе, комуналне таксе, приходи по основу пружања јавних услуга, накнаде по разним основама, те остали непорески приходи – износе од 17.6% у Граду Источно Сарајево до 40% општини Источно Ново Сарајево. У 2020. години, непорески приходи су највише учествовали у буџетима општина у којима је забиљежена интензивна станоградња и улагање у инфраструктуру у протеклом периоду (40% у Источном Новом Сарајево и 34.2% у Сокоцу).

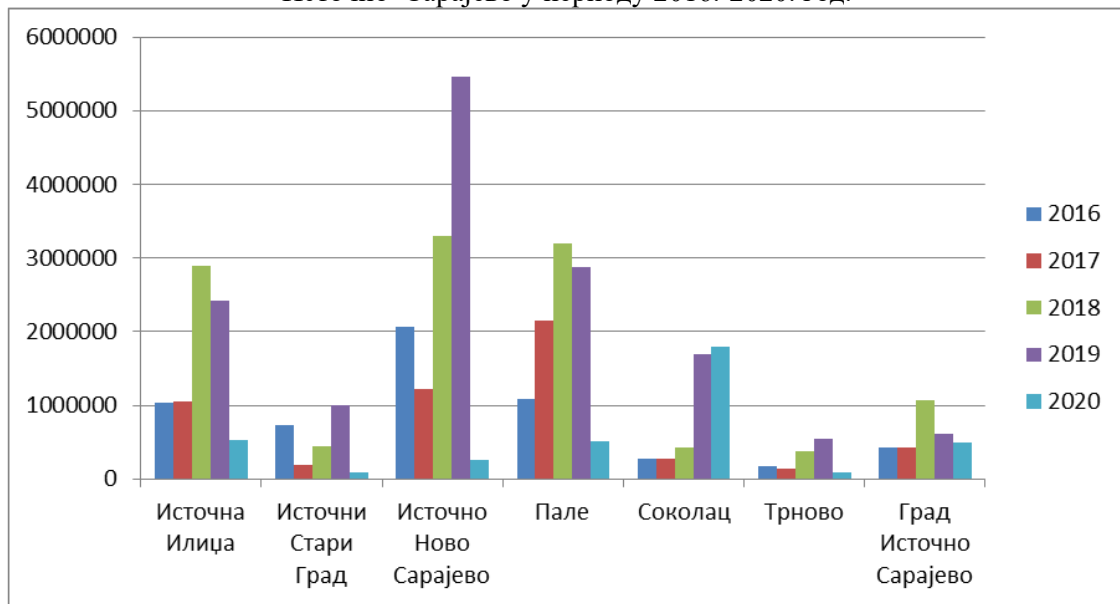
Графикон 30: Структура расхода у буџетима општина и Града Источно Сарајево у 2019. и 2020.г.

Посматрајући структуру расхода у 2020. години у општинама и Граду Источно Сарајево, уочава се да се приближно 1/3 укупних расхода из буџета издваја за плате и трошкове личних примања. Релативна издвајања за плате варирају тако да је највећи проценат издвајања за плате забиљежен у општини Соколац (46.8%), док је најмањи проценат издвајања за плате забиљежен у општини Источна Илиџа (25.13%). Треба напоменути да је у свим општинама и Граду Источно Сарајево дошло до раста релативног издвајања за плате и трошкове личних примања када се пореди 2020. година у односу на 2019. годину.

Издаци за набавку нефинансијске имовине обухватају издатке за изградњу и прибављање зграда и објеката, издатке за инвестиционо одржавање, реконструкцију и адаптацију објеката, набавку постројења и опреме те издатке за нематеријалну производну опрему. У 2020. години ови издаци су знатно смањени у свим општинама, осим у општини Соколац, у односу на 2019. годину. Општина Источно Ново Сарајево у 2019. години имала је неупоредиво веће издатке у односу на остале општине.

Графикон 31: Издаци за набавку нефинансијске имовине у буџетима општина и Града Источно Сарајево у периоду 2016.-2020. год.

Извор: Републички завод за статистику РС - Градови и општине Републике Српске, 2021

Посматрајући сумарно буџете општина и Града Источно Сарајево у периоду од 2017.-2020. години, видљиво је да се повећање/смањење висине пореских прихода углавном заснива на кретању индиректних пореза, односно дијела пореза на додату вриједност који припада јединицама локалне самоуправе. Примјер је буџет Града Источно Сарајево у којем је у 2018. у односу на 2017. годину забиљежено повећање укупних пореских прихода за 9%, док је исто толико износило и повећање индиректних пореза дозначених од УИО (ПДВ-а). У буџетима општина, у истом периоду, остварено је повећање прикупљених пореза на имовину и пореза на лична примања и приходе од самосталне дјелатности, што се ипак није значајније одразило на раст пореских прихода. У 2020. години, у свим општинама пад пореских прихода у односу на 2019. годину узрокован је највећим дијелом смањењем прихода дозначених од УИО. Изузетак је једино Општина Источно Ново Сарајево, у којој је дошло до значајног раста пореза на имовину, чак за 94.5%, што је компензовало смањење прихода од ПДВ-а.

1.2. SWOT анализа и стратешко фокусирање

1.2.1. SWOT анализа

Синтеза кључних налаза ситуционе анализе дата је у наставку у виду прегледа снага / предности и слабости / недостатака. Уз снаге и слабости, дат је и преглед главних прилика / могућности и пријетњи, идентификованих на основу процјене стања и трендова околних фактора и будућих очекивања. Заједно, ова четири прегледа чине SWOT анализу¹³:

Снаге:

- Географска позиционираност (близина главног града, аеродрома и најважнијих путних праваца у држави);
- Перспективно тржишно окружење (непосредна близина највећем тржишту БиХ са потенцијалних 500.000 потрошача укључујући и рецептивни и емитивни аспект туристичког тржишта);
- Јахорина као најзначајнија туристичка дестинација у БиХ;
- Административно средиште источног дијела Републике Српске (сједиште бројних регионалних, ентитетских и државних институција и установа);
- Образовно-научно средиште источног дијела Републике Српске (сједиште јавног Универзитета, осам факултета са око 5.000 студената од којих 50% долази ван територије Града);
- Заокружен систем примарне и секундарне заштите (ЈЗУ Болница "Србија" као једна од водећих здравствених установа источног дијела Републике Српске);
- Гравитационо језгро географских кретања (позитиван миграциони салдо у периоду 2016-2020. године);
- Квалитетна и разноврсна понуда људских ресурса (радно активно становништво између 15-64 године чини 65,86%);
- Распоживост базичних природних ресурса;
- Развијеност и експанзија тржишта некретнина;

Слабости:

- Непостојање јединствене урбане цјелине (недовољна инфраструктурна повезаност између општина, лош и неадекватан јавни превоз, „уска грла” и саобраћајне гужве);
- Мали удио технолошки напредних индустрија са већим учешћем додате вриједности (низак ниво инвестиција како домаћих, тако и међународних);
- Непрепознатљив и недовољно заокружен имиџ;
- Недовољно искористићен статус универзитетског града;
- Недовољна повезаност туризма и пољопривреде;
- Недовољна искористићеност расположивих природних ресурса;
- Одсуство планске изградње и бесправна градња;
- Проблем водоснабдијевања и управљање отпадним водама (недовољна покривеност канализационим мрежама и одсуство третмана индустријских отпадних вода);
- Недовољна покривеност Града системом даљинског гријања;
- Ограничен приступ гасоводној мрежи;
- Коришћење еколошки неприхватљивих енергената у индивидуалним и привредним ложиштима (угаљ);
- Недовољан број паркинг мјеста;
- Недостатак објеката за спорт и рекреативно бављење спортом;
- Недостатак стручних кадрова у здравственим установама (одлив у Сарајево);
- Неадекватно управљање чврстим отпадом (селекција и третирање отпада, рециклажа, недовољан број контејнера, канти за одношење смећа и слично);

¹³ SWOT анализа: *Strengths* (Снаге), *Weaknesses* (Слабости), *Opportunities* (Прилике) и *Threats* (Пријетње)

Прилике:

- Креирање технолошко-инфраструктурних предуслова за развој технолошки напредних индустрија са већом додатом вриједности (научно истраживачки центри, институти, развојни центри, ИТ кластери, интензивнија сарадња у троуглу факултети, локална власт и привреда, дигитализација јавне управе);
- Развој нових туристичких центара (Равна планина, парк природе Требевић, Романија) и селективних облика туристичке понуде (нпр. Црепољско, Врхрпрача и други локалитети за еко-туризам, рурални туризам и слично);
- Пољопривреда, природни ресурси и рурални развој (интеграција пољопривредне производње и туристичке потрошње, кластеризација, промовисање аутохтоних пољопривредних производа са заштићеним географским поријеклом);
- Подрица индивидуалним пољопривредним произвођачима (финансисјка, техничко-технолошка, помоћ за обезбјеђивање тржишног пласмана и слично), покретање фарми и подстицање земљорадничке производње;
- Зелени град (појачана свијест и брига о заштити животне средине, декарбонизација, изградња спалионице односно регионалне санитарне депоније, одрживо управљање отпадом кроз циркуларну економија и слично);
- Добијање статуса пријестолнице (резиденција председника Републике Српске, одржавање првих и ванредних сједница парламента, потенцијално средиште нових јавних, научно-културних установа (нпр. Музеј РС, градско позориште и сл) и државних органа, потенцијално отварање дипломатско-конзуларних представништава);
- Добијање статуса "Универзитетске болнице" (унапређење секундарног и развој терцијарног сектора здравствене заштите);
- Унапређење инфраструктуре на ужем и ширем подручју (изградња турнела Требевић, гондоле Јахорина-Пале и проширење магистралне цесте Соколац-Пале (преко Романије), план и иницијатива за изградњу стратешки значајних саобраћајница брза цеста Зворник - Источно Сарајево и аутопута Београд-Вишеград-Сарајево);
- Циљано привлачење страних инвестиција (оснивање слободних економских и индустријских зона);
- Интензивније повезивање са дијспором (покретање манифестације "Дани дијаспоре")

Пријетње:

- Загађење и саобраћајње гужве (повећање броја моторних возила уз постојећу инфраструктуру, недовољно развијена свијест и однос грађана према животној средини);
- Глобална криза и ограничавање прилива инвестиција, туриста и извозно орјентисаних довабљача;
- Неповољни демографски трендови (пражњење руралних подручја града);
- Наставак неадекватног третмана здравства, културе и спорта (од стране виших нивоа власти);
- Неповољн општи и политички амбијент са тенденцијом погоршања (смањење буџетских прихода, смањење инвестиција и запослености, одлив становништва)
- Инвестициони урбанизам (експанзија прекомјерне и бесправне градње)

1.2.2. Стратешко фокусирање

На основу кључних налаза ситуационе анализе и СВОТ анализе, предложени су следећи стратешки фокуси:

Први стратешки фокус треба да буде оптимизирање привредне структуре на начин да се:

- инвестиције усмјере на оне дјелатности које генеришу већу додану вриједност (уз помоћ изградње научно технолошких паркова, истраживачко-развојних центара, иновационих центара, инкубатора и слично);
- повежу привреда и научно истраживачка заједница (институти и факултети).
- инвестиције усмјере у стратешки одабрана подручја која обезбјеђују могућност за квалитетан раст и одржив развој;
- закрузе производни ланци ослоњени на домаће ресурсе;
- пласирају пољопривредни производи кроз туризам.

Други стратешки фокус треба да буде везан за добијање пријестолничког статуса чијом би се валоризацијом кроз повећан број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду Источно Сарајево, као и пригодне пропратне догађаје, изградио позитиван имиџ Града и перцепција другог најзначајнијег центра у Републици Српској.

Трећи стратешки фокус је усмјерен на пројекте у области изградње инфраструктуре и саобраћаја. Под наведеним се подразумјевају пројекти у области саобраћајне, комуналне, енергетске, еколошке и туристичке инфраструктуре.

Четврти стратешки фокус се односи на визију успостављања зеленог града што у основи подразумјева подизање нивоа енергетске ефикасности кроз уравнотежен приступ неопходног урбаног развоја и очување животне средине, те имплементирање технологија за паметно управљање јавним услугама.

Пети стратешки фокус је усмјерен на област туризма. У оквиру њега потребно је радити на изградњи видљивости и препознатљивости туристичке дестинације, изградњи туристичке инфраструктуре, унапређењу туристичке понуде, као и активирању свих оних туристичких потенцијала који би у будућности могли да мапирају Град Источно Сарајево, као препознатљиву и пожељну туристичку дестинацију у региону и шире.

1.3. Стратешка оријентација

Стратешка оријентација садржи визију развоја и стратешке циљеве са индикаторима за праћење њиховог остваривања. Визија развоја и стратешки циљеви се постављају за период од 6 година до 2029. године.

1.3.1. Визија развоја

Источно Сарајево биће град уређених и ефикасних институција и инфраструктурно заокружена урбана цјелина (**функционални град**), мултикултуралног и гостољубивог карактера (**отворнени град**) са регионално препознатљивом понудом (**туристички град**) и осјетним приливом међународних туриста са чистом и уравнотеженом животном средином (**зелени град**), будући центар предузетних и образованих младих људи (**универзитетски град**) потенцијално запослених у индустријама које су базиране на знању и одрживој експлоатацији природних ресурса (**иновативан, одржив и паметан град**) у срцу модерних токова, али са снажним упориштем и традицији града у којем је рођена идеја о Републици Српској (**престони град**).

1.3.2. Стратешки циљеви са индикаторима

На основу дефинисаних стратешких фокуса и предложене визије развоја, утврђују се сљедећи стратешки циљеви:

Стратешки циљ 1. Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и прозводних ланаца ослоњених на домаће ресурсе.

Стратешки циљ 2. Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској.

Стратешки циљ 3. Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура.

Стратешки циљ 4. Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини.

Стратешки циљ 5. Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације.

Напредак у остваривању овако дефинисаних стратешких циљева може да се мјери путем сљедећих индикатора:

Стратешки циљеви	Индикатори	Полазна вриједност (2023)	Циљна вриједност (2029)
СЦ-1	▪ Бруто додата вриједност		
	▪ Бруто додата вриједност по запосленом		
СЦ-2	▪ Стицање статуса пријестолнице		
	▪ Број јавних институција од државног - републичког значаја		
СЦ-3	▪ Вриједност капиталног буџета града		
СЦ-4	▪ Успостава система за праћење и мјерење загађености		
	▪ Емисија CO ₂ у урбаним срединама		
	▪ Имплементација платформе за паметне градове		
СЦ-5	▪ Број долазака		
	▪ Број ноћења		
	▪ Број смјештајних капацитета		

Први стратешки циљ заснива се на постизању оптималне привредне структуре која подразумјева да локална привреда почива на индустријама са пропорционалним учешћем људског знања, технологије и информација. То у основи генерише већу додану вриједност, респектабилније профитне стопе и дугорочно одрживу конкурентност. За успостављање оптималне структуре у поменутиим процесима неопходно је остварити интеграцију привреде, научне заједнице (универзитет, институти, технолошки центри) и локалних власти. Такође, у сврху заокруживања производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе и постојећу привредну структуру потребно је привући инвеститоре који би кроз своја улагања помјерили ланце вриједности ка већем степену финализације производње. На тај начин би расположиви природни ресурси били основа одрживе запослености и привреде града Источно Сарајево. Интеграцијом пољопривредне производње кроз кластеризацију исте са потрошњом пољопривредних производа путем туристичких смјештајних и угоститељских капацитета обезбједила би се складна структура пољопривредне производње на одрживој основи.

Добијањем статуса пријестолнице Републике Српске Град Источно Сарајево постаје позициониран као други најзначајнији град у Републици Српској из угла административног и институционалног значаја. *Други стратешки циљ* ће се остварити кроз оснивање и премјештање институција чије ће сједиште бити на подручју Града Источно Сарајево. Једна од најважнијих институција Републике Српске, чије сједиште треба да буде у Палама, јесте институција Предсједника Републике Српске. Поред тога, прва сједница Народне скупштине Републике Српске треба бити одржана у Источном Сарајево. У склопу наведеног циља неопходно је

основати културне установе од националног значаја као што су Музеј Републике Српске, те да позориште у Источном Сарајеву постане дио Народног позоришта Републике Српске. У циљу промовисања инвестиционих потенцијала и активирања бројне дијаспоре организацијом манифестације дани дијаспоре осим културолошких омогућила би се и реализација бројних економских циљева.

У циљу унапређења услова живота, привреде и туризма, као и заштите животне средина потребно је реализовати пројекте из сегмента саобраћајне, комуналне, енергетске, еколошке и туристичке инфраструктуре.

Град Источно Сарајево има потенцијал да постане први зелени декарбонизовани град у Босни и Херцеговини, а можда чак и у региону Западног Балкана. За оставаривање тог циља потребно је кроз процес декарбонизације, подизања енергетске ефикасности, те појачане бриге и свјести о заштити животне средине изградити неопходну еколошку инфраструктуру. Кроз процес очувања зелених површина, чистоће зрака и вода Источно Сарајево би постала урбана зелена оаза. У циљу смањења издувних гасова потребно је значајно унаприједити локални јавни саобраћај. У том смислу, потребно је развити и брендирати "зелени градски аутобус" као локалног јавног превозника који би у свом возном парку посједовао еколошки прихватљиве аутобусе, а кроз густу мрежу градских линија постао ефикасна алтернатива за коришћење приватних аутомобила. Осим, наведеног имплементацијом дигиталних платформи за паметно управљање саобраћајем, јавном расвјетом, праћење квалитета ваздуха, пријаве инцидентних ситуација, управљање отпадом и друго, обезбједиће се ефикасност и економичност у пружању јавних услуга уз паралелно подизање њиховог квалитета.

Изградњом нових туристичких локалитета значајно ће се обогатити туристичка понуда која с обзиром на близину главног града и на расположиве прородне ресурсе има огроман потенцијал. Перспектива туристичке привреде Града Источно Сарајева лежи у развијању специфичних облика туризма, као што су еко-туризам, рурални туризам, спортско-рекреативни туризам, адреналински туризам и други. У том смислу неопходно је унаприједити постојећу туристичку инфраструктуру и изградити нове недостајуће туристичке капацитете.

2. ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА

2.1. Циљ 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе.

Приоритет 1.1. Оснивање научно-технолошког парка

Научно-технолошки парк у Источном Сарајеву била би институција која обезбјеђује инфраструктуру и логистику за међусобно повезивање, стварање и дијељење знања између различитих предузећа, појединаца и организација уз стручну подршку компетентних експерата (из сектора привреде и високог образовања). Научно-технолошки паркови (НТП) стварају пословно оруђење које подстиче раст и развој предузећа. Чланови НТП-а су предузетници, start-up предузећа и друга предузећа која желе унаприједити своје пословање и имају улогу стратешког партнера у оквиру НТП-а. Предузећа се суочавају са константним утицајем екстерних фактора окружења, са нагласком на промјенљиве потребе и очекивања купаца и добављача, а кроз сарадњу и едукацију у НТП-у могу лакше превазићи изазове са којима се суочавају.

Најчешћи обухват НТП-а чини област информационих технологија (ИТ), истраживање и развој, инжењерство, интелектуалне услуге, те телекомуникације. Улога научно-технолошког парка је да омогући услове за размјену знања, промоцију иновативности, те размјену технологија с крајњим циљем изњедравања комерцијалних производа спремних за пласирање на тржиште. Научно-технолошки паркови доприносе националном економском развоју, стимулишу настајање и развој високо-технолошких компанија (снажно ослоњених на интелектуални капитал), те привлачењу страних директних инвестиција и промовисању извоза. Осим бенефита за кориснике услуга научно-технолошког парка, резултат је и генерисање радних мјеста за становништво локалне заједнице.

НТП имају улогу у задржавању младих на територији локалне заједнице, јер они још као студенти могу почети користити услуге НТП-а, те комуницирати са потенцијалним послодавцима или развити сопствене пословне идеје. Разлози зашто су НТП-ови разумна инвестиција огледају се у томе што подржавају јавну политику економског развоја, смањују одлив мозгова, те имају императив финансијске самоодрживости на дуги рок. Улагање у НТП директно генерише нову вриједност (нпр. могућност наплате кориштења *coworking* простора), али и индиректно (раст вриједности земљишта на коме је изграђен).

Мјера 1.1.1. Изградња вишенамјенског објекта

Први предуслов за оснивање НТП-а у Источном Сарајеву је изградња вишенамјенског објекта у коме ће се налазити:

1. Развојно-иновациони центар НТП-а у сарадњи са Универзитетом у Источном Сарајеву
2. Пословни инкубатор (за развој нових пословних идеја)
3. Coworking hub

Локација (географска близина других институција и предузећа) је важан фактор јачања иновативности предузећа. Близина другим предузећима побољшава приступ информацијама из екстерних извора и искустава других која могу предуприједити грешке које се уобичајено јављају у пословању. НТП се у правилу гради у урбаним језгрима градова, на географској локацији која је најближа високообразовним институцијама, другим институцијама јавног сектора, већ изграђеним предузећима, те финансијским институцијама. Корисници услуга НТП-а на тај начин остварују приступ не само физичкој, већ и социјалној инфраструктури која стимулише стварање и дијељење знања.

Када људи са сличним професионалним интересима дијеле исти физички простор, уобичајено је да се развију неформалне и формалне друштвене и професионалне мреже (везе) које резултирају бржом примјеном и развојем нових технологија, те стварању и пласману нових производа и услуга на тржиште.

Поред просторних и инфраструктурних услова за рад, НТП треба да пружи и научноистраживачке, едукативне и остале услуге својим члановима. НТП је окружење које је

подстицајно за развој бизниса, тако да предузетници добијају услуге и едукативни садржај који ће унаприједити њихове шансе за успјех кроз интеракцију са другим члановима НТП-а.

Мјера 1.1.2. Оснивање развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом.

Оснивањем Развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом стварају се потребни предуслови за пружање директне подршке локалној привреди и раду Научно-технолошког парка кроз процес истраживања и развоја, те трансфер иновација и технологија и њихову имплементацију у пракси, кроз производе и услуге компанија чланова технолошког парка. Циљ је оптимизовати структуру локалне привреде, што је оствариво кроз значајније учешће привредних грана заснованих на новим технологијама, знању и информацијама. Остваривањем сарадње између научне заједнице, привреде и локалне власти ствара се амбијент погодан за изградњу дугорочно конкурентније локалне привреде, што за крајњи ефекат има бољи животни стандард локалног становништва. Кључну улогу у овом процесу има развојно-иновациони центар. Посебна пажња се посвећује новим компанијама које своје пословање заснивају на производима насталим као резултат научних истраживања. Да би систем функционисао како треба потребно је заштитити права интелектуалне својине и на адекватан начин њима управљати у процесу трансфера технологије и иновација.

Мјера 1.1.3. Покретање инкубатора (за развој нових пословних идеја)

Пословни инкубатор Источно Сарајево би била организација у оквиру НТП-а Источно Сарајево чија је улога подршка предузетништву, настајању нових предузећа и очувању радних мјеста самосталних предузетника и малих предузећа. Обезбјеђује стручне савјете и едукацију појединцима који тек улазе у свијет бизниса, те јача њихове предузетничке вјештине (Како прибавити почетни капитал? Како промовисати производ? Како пронаћи купце? Како процијенити изводљивост пословне идеје и направити пословни план? Како се упознати и умрежити са другим предузетницима?). Инкубатор нуди финансијску, стручну и менторску подршку будућим предузетницима. Циљ оснивања пословног инкубатора је снижавање стопе незапослености на територији града Источно Сарајево и подстицање развоја нових предузећа (што ће резултирати стварањем нових радних мјеста).

Мјера 1.1.4. Обезбјеђивање простора за "коворкинг хаб" (Coworking Hub)

Coworking hub Источно Сарајево је простор за рад који се уступа на кориштење лицима која имају потребу за пословним простором за рад на одређено вријеме (више мјесеци, седмица или само један радни дан). Омогућавају несметан рад уз високу брзину интернета, те нуде прилику за сарадњу, гдје запосленици са различитим професионалним усмјерењима могу да се упознају, подијеле своју експертизу и размијене идеје са другим члановима *hub*-а. Предност је уштеда трошкова и погодност кориштења заједничке инфраструктуре (рачунарске и друге опреме, струје, интернета и сл.), услуге рецепционара, поштанске услуге и слично. Такође, подразумијева постојање канцеларија за састанке, сала за семинаре и радионице, мјеста за опуштање и одмор и друге садржаје. Уобичајена је наплата чланске карте за кориштење ових услуга да би *hub* био финансијски самоодржив (комерцијално оправдан) и доступан широј професионалној заједници града Источно Сарајево и околних градова (нпр. за потребе одржавања конференција и радионица различитих правних лица).

Приоритет 1.2. Покретање слободне економске зоне

Постојање слободне економске зоне потенцијално може да игра значајну улогу у подстицању привредног раста и развоја подручја у којем се налази. Њена суштина огледа се у привлачењу инвестиција (прије свега страних директних), које за посљедицу имају повећање конкурентности и извоза захваљујући унапређењу производних активности кроз кориштење савремене опреме и производних операција. Основни предуслов за остваривање значајнијих користи за Град и његово становништво од слободне зоне јесте остваривање већег нивоа додате вриједности у производњи, прије свега кроз већи степен финализације производа. Покретање

слободне економске зоне на територији града Источно Сарајево омогућиће интензивирање привредних активности, те бржи просперитет Града, али и читаве регије. Велика предност слободне економске зоне, у односу на неке друге мјере које би било могуће предузети са истим циљем, јесте то што је уз адекватну промоцију слободне зоне очекиван долазак инвеститора (прије свега иностраних) који већ имају обезбијеђено тржиште на коме ће пласирати своје производе. Такав концепт омогућује значајније запошљавање, а стварање вишег нивоа додате вриједности ствара предуслове и за отварање адекватно плаћених послова. Крајњи циљ је привредни раст који ће за посљедицу имати и раст животног стандарда. Будући да слободна зона може бити један од стубова развоја Града у будућем периоду, важно је искористити њен пуни потенцијал. Да би се обезбиједио успјех, процесу покретања слободне економске зоне потребно је стратешки приступити. Ријеч је о великом и значајном пројекту, који се остварује кроз низ фаза описаних у мјерама изнесеним у оквиру овог приоритета.

Мјера 1.2.1. Израда студије о оправданости покретања слободне економске зоне

Ова мјера се односи на испитивање оправданости покретања слободне економске зоне на територији града. Будући да је ријеч о инструменту економске политике који има за циљ да кроз повећан прилив инвестиција обезбиједи пораст запослености и привредни раст и развој, те да подразумијева активну сарадњу више нивоа власти и ангажовање значајних средстава, неопходно је приступити изради елабората о оправданости покретања слободне економске зоне. Осим тога што ова мјера представља неопходан корак у покретању слободне економске зоне, значај студије о оправданости огледа се и у правовременом сагледавању економских ефеката које ће она проузроковати.

Мјера 1.2.2. Обезбјеђивање локације за слободну економску зону уз усаглашавање са просторним планом

Град Источно Сарајево има повољан географски положај, што је један од битних предуслова за успјешно пословање компанија лоцираних у слободној зони. Ова мјера односи се на избор локације на територији града на којој ће бити смјештена слободна економска зона. Будући да се ради о граду који обухвата више општина, те да је у пракси чест случај да се једна слободна зона простире на неколико локација, флексибилност која стоји на располагању при избору локације у комбинацији са географским карактеристикама Града потенцијално може да представља значајну предност коју је могуће искористити.

Мјера 1.2.3. Изградња и опремање слободне економске зоне

Након израде елабората и избора локације, потребно је приступити процесу изградње и опремања слободне економске зоне. Како по дефиницији зоне посједују адекватну инфраструктуру и остале предуслове који су неопходни за несметано пословање, ова мјера представља важан корак у покретању слободне зоне. С обзиром на значајну развојну улогу слободне економске зоне, и њен утицај на економске активности, ријеч је о мјери која ће значајно допринијети унапређењу привредног амбијента и животног стандарда. Приликом опремања земљишта предвиђеног за ову намјену, мора се водити рачуна о захтјевима потенцијалних инвеститора. Са свим потенцијалним инвеститорима је потребно остварити сарадњу, јер иако се најчешће ради о *greenfield* инвестицијама, и сам домаћин игра важну улогу у инфраструктурном опремању земљишта, како би оно било погодно будућим инвеститорима. Први предуслов свакако јесте да зона одговара минималним техничким захтјевима у погледу комуналних прикључака и друге инфраструктуре, површине, капацитета и осталих параметара.

Мјера 1.2.4. Регистрација слободне економске зоне

Процес регистрације слободне економске зоне је законски регулисан. Због специфичне природе ове мјере, потребно је остварити адекватну сарадњу више нивоа власти. Оснивач који је испунио све предуслове и припремио сву потребну документацију, улази у процес регистрације слободне економске зоне. Прије него што отпочне са пословањем и

привлачењем улагача, осим испуњених инфраструктурних и техничких услова, такође морају бити испуњени сви законски и правни предуслови за почетак рада. Након што је регистрована, слободна економска зона може да почне са радом и спремна је да дочека инвеститоре.

Мјера 1.2.5. Промотивне активности на привлачењу инвестиција у слободну економску зону

Након активности усмјерених на избор локације, изградњу, опремање и регистрацију слободне економске зоне, када она буде „финални производ“, неопходно је искористити доступна промотивна средства, како би потенцијалним инвеститорима детаљније приказали позитивне аспекте инвестирања у слободну економску зону на територији града Источно Сарајево. Потребно је вршити њену континуирану промоцију.

Промоција се може вршити на више начина:

- Директним контактима са потенцијалним инвеститорима,
- Учешћем на инвестиционим сајмовима,
- Директним ангажовањем институција, градских и републичких органа, те других јавних тијела,
- Основањем одјелења/агенције за промовисање страних директних институција са акцентом на слободне економске зоне,
- Учешћем на сајмовима предузетништва.

Крајњи циљ промоције слободне економске зоне јесте успостављање сарадње са инвеститорима и потенцијалним инвеститорима, што ће резултирати значајним позитивним ефектима слободне економске зоне на грађане и привреду града Источно Сарајево. Ови позитивни ефекти ће осим на сам Град, значајно утицати на развој читаве регије. У том контексту, значај промоције огледа се у изградњи позитивног имиџа Слободне економске зоне града Источно Сарајево кроз презентацију потенцијалним инвеститорима, те кроз изградњу односа са иностраним инвеститорима успостављањем контакта и обострано корисне сарадње.

Приоритет 1.3. Покретање пољопривредно-туристичког кластера

Кластер, као инструмент предузетничке инфраструктуре, спада у такозване „софт“ инструменте јер не подразумијева обавезно улагање у инфраструктуру у виду објеката канцеларијског и/или производног типа, већ организовање и уговорно повезивање предузећа, институција и организација које учествују у ланцу вриједности једног производа или групе производа с циљем повећања конкурентности, обима производње, смањења трошкова или побољшања квалитета. Пољопривредно-туристички кластер Града Источно Сарајево био би формиран усљед потребе за међусобним повезивањем пољопривредника (земљорадничких произвођача и узгајивача стоке) у Сарајевско-романијској регији ради заједничког наступа на тржишту. Осим тога, кроз кластер би било могуће организовати едукације, сајамске манифестације, заједничку промоцију, као и читав низ других активности.

Потенцијал за развој кластера у области прехранбене индустрије препознат је још 2012. године Програмом промоције и развоја кластера Републике Српске. Кластер као облик предузетничке инфраструктуре дефинисан је Законом о развоју малих и средњих предузећа Републике Српске, а начин њихове регистрације Законом о удружењима и фондацијама Републике Српске.

Оправданост формирања кластера произилази из потребе увезивања понуде домаћих производа и њиховог пласмана на тржиште, гдје се као кључни носиоци тражње могу идентификовати инострани туристи који посјећују угоститељске (прије свега хотелијерске) објекте на Јахорини и другим дестинацијама. Током посјете туристичкој дестинацији, гости из иностранства желе да пробају домаће производе који су препознатљиви за регију и чине дио њене традиције. Као посљедица одсуства организованог и системског откупа и дистрибуције локалних производа угорожава се препознатљивост и аутентичност гастрономске понуде. Усљед тога, нуди се туристички производ за посјетиоце из иностранства са надовољним садржајем домаће компоненте, због чега домаћи произвођачи пропуштају прилику за зараду, што неповољно утиче на развој регије. Формирање пољопривредно-туристичког кластера, који

би повезао постојећу понуду и тражњу, омогућило би јединствен дистрибутивни канал продаје аутентичних домаћих производа, не само локалном становништву него и међинародним туристима.

Тако формиран кластер био би регионалног типа и трајног карактера те би омогућио повећање броја регистрованих пољопривредних субјеката, повећање њихове конкурентности (на регионалном и ширем нивоу), повећање искориштености капацитета, лакши пут до тржишта, јачање промотивне функције (уз истовремено смањење трошкова исте), значајну уштеду времена и ресурса за преговарање и техничка питања приликом освајања нових тржишта, придобијања нових купаца или дефинисања услова сарадње са осталим партнерима унутар или изван кластера.

Мјера 1.3.1. Регистрација пољопривредно-туристичког кластера

Процесу регистрације кластера претходи неколико корака који се односе на идентификовање будућих чланова који ће оформити кластер, као и на усаглашавање њихових интереса у ланцу вриједности. Потребно је дефинисати појединачне интересе сваког потенцијалног члана, као и заједничке циљеве и интересе на нивоу кластера. Након тога, дефинишу се критеријуми за приступ нових чланова и предлажу оснивачки акти, статут и правилници. Оснивачи и потенцијални чланови кластера формирају оснивачку скупштину на којој се званично доноси одлука о оснивању, усваја статут кластера, правилници и остали документи који дефинишу међусобна права и обавезе. Постојање кластера формализује се његовом регистрацијом у суду, чиме он постаје правно лице и званично почиње са радом. Овај процес укључује и именовање одговорних лица, дефинисање њихових овлаштења те јасно дефинисање планова активности, очекиваних резултата и инструмената мјерљивости остварења постављених циљева.

Мјера 1.3.2. Изградња и опремање дистрибутивног центра за потребе функционисања кластера

Један од кључних проблема пољопривредних произвођача је пласман производа и немогућност испоруке већих количина на тржиште. Несигурност продаје чешће се потенцира у односу на продајну цијену и зараду. Још увијек доминира директна продаја произведених пољопривредних производа, али не као резултат унапређења начина продаје, него као нужност. Додатни проблем у воћарској и повртларској производњи је неусклађеност понуде и тражње због сезонског карактера производње и уједначене потрошње током читаве године. Изградња и опремање дистрибутивног центра ће пружити снажну подршку развоју пољопривредне дјелатности и социјалног предузетништва, те допринијети општој користи за све интересне групе – од пољопривредника до крајњег потрошача. Откупни и дистрибутивни центар ће омогућити повезивање домаћих произвођача воћа, поврћа, меда, млијечних производа, меса и месних прерађевина, обезбиједити откуп њихових производа, складиштење, организован и сигуран пласман на тржиште те подстаћи произвођаче на повећање површина под насадима. Такође ће допринијети примјени нових знања и технологија у пољопривреди те едукацији и подизању стручне оспособљености произвођача.

Мјера 1.3.3. Промотивне кампање за укључивање већег броја чланова

Мали пољопривредни произвођачи, као главни носиоци очувања руралног простора, не суочавају се само са проблемом несигурног пласмана производа, већ и са проблемом промоције истих. Маркетиншке и промотивне активности представљају слабу карикату већине домаћих пољопривредника, што деградира њихову тржишну позицију. Због значајних средстава и труда који улажу у тржишно позиционирање својих производа, већи произвођачи и конкуренти из земаља региона располажу са великим бројем препознатљивих брендова. Ти производи уживају висок углед код потрошача у регији. Тако брендирани прехранбени производи, захваљујући свом идентитету и препознатљивости на тржишту, спадају у више цјеновне категорије. У таквим околностима, домаћи, најчешће небрендирани производи, могу бити конкурентни једино знатно нижом цијеном. Зато је потребно промовисати концепт

кластеризације и све предности стварања кластера кроз семинаре и конференције те вршити промоцију кластера на сајмовима и изложбама привредника, на интернету и кроз друге медије. Резултат наведених активности била би побољшана свијест предузетника о потреби удруживања у кластер те смањени трошкови промоције чланова кластера који на сајмовима наступају заједно, побољшана свијест потрошача о квалитету домаћих производа, могућност брендирања тих производа и заштита ознаке географског поријекла, повећање конкурентности домаћих производа и повећање њихове цијене.

Мјера 1.3.4. Институционализација сарадње са Аграрним фондом Града

Аграрни фонд Града Источно Сарајево пружа континуирану подршку пољопривредним произвођачима у регији у виду едукација на различите теме, подјеле сјеменског и садног материјала те пружања новчане помоћи. Циљеви њиховог рада обухватају повећање квалитета и квантитета производње, повећање интензивне производње, смањење увоза, бољу организацију и повезаност пољопривредних произвођача са тржишним и прерађивачким капацитетима, остваривање већих приноса по јединици површине и већих финансијских ефеката у пољопривреди. Формирање пољопривредно-туристичког кластера довело би до обједињавања произвођача и пружило могућност за конвергирање њихових активности активностима Фонда. Потписивање споразума о сарадњи поменутих организација формализовало би дугорочну повезаност и омогућило већу видљивост активности Фонда члановима кластера, усмјеравање и прилагођавање мјера подршке произвођачима у кластеру, рад на заједничким пројектима приликом аплицирања за средства код домаћих и страних организација те заједничку промоцију чланова кластера преко званичног профила Фонда или приликом његових наступа на сајмовима и другим догађајима.

2.2. Циљ 2 - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској

Приоритет 2.1. Стицање статуса престонице

У складу са Декларацијом о Уставним принципима, текстом новог Устава Републике Српске, општина Пале биће одређена као престоница Републике Српске. Ова одлука Владе Републике Српске олакшаће позиционирање Града Источно Сарајево, у чијем саставу се и налази општина Пале, као значајног административног центра Републике Српске. Добијањем статуса престонице омогућиће се очување сјећања и културе памћења на историјски значај Сарајева у настанку, одбрани и опстанку Републике Српске. У прилог томе, неопходно је повећати број јавних институција од националог значаја са сједиштем у Источном Сарајеву, што се постиже оснивањем нових и измјештањем сједишта постојећих у Град Источно Сарајево. Тиме би се јасно профилисала слика Града Источно Сарајево као највећег административног центра у источном дијелу Републике Српске, што овоме граду историјски и припада. Овај приоритет могуће је остварити кроз наведене мјере.

Мјера 2.1.1. Активности на плану добијања статуса престонице

Декларацијом о уставним принципима, која је донесена на Двадесет четвртој посебној сједници Народне скупштине Републике Српске, одржаној 10. децембра 2021. године, Народна скупштина задужује Владу Републике Српске да, у координацији са Предсједником Републике Српске припреми текст новог Устава Републике Српске. Такође, овим документом (став 19.) је утврђено да ће новим Уставом Бања Лука бити одређена као главни град Републике Српске, а Пале као престоница Републике Српске. Будући да је општина Пале једна од општина Града Источно Сарајево, проглашавање Пала престоницом Републике Српске, учврстиће позицију Града Источно Сарајево као лидера и носиоца развоја источног дијела Републике Српске.

Мјера 2.1.2. Дефинисање догађаја који ће произаћи из добијеног статуса

Изградњом Административног центра Владе Републике Српске у Источном Сарајеву и поменутом Декларацијом о уставним принципима, институције Републике Српске (Влада и Народна скупштина) показале су иницијативу за давање већег административног значаја Граду Источно Сарајево. Захваљујући томе, Град је стекао могућност да интензивира сарадњу са институцијама Републике Српске у будућем периоду. Једна од могућности је покретање иницијативе којом би се предвидјело да се конститутивна сједница Народне скупштине Републике Српске одржава у Источном Сарајеву.

Мјера 2.1.3. Покретање иницијатива за оснивање и премјештање сједишта институција

На територији Града Источно Сарајево, на подручју општине Источна Илиџа, налази се Административни центар Владе Републике Српске у Источном Сарајеву. Будући да је са доношењем новог Устава планирана додјела статуса престонице Републике Српске општини Пале, неопходно је изградити Резиденцију Предсједника Републике Српске на подручју ове општине и Града, како би оваква мјера могла заиста произвести позитивне ефекте. Постојање двије тако важне институције у различитим дијеловима Града Источно Сарајево, умногоме би могло допринјети хармоничном и уравнотеженом развоју Града, али и регије. Поменути резиденцијални објекат би, поред могућности одржавања званичних пријема, био погодан за рад различитих служби, које би у њему биле смјештене. Имајући у виду значајност једног оваквог објекта, Град Источно Сарајево би требало да искористи прилику и да покаже иницијативу за оснивање сједишта значајнијег броја институција на територији Града.

Приоритет 2.2. Позиционирање Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској

Организацијом догађаја са симболичким значајем афирмисати развој идентитета престоничког града Источника Републике Српске, што би га позиционирало као други град у Републици Српској. Такође, алоцирањем регионалних, ентитетских и државних институција у Источно Сарајево обезбједити да Град постане административни центар источног дијела РС. Овај приоритет може се остварити помоћу наведених мјера, које за циљ имају позиционирање Града Источно Сарајево као најзначајнијег културног, привредног и административног, те значајног здравственог центра источног дијела Републике Српске. Задатак би требало да буде олакшан чињеницом да је Град већ позициониран као значајан Универзитетски центар. Креирање боље културне понуде један је од предуслова да Град заиста постане још важнији регионални центар. Поред тога, значајно је и покретање и одржавање манифестације „Дани дијаспоре, будући да је то једно од обиљежја градова и општина који имају бројну дијаспору, што је карактеристика и Источног Сарајева.

Мјера 2.2.1. Оснивање културних установа од националног значаја са сједиштем у Граду

Да би неки град био уистину важан регионални центар, мора испунити бројне предуслове. Један од тих предуслова свакако је и то, да град буде препознат као културни центар. Посебно када је ријеч о граду попут Источног Сарајева, који је универзитетски центар, подизање културног живота града на виши ниво омогућило би комплетирање његове културне и интелектуалне понуде. Унапређење културног живота, у овоме случају подразумијевало би оснивање значајних културних институција или њихових центара и одјељења на територији Града или подизање значаја постојећих културних институција. Град Источно Сарајево, који претендује да буде културни центар требало би да буде домаћин установама културе као што су Музеј Републике Српске, Народно позориште Републике Српске, Национална галерија, Народна библиотека итд. Захваљујући географским и административним карактеристикама своје територије, адекватним планирањем могуће је културну понуду Града подићи на највиши ниво.

Мјера 2.2.2. Добијање статуса универзитетске болнице "Србија"

ЈЗУ Болница „Србија“ представља значајан стуб секундарног нивоа здравствене заштите у граду Источно Сарајево, али и у читавој Сарајевско-романијској регији. Имајући у виду значај ове здравствене установе, покретање иницијативе за додјелу статуса универзитетске болнице, био би адекватан корак у вредновању њеног значаја за Град и ширу регију. Према Закону о здравственој заштити Републике Српске, овај назив додјељује универзитет који у свом саставу има студиј медицине. Стога је кључна сарадња са Универзитетом у Источном Сарајеву приликом остваривања ове мјере. Добијање статуса универзитетске болнице значајно би унаприједило сарадњу болнице „Србија“ са Медицинским факултетом и позитивно утицао како на ниво здравствених услуга које пружа ЈЗУ болница „Србија“, тако и на праксу и образовање будућих здравствених радника.

Мјера 2.2.3. Покретање културно-привредне манифестације "Дани дијаспоре"

Јачањем сарадње са дијаспором могуће је остварити бројне бенефите. Један од начина учвршћивања ове везе јесте и организација културно-привредне манифестације „Дани дијаспоре“. Ријеч је о манифестацији која би подстакла наше људе у иностранству да годишњи одмор проводе у свом родном крају. У склопу манифестације могли би се одржавати бројни културни, музички и други забавни догађаји, као и сајам домаћих производа. Ипак, то је само један позитиван аспект који би једна оваква манифестација могла да има. Посебно је важна размјена искустава, али прије свега и пословна сарадња. Будући да је овај крај познат по томе што има бројну дијаспору, потребно је ту предност и искористити. Посебан нагласак манифестације би могао бити на пословној сарадњи са нашим привредницима у иностранству и њиховим пословним партнерима на привлачењу инвестиција.

2.3. Циљ 3 - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура

Приоритет 3.1. Унапређење саобраћајне и туристичке инфраструктуре

Саобраћајна и туристичка инфраструктура представљају основ за даљи развој Града Источно Сарајево у правцу достизања статуса функционалног града са препознатљивом регионалном понудом. Значајна отежавајућа околност за развијање Града је географска разуђеност општина и дјелимична инфраструктурна повезаност. Постоје регионални, магистрални и локални путеви који су у свакодневној употреби, али се са порастом броја становника и броја аута, те развојем планинског туризма последњих година, биљеже гужве и застоји на постојећим цестама; примјећује се недостатак паркинг мјеста у урбаним зонама и планинским центрима; отежан је транспорт роба унутар Града због густине саобраћаја и удаљености општина; те је смањена веза између факултета Универзитета у Источном Сарајеву. Радом на унапређењу саобраћајне инфраструктуре већи дио ових проблема био би отклоњен, растеретио би се и убрзао промет, а олакшан би био и приступ туристичким центрима. Чињеница је да је последњих неколико година примјетан значајан развој Јахорине као планиског туристичког центра те да је стратешко опредјељење Града да искористи позитивне прилике за експлоатацију тог потенцијала у циљу стварања имица препознатљивог туристичког центра. Нажалост, неадекватна градња и географски услови отежавају прилаз Јахорини у зимским периодима, а посебан проблем праве неправилно паркирана аута дуж цести која отежавају пролаз и скијаша и аутомобила. Побољшањем саобраћајне инфраструктуре висинском везом (гондолом) и бољом организацијом паркинг мјеста растеретио би се друмски саобраћај, убрзао долазак туриста на Јахорину, повећало задовољство корисника и квалитет понуде коју Јахорина пружа. С тим у вези, овај приоритет је постављен у циљу остварења неких од главних стратешких циљева стратегије развоја Града.

Мјера 3.1.1. Изградња тунела „Требевић“

Повезаност општина Пале, Источно Ново Сарајево и Источна Илица остварено је преко два саобраћајна правца: магистралним путем Пале-Лукавица и путем преко Требевића који су приближне дужине око 23км. Просјечно вријеме потребно за долазак из једне у другу општину је око 40мин. Пут преко Требевића је и све чешћа путна веза становника из Источног Новог Сарајева и Илице са Јахорином. Релативно дуго трајање пута између ових општина отежава сарадњу и повезаност јавних институција и тијела која су стационирана у овим општинама, отежава приступ планинским центрима Равна планина и Јахорина. Посебно је примјетан проблем у отежаном превозу ђака и студената аутобуским линијама између ових општина, који морају усклађивати присуство настави са редом вожње, или чекати и до сат времена уколико пропусте редовну аутобуску линију.

Са намјером да се ови проблеми ријеше, у сагласност са Владом РС, покренута је идеја за изградњу тунела „Требевић“ дужине око 8 километара који би скратио пут између ових општина на око 10 минута. То би осим повећања задовољства становника и олакшаног доласка на посао, факултет и у школу, допринијело бољој сарадњи међу општинама и појачало туристичку везу Сарајева и Јахорине.

Мјера 3.1.2. Проширење магистралне цесте преко Романије

Путни правац преко Романије један је од главних праваца који повезује Источно Сарајево са Републиком Србијом и има изузетан инфраструктурни значај за транспорт роба и становништва. Ова дионица пута је често оптерећена теретним саобраћајем који гуши и отежава промет. Путни правац Љубогошта-Подроманија је један од праваца са највећом фреквенцијом саобраћаја на подручју Града и потребно је растерећење те дионице како би се убрзао пут до Сокоца и обезбиједила повезаност тог дијела Града са источним дијелом РС. С тим у вези, планирано је проширење ове цесте изградњом треће траке са једне и друге стране Романије просјечне дужине око 14 километара која би се финансирала средствима буџета РС и ЈП „Путеви РС“.

Мјера 3.1.3. Изградња гондоле Јахорина-Пале

Туристички развој Јахорине последњих година повећао је заинтересованост инвеститора и посјетилаца из региона и Европе за ову планину и уврстио је у најзначајније регионалне ски центре. Међутим пораст броја гостију ствара потребу за проширењем смјештајних капацитета, што је са друге стране лимитирано регулационим и мастер планом С обзиром да су Пале у подножју Јахорине циљ је да се изградњом гондоле омогући брзо и ефикасно повезивање општине и планине, што би пружило могућност за премјештање дијела смјештајних капацитета на Пале у току сезоне, а да се не утиче на пад задовољства туриста. Такође, изградњом гондоле, општина Пале и ОЦ Јахорина би имале панорамске вожње као стални дио туристичке понуде током цијеле године. Очекује се да би овај пројекат могао да утиче на пораст интересовања инвеститора и за Пале, што је дугорочна корист за ову општину и Град у цјелини. Предуслови за реализацију овог пројекта су: рјешавање имовинско-правних односа на планирај траси и заустављање дивље градње на Јахорини. Влада РС је дала сагласност за изградњу гондоле и већ су започете неке од активности на њеној реализацији.

Мјера 3.1.4. Изградња подземне гараже на Јахорини

Велики број туриста и посјетилаца током сезоне ствара проблем загушености саобраћаја и отежава пролаз пјешака, али и комуналних возила, те возила хитне помоћи дуж планине. Такође, немогућност проналазка паркинг мјеста изазива незадовољство туриста и негативно утиче на имиџ овог ски центра. У циљу регулисања паркинг простора на Јахорини и растерећења саобраћаја, планирана је изградња подземне гараже, помоћу које би се осигурало безбједно паркиралиште под надзором за већи број аутомобила. Подземна гаража пружила би и заштиту од временских неприлика за власнике аутомобила, с обзиром да се ради о планинском

окружењу. Осим тога, наплата гараже представљала би додатни извор примања за ОЦ Јахорина.

Приоритет 3.2. Унапређење квалитета водоснабдијевања

Унапређење квалитета водоснабдијевања на подручју Града Источно Сарајево омогућиће сталан и несметан доток хигијенски исправне воде у све дијелове Града током године, створиће се предуслови за прикључење пољопривредних и привредних објеката на систем водоснабдијевања, те повећати контрола и одвођење отпадних вода у циљу заштите квалитета вода на извориштима. Такође, омогућиће се стварање потенцијалних акумулација за пречишћавање вода, што може утицати на повећање водних капацитета на нивоу Града. Овај приоритет у сагласности је са циљевима Стратегије о интегралном управљању водама РС до 2024. године, као и са смјерницама Оквирне директиве ЕУ о водама, те Стратегије биодиверзитета ЕУ до 2030. године.

Због сталног пораста броја стамбених јединица и насеља на простору Града Источно Сарајево, посебно у општинама Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа, биљежи се несташица воде и потреба за редуцијама воде у лјетним мјесецима, како би се напуниле постојеће акумулације. Овакви прекиди у дотоку воде, изазивају незадовољство грађана, али и ометају редован рад привредних друштава и организација. Децентрализовано управљање водама, које је по националном законодавству дефинисано, узрокује зависност ЈКП од општина и отежава синхронизовано управљање водним ресурсима на нивоу Града. Потребно је обезбиједити већи ниво сарадње и координације у управљању водним потенцијалом између општина на нивоу Града. Други проблем везан је за велике губитке воде у мрежи. Немогућност наплате испоручене воде отежава адекватно управљање водоснабдијевањем. Такође, непостојање функционалног мјерења протока воде на свим извориштима, или кричним тачкама водоводне мреже, смањује ефикасност управљања притиском воде и контролу дистрибуције воде.

Повећањем квалитета водоснабдијевања, постићи ће се бољи квалитет живота за све становнике Града, те обезбиједити технички услови за развој привредне инфраструктуре.

Мјера 3.2.1. Смањење дистрибутивних губитака у водоводној мрежи

Да би се адекватно управљало водним ресурсима на нивоу Града, неопходно је обезбиједити ефикасност дистрибуције воде у свим општинама. С тим у вези, потребно је утврдити да ли постоје и колики су губици у дистрибуцији по општинама, који су разлози њиховог настанка, те извршити процјену колико би смањење губитака могло утицати на повећање ефикасности пружања услуга водоснабдијевања на нивоу Града. Смањењем губитака очекује се повећање количине расположиве хигијенски исправне воде за пиће, повећање ефикасности и квалитета дистрибутивне мреже, те повећање прихода од наплате испоруке воде.

Мјера 3.2.2. Изградња фабрике воде

Недостатак воде у појединим општинама Града, могао би се превазићи изградњом фабрике за пречишћавање и производњу воде. Као извор питке воде за водоводни систем могу се користити расположиви површински извори (врела), површински токови воде, плитки и дубоки аквифери, те акумулације питке воде, или подземне воде. Међутим, ограничење је велика географска разуђеност изворишта и неуједначена оптерећеност свих изворишта воде по општинама. Да би се могло кренути у реализацију изградње фабрике воде, неопходно је испунити неколико предуслова:

- ✓ Провести анализу и мјерење квалитета воде и водотока свих изворишта на нивоу Града, како би се утврдило да ли постоји довољна снага и количина воде за потребе фабрике
- ✓ Анализирати адекватност акумулационог језера у Општини Источно Ново Сарајево као потенцијалног изворишта за фабрику воде
- ✓ Уколико постојећи ресурси нису довољни, урадити анализу изводљивости изградње вјештачке акумулације потребног капацитета у коју би се сакупљао и пречишћавао дио отпадних вода

Мјера 3.2.3. Проширење водоводно-канализационе мреже

Раст броја становника на нивоу Града, повећање броја стамбених јединица, те отварање индустријских и пословних зона, захтијева прилагођавања и проширење водоводно-канализационе мреже, како би се осигурао несметани доток хигијенски исправне воде свим корисницима, као и адекватно отклањање и одвод отпадних и индустријских вода у циљу очувања животне средине. Проширивањем водоводне мреже, дио урбаних и руралних подручјаа које имају дјелимично задовољавајући приступ водовној мрежи, рјешио би проблем притиска и протока воде и добио квалитетнију воду. Такође, реализацијом ове мјере, смањено би се број неадекватно направљених септичких јама, прије свега у руралним подручјима, које загађују земљиште и подземне воде.

Приоритет 3.3. Унапређење система управљања отпадом

Унапређење система управљања отпадом представља један од основних задатака које треба реализовати у циљу повећања нивоа заштите животне средине. Подизањем степена квалитета управљања отпадом очекују се позитивни ефекти на околину у виду: смањења загађености вода, ваздуха и земљишта; смањења броја дивљих депонија; уређење одлагалишта отпада у складу са санитарским условима; те повећан ниво сортирања и поновне употребе отпада. Одговорност за управљање отпадом имају прије свега поједици, а затим држава и надлежна јавна тијела и институције. Унапређење система управљања отпадом, као приоритет, усаглашено је са циљевима Стратегије за управљање отпадом Републике Српске 2017-2026. године, те европским директивама 2008/98/ЕЦ и 1999/31/ЕЗ о отпаду и депоновању отпада. Такође, питање управљања отпадом и потреба да се смање негативни ефекти депоновања и неправилног уништења отпада у складу су са европском иницијативом „Green Europe“ и „Zero Waste Europe“ које промовишу рециклирање и искориштавање отпада као извора енергије, те смањење емисије штетних гасова.

Законодавство Републике Српске прописује да надлежност за управљање отпадом имају Влада Републике, Министарство надлежно за просторно уређење, грађевинарство и екологију и Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност РС. Локалне заједнице припремају локалне планове за управљање отпадом, организују и управљају комуналним отпадом на својој територији, док комунална предузећа пружају услуге сакупљања отпада на мјесту настанка, третман комуналног отпада и руководе мјестима за одлагање отпада. Организовано управљање отпадом у локалним заједницама неједнако је развијено јер зависи од финансијских могућности општина и буџета за ту намјену, што је дефинисано нивоом развијености локалних заједница. Из тих разлога, на простору Града потребно је радити на координацији и заједничком планирању система управљања отпадом између општина, како би се повећала ефикасност и економичност овог процеса. Према начелу хијерархије управљања отпадом предложено је да систем управљања отпадом полази од:

- превенције стварања отпада, односно смањења коришћења ресурса и поновне употребе,
- рециклаже отпада, као и компостирање, спаљивање уз искоришћавање енергије и др.
- одлагања отпада депоновањем, или спаљивањем без искоришћавања енергије

С тим у вези, локалне заједнице би требале радити на стварању услова за подизање свијести о управљању отпадом и у границама својих финансијских могућности планирати најадекватнији модел за управљање отпадом.

Мјера: 3.3.1. Подизање нивоа свијести о управљању отпадом међу становништвом

Управљање отпадом је процес који почиње од промјене понашања и навика појединаца у вези са амбалажом и отпадом. Да би се могло радити на институционалном организовању система управљања отпадом, потребно је међу појединцима и предузећима који стварају отпад развити свијест о потреби сортирања отпада, смањења количине отпада, начинима за вишеструку употребу амбалажа и сл. Тек када се прихвати обик понашања који подразумева одговоран однос према отпаду, могуће је очекивати нека побољшања. У вези са тим, потребно је радити на едукацији становништва на едукацији и мотивисању појединаца за укључивање у

процес управљања отпадом. Реализацијом ове мјере утицало би се на повећање заинтересованости грађана за у погледу заштите животне средине.

Мјера 3.3.2. Јачање локалних капацитета за прикупљање, одвожење и третман отпада

Повећање капацитета локалних комуналних предузећа предуслов је за успјешније и ефикасније управљање отпадом на површини локалних заједница. Обезбјеђење довољног броја одвозних возила, контејнера, канти и сл, омогућиће олакшан приступ становништву за уредније одлагање отпада. Наравно, уколико се жели постићи већи степен сортирања отпада, неопходно је означити и повећати број локација на којима се налазе рециклажни контејнери – попут „зелених острва“. Уз добру инфраструктурну организованост и расподјелу контејнера и канти смањује се број „дивљих“ неуређених одлагалишта отпада, олакшава се одвожење отпада, смањује се ниво загађености и нечистоће на нивоу локалних заједница и града.

Мјера 3.3.3. Изградња санитарне депоније на нивоу Града

На подручју Града Источно Сарајево не постоји ниједна санитарна депонија, него се одлагање отпада врши на неколико постојећих депонија: „Станишића долови“, „Крупачке стијене“ и „Рудине“ (припада општини Рогатица). Ове депоније су несанитарне, што значи да се отпад баца без икаквих заштитних мјера по животну средину, што утиче на загађење земљишта, воде и ваздуха. Према Стратегији управљања отпадом у РС до 2026. године, наведене депоније су планиране као претоварне станице, а користе се као трајна одлагалишта. До сада је урађена студија избора локације и план санације депоније „Крупачке стијене“.

У циљу смањења нивоа загађености и штетних утицаја на животну средину на подручју Града, до формирања регионалне депоније за Источносарајевско-фочанску регију, која је предвиђена Планом управљања отпадом у РС до 2026. године, потребно је изградити санитарну депонију која ће бити заједничка за све општине на нивоу града. Санитарна депонија је испланиран, изграђен и опремљен простор на којем се отпад одлаже уз минималне посљедице по животну средину и захтијева мање простора у односу на несанитарну депонију. Формирањем санитарне депоније, успоставио би се систем сортирања отпада, сабијања отпада, неутралисање депонијских гасова који могу бити запаљиви, те неутралисање отпадних вода и гасова. Такође, изградњом санитарне депоније, Град би се приближио визији „зеленог града“.

Мјера 3.3.4. Изградња система за пречишћавање отпадних вода

Квалитет воде на подручју Града Источно Сарајево, у највећој мјери, угрожен је због неадекватног третмана и одвода отпадних вода путем канализационе мреже, септичких јама или директно у водотоке. Осим загађивања површинских вода, отпадне воде проласком кроз земљиште загађују и подземне воде. Изградњом система за пречишћавање отпадних вода, водни потенцијал Града би се повећао, јер би се могла добити техничка вода која се може користити у различите сврхе, али и повећати квалитет површинских водотокова који се користе за снабдијевање становништва. Пречишћавањем отпадних вода, и дехидратацијом муља, добијао би се гас који се може користити за рад постројења у виду топлотне и електричне енергије. Побољшањем квалитета воде, повећава се и квалитет природног станишта за већи број риба и птица које зависе од те воде, тако да су позитивни утицаји и на екосистем и животну средину дугорочни.

Системи за пречишћавање отпадних вода најчешће имају три функције: пречишћавање отпадних вода, третман и обрада муља и искоришћење енергије (биогаза). Пречишћавање отпадних вода пролази кроз:

- а) механички третман – путем грубих и финих решетки, пјесколова и сл; затим
- б) биолошки третман – гдје се у базенима врши обрада вода микробиолошким процесима; те
- ц) третман муља путем резервоара гдје се коришћењем центрифуге добија сува материја, која се касније користи за производњу биогаза.

На овај начин добија се заокружени процес од третмана до поновног искоришћења материје. Пречишћена отпадна вода може се третирати и хемијски у терцијарном процесу обраде, и као таква користити у пољопривредне сврхе или наводњавање зелених површина. Досадашња искуства са овим системима показују да се ради о енергетски ефикасним системима чији су трошкови одржавања су релативно ниски и која се могу лако надоградити повећањем броја третмана отпадних вода.

Приоритет 3.4. Унапређење квалитета електроенергетског снабдијевања

Електроенергетско снабдијевање на простору Града Источно Сарајево заснива се на постојању 4 главне трафостанице преко којих се врши дистрибуција електричне енергије у локалним заједницама. Проблеми настају због преоптерећености мреже усљед чега долази до прекида мреже и искључења дијела домаћинства, што отежава свакодневне активности. Када је ријеч о енергетском снабдијевању мањи дио Града (Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа) има разведену гасоводну мрежу. На нивоу Града постоје три топлане које се користе за загријавање централних дијелова општина, а већи дио насеља користи топлотну енергију добијену сагоријевањем различитих врста горива у пећима за локално или централно гријање. С обзиром на доминантну употребу угља или лож уља за рад поменутих пећи, квалитет зрака у Граду Источно Сарајево је све слабији са порастом броја домаћинства. Неопходно је радити на увођењу даљинског снабдијевања топлотном енергијом, како би се редуковао број индивидуалних ложишта, те проширити приступ гасоводне мреже да би се, бар у топланама, користио природни гас као најбољи избор фосилног горива и смањено ниво загађења. Побољшањем електро-енергетског снабдијевања Града и унапређењем постојећих капацитета осигураће се јефтинија електрична и топлотна енергија, уз мањи степен загађености која дугорочно могу утицати на побољшање квалитета живота свих становника на нивоу Града.

Мјера 3.4.1. Изградња додатних трафо станица и проширење електродистрибутивне мреже

Мања и рурална насеља на подручју Источног Сарајева, често се суочавају са прекидом електричне енергије због преоптерећености или лоших временских услова који утичу на пренос електричне енергије. Изградњом додатних трафо-станица омогућиће се олакшан и сигуран приступ електричној енергији свих домаћинства на нивоу Града уз смањење губитака преноса енергије, што може позитивно утицати на смањење цијене електричне енергије.

Мјера 3.4.2. Изградња и проширење гасоводне мреже

Већи дио града Источно Сарајево нема гасоводну мрежу, тако да се загријавање стамбених јединица врши путем топлана у Лукавици, Палама и Сокоцу. Даљински систем гријања покрива мали број корисника на подручју Града. Остали становници се доминатно грију на чврста горива што повећава ниво загађености ваздуха. Изградњом гасоводне мреже, у дијеловима Града који је не посједују, омогућило би се еколошки прихватљивије загријавање стамбених јединица, а утицало би се на прелазак постојећих топлана на природни гас. На овај начин створили би се услови за проширење даљинског снабдијевања топлотном енергијом и утицало на становнике да замјене пећи на чврста горива.

2.4. Циљ 4 - Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини

Приоритет 4.1. Спровођење процеса декарбонизације

Босна и Херцеговина се након приступања Енергетској заједници обавезала на примјену различитих мјера којима ће креирати јединствен и стабилан регулаторни оквир и тржишни простор, осигурати поуздано снабдијевање енергентима и привући инвестиције у енергетски сектор, уз примјену енергетске ефикасности и коришћење обновљивих извора енергије.

Посебно важан документ из 2020. представља потписан Софијски споразум о „Зеленој агенди“, а односи се на пут Босне и Херцеговине ка декарбонизацији и климатској неутралности до 2050. У вези са тим, енергетска ефикасност је у примарном фокусу декарбонизације, а обновљиви извори енергије су главни предуслов сигурног, стабилног и одрживог енергетског система. Прописи ЕУ садрже принцип енергетске ефикасности и имају за циљ да коришћење енергије буде најмање 32,50% ефикасније до 2030. године, уз наглашавање активности у побољшању енергетских карактеристика зграда. Усвајањем Европског зеленог плана у ЕУ је до 2050. одређен циљ потпуне декарбонизације енергетског сектора, односно редукације емисије гасова стаклене баште за 55%. Процес енергетске транзиције (зелене економије – декарбонизације) спроводи се и на нивоу локалне заједнице, па тиме и град Источно Сарајево треба да дефинише мјере којима ће овај процес реализовати.

Мјера 4.1.1. Субвенционисање замјене ложишта на угаљ са ложиштима на обновљиве изворе енергије

Проблем загађења ваздуха који је годинама присутан на територији града Источно Сарајево проузрокован је огромном емисијом загађујућих материја из малих кућних ложишта, не само са територије нашег града, већ и због близине града Сарајева. Иако у близини нема великих индустријских комплекса нити значајнијег саобраћаја ниво загађености ваздуха је нарочито повећан током трајања сезоне гријања. Већина домаћинстава користе пећи на дрва које су ниске ефикасности и високих емисија загађујућих честица. Висока емисија загађујућих материје из индивидуалних, малих постројења за сагоријевање чврстих горива последица је, прије свега, непотпуног сагоријевања чврстих горива и лошег квалитета постројења. Резултат тога су честице ПМ_{2,5} и угљен-моноксид који представљају два велика загађивача зрака и могу изазвати озбиљне здравствене проблеме код људи, нарочито респираторног и кардиоваскуларног система. Нарочит проблем представља ложење угља у једноставним пећима, какве се обично користе код нас. Угаљ има вишу температуру паљења и сагоријевања а садржај сумпора и азота је већи него код дрвета и друге биомасе. Усљед тога, ложењем угља ослобађају се знатне количине загађујућих материја које се емитују у зрак (флуор, арсеник, жива, селен и олово). Гријање домаћинстава ложењем чврстих горива производи далеко више загађења лебдећим честицама него гријање електричном енергијом, плином и течним горивима. Због тога, неопходно је донијети одређени сет мјера којима би се обезбиједило увођење прописа и стандарда за ограничење емисија штетних гасова из пећи на дрва/угаљ као и субвенционисање замјена тих пећи онима који користе обновљиве изворе енергије.

Мјера 4.1.2. Конципирање и спровођење пројеката енергетске ефикасности (јавна расвјета, утопљавање зграда и других стамбених објеката итд)

Град Источно Сарајево у наредном периоду треба да приступи изради властитог Акционог плана енергетске ефикасности, у складу са Акционим планом енергетске ефикасности Републике Српске. Овим документом треба да се идентификује постојеће стање и дају одређене смјернице у погледу спровођења мјера на повећању енергетске ефикасности и коришћења обновљиве енергије на подручју Града. Главни циљеви израде и спровођења Акционог плана би се односили на смањење емисије CO₂ (нарочито у урбаним срединама), као и низ активности које се односе на реновирање и одржавање простора које користе јединице локалне самоуправе, јавна предузећа и институције, те стамбене зграде, активности које се односе на побољшање комуналних услуга (јавне расвјете, дистрибуције топлотне енергије, водоснабдијевања, управљања отпадом) и саобраћаја.

Мјера 4.1.3. Формирање градског јавног превоза са акцентом на аутобусе са моторима на обновљиве изворе енергије

Један од циљева предвиђених Зеленим планом (који се односи на ревизију законодавства у подручју климе, енергетике и промета) јесте промјена прописа којима се утврђују стандардне вриједности емисија CO₂ за аутомобиле. Овим прописима је предвиђено смањење емисије из нових аутомобила за 55% до 2030. односно 100% до 2035. чиме ће се

убрзати прелазак на аутомобиле са нултим емисијама. Постоје два начина за смањење емисија CO₂ код аутомобила, а то су ефикаснија возила и промјена коришћеног горива. Последњих година већина возила у Европи је користила дизел (преко 60%), као и бензин, иако и електрични аутомобили све више добијају на значају и по неким процјенама њихово тренутно учешће је око 11% у структури нових регистрованих возила. Мјере политике енергетске ефикасности у саобраћају треба да буду усмјерене на промоцију одрживог функционисања овог сектора и успостављање ефикасног система подстицаја за набавку нових возила на електрични погон, којим ће се постићи смањење потрошње енергије и штетан утицај на околину. У том погледу град Источно Сарајево у наредном периоду треба да успостави систем јавног градског превоза гдје би се користили аутобуси аутобусе са погоном на обновљиве изворе енергије. На тај начин ће се стимулисати веће коришћење јавног превоза, смањити бука и емисија загађујућих материја, што ће на концу допринијети остваривању климатских и енергетских циљева које је дефинисала Енергетска заједница а Босна и Херцеговина прихватила.

Приоритет 4.2 Циркуларна економија

Циркуларна економија је антитеза досадашњем, такозваном линеарном моделу економије, који подразумијева неконтролисану експлоатацију природних ресурса. Ради се о концепту који је у развоју и подразумијева да основни извор економског раста буде што већа поновна употреба материјала из производа који су завршили свој животни циклус. Према ЕУ директивама градови су дужни да предузму кораке у погледу побољшања система сакупљања отпада, проширењу одговорности произвођача и одвојеном прикупљању отпада. Стога, управљање отпадом представља један од кључних сектора за покретање локалне привреде у правцу циркуларне економије. Област управљања отпадом дефинисана је Законом о управљању отпадом Републике Српске и у складу је са директивама Европске уније. Те директиве захтијевају смањење, искориштавање и рециклирање отпада. С обзиром да је стање у овој области тренутно лоше јер се отпад на територији града уопште не разврстава, као императив се намећу побољшања на овом плану. Финансирање зелених промјена је олакшано приступом средствима ЕУ намјењена реализацији стратешке оријентације оличене у Зеленој агенди.

Локалне власти могу да успоставе погодан регулаторни оквир, али имају и могућност да стимулишу, промовишу и раде на подизању капацитета локалних актера у циљу лакше и брже транзиције ка циркуларној економији. Њихов ангажман може да се креће од уграђивања принципа циркуларне економије у локалне политике, преко јавних набавки које као критеријум уводе циркуларност материјала, опреме или услуга које се набављају за обављање јавних послова, до подршке локалном економском развоју базираном на принципима циркуларне економије.

Мјера 4.2.1. Изградња постројења за рециклажу чврстог отпада

Рециклажа подразумијева процес којим се отпад прерађује у основну сировину која може послужити за производњу истих или неких других производа. Како би се подигао ниво висококвалитетног рециклирања потребно је унаприједити прикупљање и разврставање отпада. Изградња постројења за сортирање и рециклажу представља један од најважнијих дијелова система управљања отпадом с обзиром на то да се сортирањем одвојено прикупљеног отпада повећава квалитет и вриједност одвојено прикупљених корисних сировина из отпада, а тиме и пласман тих сировина на тржиште. Тиме ће се допринијети повећању стопе рециклирања комуналног отпада и смањењу количине отпада који се одлаже на одлагалиште.

Технолошки процес постројења треба да обухвати пријем, сушење, сортирање, балирање, технолошку сепарацију неискоришћеног материјала и рециклажу сировина које се могу вредновати на тржишту, а у складу с принципима одрживог развоја и заштите животне средине. Изградња постројења се може суфинансирати из средстава Европске уније, комуналних предузећа, јединица локалних самоуправа и средстава Града Источно Сарајево. Да би се могла разматрати опција изградње овог постројења потребно је да буду испуњени одређени предуслови:

- Повећан ниво свјести грађана о важности одвојеног прикупљања отпада и

- Развијена комунална инфраструктура за одвојено прикупљење отпада (зелена острва, контејнери,..). Најпожељнији облик селекције је свакако примарна селекција или селекција отпада на мјесту настанка, нпр. у домаћинствима гдје становништво одлаже отпад уразличите канте и контејнере за различите врсте отпада. Да би овај концепт заживио потребно је да становници имају користи, које се огледају у нижим цијенама услуга одношења и депонирања отпада у односу на средине у којима се не примјењује примарна селекција.

Мјера 4.2.2. Субвенционисање инвестиција у области рециклажне индустрије

За прелазак на циркуларну економију потребни су нови циркуларни пословни модели. Рециклажна индустрија је еколошки, економски и социјално важна привредна дјелатност, која осим што помаже очувању животне средине уједно подиже еколошку свијест становништва. Рециклажна индустрија је покретач развоја адекватног система управљања отпадом, а у складу је са принципима Европске уније у смислу смањења количине отпада за одлагање. Рециклажна индустрија даље путем циркуларне економије може допринијети и отварању нових радних мјеста. Овде постоји велики потенцијал даљег развоја и неопходно је да што већи дио отпада уђе у кружну економију. Искоришћеност отпада за рециклажу је у цјелокупној Босни и Херцеговини јако ниска, а с обзиром на иницирану Зелену агенду за Западни Балкан она ће имати све значајније мјесто у погледу коришћења ЕУ фондова и кредита Европских развојних банака.

Приоритет 4.3. Проширење зелених површина

У просторном планирању, систем градских зелених површина представља скуп различитих категорија градског и приградског зеленила, рационално распоређених на територији града, повезаних како међусобно тако и са ванградским вегетацијским цјелинама. Значај зелених градских површина у процесу очувања здраве животне средине и здравља људи је велик. Оне у облику парк-шума и паркова природе апсорбују велику количину угљен-диоксида из атмосфере, у одређеном постотку утичу на влажност ваздуха и температуру, спречавају ерозију земљишта и важне су за очување биодиверзитета. Ширење зелених површина и садња дрвећа гдје год је то могуће неке су од активности које значајно мијењају парадигму управљања градовима. Урбано зеленило јача идентитет града, може побољшати његову привлачност за живот, рад, улагања у туризам, зато ти простори могу допридоносити позитивном квалитету живота те конкурентности градова

Мјера 4.3.1. Изградња и уређивање паркова и зелених градских површина

Посматрајући цјелокупни простор, можемо рећи да су зелене површине на незадовољавајућем нивоу. Нарочито је у ужим градским подручјима евидентан мањак зелених површина. Зелене површине су прије свега ограничене, неуезане и недоступне већини грађана. У том смислу, један од битних фактора је планирање и подизање зелених површина према усвојеним нормама и стандардима за градско зеленило, јер је квантитет зелених површина важан за становништво због својих бројних улога. Према Свјетској здравственој организацији минимална доступност зелених површина по становнику града је 9 м².

Мјера 4.3.2. Пошумљавање у урбаним цјелинама

Урбано пошумљавање је пракса садње дрвећа, обично у великим размјерима, у урбане средине. Поред садње дрвећа и ширења зелених површина, урбане шуме представљају можда најамбициознији облик повратка природе у градове. Урбаном становништву пружају вишеструке користи, утичући на квалитет живота и обезбјеђујући мјесто за одмор и рекреацију.

На површинама на којима стабала нема или има у недовољном броју, потребно је иницирати прављење планова пошумљавања, са јасно дефинисаним циљевима. Циљеви који се могу постићи планским пошумљавањем могу се односити и на садњу стабала која ће имати

позитиван енергетски учинак, заштитну функцију, повећавање биодиверзитета, вјетро заштитну функцију или естетску улогу.

Приоритет 4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове

Платформа за паметне градове која је усклађена са европским стандардима и трендовима из "smart city" домена, заснована на "internet of things" технологији и која подржава и друге савремене комуникационе технологије, прикупља информације у реалном времену, анализира прикупљене информације и на основу добијених резултата предузима одговарајуће радње. Испорука и имплементација платформе предвиђа се у више фаза. Прва фаза подразумјевала би сервис паметног освјетљења, паметног паркирања, сервиса за праћење квалитета ваздуха, успостављање градског "smart city" портала, сервиса о обавјештавању путника у градском превозу и сервиса адаптивног управљања саобраћајем, сервиса пријаве инцидентних ситуација, сервиса за праћење метеоролошких услова, сервиса за праћење бујичних токова и нивоа канализационих колектора, сервиса за управљање отпадом, сервиса безбједности пјешака у саобраћају и сервиса за мјерење нивоа буке. У складу са процијењеним потребама и могућностима, након завршетка ове фазе, може се прећи на сљедеће.

Мјера 4.4.1. Израда студије оправданости набавке и имплементације платформе за паметне градове

Израдом наведене студије обухватиће се све користи које произилазе из примјене паметних технологија на друштвене, економске, еколошке и остале сегменте функционисања града. Такође, студија треба на основу измјерених користи осигурати релевантне аргументе за план јавних инвестиција. На тај начин, би се осигурало да примјењене технологије обезбиједне квалитетније јавне услуге на подручју града.

Мјера 4.4.2. Покретање иницијативе за обједињену набавку интегрисане платформе на нивоу Републике Српске

Уколико би неведена студија показала да постоји економска и шира друштвена оправданост за овом платформом Град Источно Сарајево у сарадњи са осталим градовима у Републици Српској и ресорним министарствима у Влади Републике Српске покренуо би иницијативу за обједињеном набавком интегрисане платформе. Иницијатива би требало да садржи и приједлог структуре финансирања набавке и инсталације платформе којом би се дефинисало процентуално учешће Града Источног Сарајева. Имајући у виду стратешко одређивање Европске уније према дигитализацији и концепту паметног града, уопште у поменутој иницијативи потребно је укључити међународне партнере и европске фондове.

Мјера 4.4.3. Стављање платформе у употребу

Након набавке и инсталације платформе потребно је дефинисати пробни период како би се тестирале њене перформансе, утврдили евентуални недостаци и могућности унапређења.

2.5. Циљ 5 - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације

Приоритет 5.1. Формирање заокружених туристичких локалитета

Овај приоритет односи се на формирање заокружених туристичких локалитета на територији Града Источно Сарајево, што се постиже кроз побољшање туристичке понуде и креирање нових садржаја на атрактивним туристичким локалитетима. Будући да је ријеч о граду који обилује географским предиспозицијама за разноврсну туристичку понуду, циљ је подстаћи и активирати различите видове туризма на атрактивним локалитетима на територији

Града, у складу са њиховим природним карактеристикама. Овим активностима, омогућиће се комплетирање туристичке понуде Града, која ће се састојати од низа разноврсних садржаја лоцираних у различитим туристичким језгрима града Источно Сарајево. Наведени садржаји употпуниће туристичку мапу Града, те привући већи број иностраних и домаћих туриста. Такође, на овај начин употпуњена туристичка понуда, омогућила би и боље искориштавање постојећих смјештајних и угоститељских капацитета у градским општинама током цијеле године. Наведени циљеви, промовисани у оквиру овог приоритета, остварују се помоћу мјера описаних у наставку.

Мјера 5.1.1. Проглашење парка природе "Требевић"

Очувати изванредне и несвакидашње природне љепоте представља све већи изазов. Да би се то постигло, најбоље рјешење је прогласити их парком природе, и на тај начин их заштитити. Будући да су паркови природе посебна заштићена подручја, људске активности не смију нарушити природне љепоте и склад. Захваљујући природном богатству и локацији (непосредна близина Јахорине, те урбаних градских центара Источног Сарајева и Сарајева), Требевић се природно намеће као добар кандидат за добијање статуса парка природе. Посебно је интересантна могућност уређења пјесачких и бициклистичких планинских стаза у оквиру парка природе, чије гранање би омогућило развој специфичних облика планинског туризма, те понудило активан одмор свима који траже бијег из градске вреве. Захваљујући различитим конфигурацијама будућих стаза, мање захтјевне дионице могу бити атрактивне за рекреативце.

Мјера 5.1.2. Авантуристички, спелеолошки и рурални туризам на Романији

Захваљујући планинама које окружују градске општине, град Источно Сарајево обилује природним љепотама и туристичким потенцијалима. Поред израженог потенцијала за авантуристички и рурални туризам, Романија се прије свега одликује значајним спелеолошким благом, које чине Пећина Орловача, Новакова Пећина, Пећина Ледењача и Пећина Липовац. Туристички потенцијал наведених пећина је још увијек недовољно искориштен, а све нису још ни довољно истражене. Будући да се ради о несвакидашњим подземним каналима на овим подручјима, посебан нагласак потребно је ставити на спелеолошки туризам на Романији. Када је ријеч о авантуристичким садржајима, садржаји попут постојеће атракције за љубитеље авантуристичког туризма Виа ферата „Соколов пут“ на Црвеним стијенама привлаче велики број туриста.

Мјера 5.1.3. Авантуристички и излетнички туризам на Брусу – Требевић

Један од локалитета на територији Града Источно Сарајево који се одликује изузетним потенцијалом за развој авантуристичког и излетничког туризма јесте локалитет Брус на Требевићу. Одликује га све богатија понуда авантуристичких садржаја, попут лета балоном на топли ваздух и алпинистичке стијене. Када је ријеч о излетничком туризму, Брус-Требевић је једно од најпопуларнијих одредишта, које радо посјећују становници Источног Сарајева и Сарајева. Циљ ове мјере је заокружити понуду авантуристичких и адреналинских садржаја на наведеном локалитету, те наставити његову промоцију као значајног центра за излетнички туризам. Услјед проглашења Требевића парком природе, може се очекивати да поред локалних туриста, све већи број посјетилаца долази и из удаљенијих градова и општина, као и све већи број посјетилаца из иностранства.

Мјера 5.1.4. Рурални и еко-туризам на Црепољском

Све већа популарност руралног и еко-туризма пружа могућност за развој ових видова туризма на Црепољском. Поред тога, развој оваквих видова туризма омогућава и задржавање становништва у руралним подручјима захваљујући креирању радних мјеста. Један од кључних предуслова јесте постојање нетакнутих природних богатстава и сеоског окружења. Услјед раста популарности оваквих видова туризма потребно је искористити потенцијале које има Црепољско. Суштина туристичке понуде Црепољског огледала би се у виду понуде еко-

туризма за љубитеље нетакнуте природе, као и понуде руралног туризма за све оне који нису спремни да се одрекну баш свих бенефита модерног живота. Развојни допринос мјере огледа се у смјештају туриста у сеоским домаћинствима и понуди традиционалних јела. Најзначајнији ефекти развоја еко-туризма на Црепољском осјећали би се прије свега на једином већем насељу у близини – Вучијој Луци.

Мјера 5.1.5. Спортско-рекреативни туризам на Равној планини

Успостављање спортско-рекреативних садржаја који привлаче туристе током читаве године представља један од важних циљева развоја специфичних облика туризма на територији Града Источно Сарајево. Једна од атракција која може да комплетира понуду атрактивних садржаја јесу и спортско-рекреативни садржаји на Равној планини. Један од циљева јесте креирање бројних и разноврсних спортско-рекреативних активности које би омогућиле посјете туриста и током љетног периода.

Мјера 5.1.6. Рурални туризам у Врхпрачи

Знатан раст руралног туризма у последње вријеме створио је нове могућности које се могу искористити. Један од локалитета на коме је то могуће јесте Врхпрача. Експанзија руралног туризма на овом локалитету омогућила би смјештај туриста у сеоским домаћинствима, као и њихово упознавање са сеоским начином живота укључивањем у различите послове, што је тренд у овој области туризма. Тиме би туристи имали прилику да се опробају у различитим сеоским пословима и сеоском начину живота. Наведена мјера подстицајно дјелује на остатак становништва у сеоским подручјима.

Мјера 5.1.7. Излетнички туризам на Тврдимихи

Како би се изградио имиџ популарне и заокружене туристичке дестинације, потребно је понудити разноврсне туристичке услуге на различитим локацијама. Један од локалитета на територији Града Источно Сарајево који има изразити потенцијал за излетнички туризам јесу Тврдимихи. Тврдимихи обилују природним љепотама, и као такви, представљају популарно излетиште, које са адекватним управљањем, може привлачити све већи број посјетилаца. Посебну погодност представља и јако погодна локација, која је један од важних фактора за успјех сваког излетишта, што у комбинацији са изузетним природним љепотама, као и постојећим и будућим садржајима даје формулу за успјех овог излетишта.

Приоритет 5.2. Унапређење туристичке понуде на Јахорини

Олимпијска љепотица Јахорина представља најважнији зимски туристички центар не само на територији Града, већ и у Републици Српској. Будући да се ради о планини која је била домаћин неких такмичења у оквиру Зимских олимпијских игара 1984-те године, одржаних у Сарајеву, природно је очекивати да би она требало да, попут других скијашких центара, буде и данас, редован домаћин различитих међународних спортских такмичења. Захваљујући повољним географским карактеристикама могућа је организација такмичења у различитим зимским, али и љетним спортовима. У оквиру спортског туризма, један од праваца дјеловања требало би да буде и изградња капацитета за припрему професионалних спортиста пред почетак значајних такмичења, као и редовне такмичарске сезоне. Заокруживање туристичке понуде постиже се и организацијом разноврсних тематских садржаја. Циљ мјера описаних у наставку је искориштавање пуног туристичког потенцијала Јахорине. Једна од могућности јесте и повезивање туристичке понуде Града Источно Сарајево на начин да гости који долазе на Јахорину, том приликом посјете и остале туристичке атракције Града. Таква понуда може бити посебно интересантна за туристе који долазе из иностранства, поготово ако је ријеч о посјетиоцима који су привучени одређеним спортским или другим тематским садржајима.

Мјера 5.2.1. Изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном за припреме спортских колектива

Значајан потенцијал препознат је и у организацији припрема професионалних спортиста. Једна од могућности је и изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном за припреме спортских колектива. Захваљујући надморској висини и чистом ваздуху, постоје предуслови за успјешно пословање једног таквог центра. Посебно је значајно истаћи, да би многи спортски колективи на припреме долазили љети, када смјештајни капацитети, за разлику од зимске туристичке сезоне, нису у потпуности попуњени. Тренажни комплекс био би домаћин многим спортским колективима, који би на припреме долазили непосредно пред почетак такмичарске сезоне, као и пред важна такмичења.

Мјера 5.2.2. Укључивање у међународна спортска такмичења у зимским спортовима

Ова мјера односи се на укључивање Јахорине у организацију међународних спортских такмичења у зимским спортовима, чиме би оправдала статус олимпијске љепотице. Посебно би значајно, историјски и маркетиншки, било одржавање међународних такмичења у дисциплинама спуст, слалом и велеслалом, које су на Јахорини одржане и у оквиру Зимских олимпијских игара 1984-те године у Сарајеву. Осим тога, на Јахорини је могуће организовати и такмичења у осталим алпским дисциплинама, као и још неким зимским спортовима. Требало би настојати да такмичења у наведеним дисциплинама постану традиционална на Јахорини. Поред тога, постоји могућност организације и још неких зимских спортских догађаја.

Мјера 5.2.3. Ограничавање изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета

Један од будућих праваца развоја зимског туризма на Јахорини јесте и ограничавање изградње нових смјештајних капацитета на самој планини, како би се очували капацитети постојећих жичара и стаза, те омогућио несметан проток скијаша. Спровођење ове мјере представља уклапање у савремене трендове. Паралелно са овим тенденцијама очекује се и градња смјештајних капацитета ближе градским језгрима, што ће за посљедицу имати веће укупне приходе од туризма.

Мјера 5.2.4. Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација, нарочито у вансезонском периоду

Посебан изазов за туристичку дестинацију попут Јахорине јесте креирање садржаја које ће понудити у вансезонском периоду. Ријеч је о разноврсним културним, спортским и другим тематским садржајима и манифестацијама који могу туристичку понуду Јахорине у вансезонском периоду подићи на виши ниво. Када је ријеч о спортским манифестацијама, оне могу обухватити различита бицикличка такмичења, или рекреативне догађаје, који могу привуће специфичну туристичку клијентелу. Ништа мање могу бити значајне и културне, као и манифестације забавног типа, које би се одржавале током љета. На тај начин, омогућила би се већа попуњеност смјештајних капацитета ван сезоне, а самим тиме и запосленост, као и приход од боравишних дозвола.

Мјера 5.2.5. Унапређење путне инфраструктуре према и на Јахорини

Како би туристи дошли на планину, неопходно је одржавати постојећу путну инфраструктуру, што подразумијева стално праћење стања и повремену и правовремену реконструкцију путева када се за то укаже потреба. Посебну пажњу потребно је обратити на стање путне инфраструктуре у зимском периоду и проходност путева. У складу са потребама, потребно је предвидјети и изградњу нових путева који би могли барем дјелимично растеретити постојећу путну инфраструктуру, што ипак у највећој мјери зависи од конфигурације терена.

Приоритет 5.3. Унапређење туристичке понуде у градским подручјима

Туризам представља једну од најзначајнијих привредних грана у граду Источно Сарајево. Велики број туриста долази да посјети Јахорину, али и остали туристички локалитети добијају све више на значају. Захваљујући томе, Град ужива користи, које је потребно искористити на најбољи начин. Градске општине би требало да искористе велики проток туриста, како би многе од њих угостиле и у градским подручјима, а не само на планини. Овакав приступ омогућио би отварање нових радних мјеста. Проширење туристичке понуде на овај начин обухватало би, како изградњу капацитета за смјештај туриста, тако и креирање одређених садржаја у самим градским подручјима. Циљ је понудити комплетан туристички производ Града, што се постиже помоћу мјера описаних у наставку.

Мјера 5.3.1. Стимулисање градње хотелских капацитета и привлачење међународних хотелских ланаца

Упоредо са ограничавањем изградње нових смјештајних капацитета на самој Јахорини, те са повезивањем планине са градским општинама након планиране изградње гондола, очекује се проширење хотелских капацитета у градским подручјима. Ради привлачења страних туриста у већем броју, потребно је подстаћи долазак неких од међународно познатих хотелских ланаца, који нуде стандардизовану услугу широм свијета. Као резултат ове мјере, очекује се још боље позиционирање Јахорине и града Источно Сарајево на свјетској туристичкој мапи.

Мјера 5.3.2. Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација са акцентом на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре

Да би се употпунила туристичка понуда градских језгара, неопходно је осмислити и креирати низ културних, спортских и забавних садржаја, чије одржавање би постало традиционално. Као једна од мјера која би допринијела одрживом пословању изграђених дворанских објеката у градским општинама јесте и одржавање и организација већег броја спортских такмичења у дворанским спортовима. Оваква пракса би поред економских ефеката позитивно утицала и на спортски живот града и укључивање већег броја младих у активно бављење спортом. Поред тога, креирање разноврсних тематских садржаја у вансезонском периоду омогућило би привлачење већег броја туриста у Град. Једна од могућности за оживљавање забавног живота Града у љетном периоду јесте и одржавање уличне забавне манифестације – карневала.

Мјера 5.3.3. Изградња затвореног базена са допунским садржајима

Изградњом затвореног базена са допунским садржајима употпунили би се како туристички садржаји за госте Града, тако и спортски и рекреативни садржаји за његове становнике. С обзиром на преовлађујућу климу, изградњом затвореног базена повећала би се његова искористивост. Сам базен, и пратећи садржаји, нудили би низ спортских и рекреативних активности за све узрасте. Почетком рада овог базена створили би се предуслови за оснивање пливачког клуба и школе пливања. Такође, отворила би се могућност организације такмичења у воденим спортовима.

Мјера 5.3.4. Оснивање рецептивне туристичке агенције на подручју Града

Будући да се ради о све атрактивнијем туристичком центру који се константно развија, указала се потреба за оснивањем рецептивне туристичке агенције на територији Града Источно Сарајево. Задатак ове агенције била би сарадња са агенцијама из иностранства које организују туристичка путовања, што би за посљедицу имало већи број туриста у Граду. Главни задатак рецептивне туристичке агенције огледао би се у организацији боравка страних туриста, посјетилаца Источног Сарајева. Агенција би у својој понуди имала различите врсте

излета, обилазака и осталих аранжмана. Организовала би одлазак туриста на излетишта, спортске и забавне манифестаце, обилазак природних љепота и слично. Једно од атрактивнијих подручја дјеловања била би организација тематских обилазака, попут туре „Пећине Романије“.

Мјера 5.3.5 Оснивање туристичких инфо-центра на кључним локацијама

Оснивањем туристичких инфо центара омогућила би се директна комуникација са туристима. Захваљујући погодним локацијама ових центара, посјетиоци би могли да се информишу о туристичкој понуди, расположивим смјештајним капацитетима, локацијама које треба посјетити, као и да добију брошуре, мапе и промотивни материјал доступан на различитим језицима. Једна од услуга која би била на располагању јесте и ангажовање лиценцираног туристичког водича.

3. КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

Кључни стратешки пројекти за развој Града Источно Сарајево су пројекти чијом реализацијом се у највећој мјери ставрају претпоставке за оставарење стратешких циљева и визије. Иамјући у виду структуру стратешких циљева, као кључни се издвајају следеће кључни стратешки пројекти:

- Изградња слободне економске зоне;
- Изградња вишенамјенског објекта за потребе развоја научно-технолошког парка, иновационог центра, коворкинг-хаба и др.;
- Изградња дистрибуционог центра за туристичко-пољопривредни кластер;
- Изградња тунела "Требевић";
- Проширење магистралне цесте преко Романије;
- Изградња Гондоле Јахорина Пале;
- Изградња подземне гараже на Јахорини;
- Изградња санитарне депоније на територији града;
- Изградња новог гасовода на територији града;
- Изградња постројења за рециклажу,
- Набавка платформе за паметни развој града (у сарадњи са другим општинама и градовима)

Издвојени пројекти у синергији са осталим Стратегијом предвиђеним пројектима омогућиће да се у временском периоду предвиђеном овом стратeгијом развој Града Источно Сарајево усмјери у правцу жељеног позиционирања.

4. ПРОВЈЕРА УНУТРАШЊЕ И МЕЋУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА

У складу са чланом 12. Уредбе о стратешким документима у Републици Српској прописана је обавеза међусобне провјере и усклађености развојних праваца и стратешких докумената истог или виших нивоа власти, као и усклађеност са документима проистеклих из међународних обавеза и процеса европских интеграција. Стратегија развоја Града Источно Сарајево усклађена је са другим релевантним стратешким документима, прије свега:

- Циљеви одрживог развоја Уједињених нација;
- Стратегије развоја локалне самоуправе у Републици Српској 2017-2021. године;
- Стратегија развоја малих и средњих предузећа Републике Српске 2021-2027. године;
- Стратегија привлачења страних инвестиција у Републику Српску 2021-2027. године;
- Стратегија развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2021-2027. године;
- Стратегија развоја пољопривреде и руралних подручја Републике Српске 2021-2027. године;
- Стратегија транспорта Републике Српске за период 2016-2030. године;
- Стратегија развоја туризма Републике Српске 2021-2027. године;
- Стратегија развоја Универзитета у Источном Сарајеву 2021-2026. године;
- Стратегија развоја енергетике Републике Српске до 2035. године;
- Стратегија управљања отпадом за период 2017-2026. године;
- Стратегије о интегралном управљању водама РС до 2024. године;
- Стратегије биодиверзитета ЕУ до 2030. године;

У оквиру стратешких циљева, приоритета и мјера обухваћени су и правци развоја појединих сектора предвиђених стратегијама чији је важење истекло са 2021. и 2022. годином.

5. ОКВИРНИ ФИНАНСИЈСКИ ПЛАН

Индикативним финансијским оквиром представљена су оквирна финансијска средства потребна за провођење дефинисаних мјера, при чему се даје преглед потенцијалних извора средстава. За провођење Стратегије развоја Града Источно Сарајево у периоду 2023-2029. година, планирано је укупноКМ.

ИНДИКАТИВНИ ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР ЗА ПЕРИОД ВАЖЕЊА СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА					
Редни број и ознака	Структура финансирања (у %)*	Укупно (КМ)	Буџет институције (КМ)	Остали извори	
				(КМ)	Назив потенцијалног извора
ЦИЉ 1. Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и прозводних ланаца ослоњених на домаће ресурсе.		2.360.000	1.555.000	805.000	
Приоритет 1.1. Оснивање научно-технолошког парка		125.000	120.000	5.000	
Мјера 1.1.1. Изградња вишенамјенског објекта		100.000	100.000		
Мјера 1.1.2. Оснивање развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом		10.000	5.000	5.000	УИС
Мјера 1.1.3. Покретање инкубатора (за развој нових пословних идеја)		10.000	10.000		
Мјера 1.1.4. Обезбјеђивање простора за "коворкинг хаб" (Coworking Hub)		5.000	5.000		
Приоритет 1.2. Покретање слободне економске зоне		2.025.000	1.225.000		
Мјера 1.2.1. Израда студије о оправданости покретана слободне економске зоне		10.000	10.000		-
Мјера 1.2.2. Обезбјеђивање локације за слободну економску зону уз усаглашавање са просторним планом		Опционо – ако постоје трошкови куповине земљишта	Опционо – ако постоје трошкови куповине земљишта	-	-
Мјера 1.2.3. Изградња и опремање слободне економске зоне		2.000.000	1.200.000	800.000	Влада РС
Мјера 1.2.4. Регистрација слободне економске зоне		-	-	-	-
Мјера 1.2.5. Промотивне активности на привлачењу инвестиција у слободну економску зону		15.000	15.000	-	-
Приоритет 1.3. Покретање пољопривредно-туристичког кластера		210.000	210.000		
Мјера 1.3.1. Регистрација пољопривредно-туристичког кластера		-	-	-	-
Мјера 1.3.2. Изградња и опремање дистрибутивног центра за потребе функционисања кластера		200.000	200.000	-	-
Мјера 1.3.3. Промотивне кампање за укључивање већег броја чланова		10.000	10.000	-	-
Мјера 1.3.4. Институционализација сарадње са Аграрним фондом Града		-	-	-	-

ЦИЉ 2. Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској	-	50.000	50.000	-	-
Приоритет 2.1. Стицање статуса престонице	-	-	-	-	-
Мјера 2.1.1. Активности на плану добијања статуса престонице	-	-	-	-	-
Мјера 2.1.2. Дефинисање догађаја који ће произаћи из добијеног статуса	-	-	-	-	-
Мјера 2.1.3. Покретање иницијатива за оснивање и премјештање сједишта	-	-	-	-	-
Приоритет 2.2. Позиционирање Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској	-	50.000	50.000	-	-
Мјера 2.2.1. Оснивање културних установа од националног значаја са сједиштем у Граду	-	-	-	-	-
Мјера 2.2.2. Добијање статуса универзитетске болнице "Србија"	-	-	-	-	-
Мјера 2.2.3. Покретање културно-привредне манифестације "Дани дијаспоре"	-	50.000	50.000	-	-
Стратешки циљ 3: Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска еколошка и туристичка инфраструктура					
Приоритет 3.1. Унапређење саобраћајне и туристичке инфраструктуре					
Мјера 3.1.1. Изградња тунела „Требевић“		150.000			
Мјера 3.1.2. Проширење магистралне цесте преко Романије	-	-	-	50.000	Путеви РС
Мјера 3.1.3. Изградња гондоле Јахорина-Пале	-	-	-	-	-
Мјера 3.1.4. Изградња подземне гараже на Јахорини	-	-	-	-	-
Приоритет 3.2. Унапређење квалитета водоснабдијевања					
Мјера.3.2.1. Смањење дистрибутивних губитака у водоводној мрежи		800.000		800.000	
Мјера 3.2.2. Изградња фабрике воде		5.000.000		5.000.000	
Мјера 3.2.3. Проширење водоводно-канализационе мреже		16.000.000		16.000.000	
Приоритет 3.3. Унапређење система управљања отпадом					
Мјера: 3.3.1. Подизање нивоа свијести о управљању отпадом међу становништвом	-	-	-	-	-
Мјера 3.3.2. Јачање локалних капацитета за прикупљање, одвожење и третман отпада		1.350.000		1.350.000	
Мјера 3.3.3. Изградња санитарне депоније на нивоу Града	-	50.000	50.000	-	-
Мјера 3.3.4. Изградња система за пречишћавање отпадних вода		6.000.000		6.000.000	
Приоритет 3.4. Унапријеђење квалитета електроенергетског снабдијевања					

Мјера 3.4.1. Изградња додатних графо станица и проширење електродистрибутивне мреже	-	30.000.000	-	-	-
Мјера 3.4.2. Изградња и проширење гасоводне мреже	-	-	-	-	-
Стратешки циљ 4: Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини					
Приоритет 4 .1. Спровођење процеса декарбонизације		4.500.000	3.500.000	1.000.000	
Мјера 4.1.1. Субвенционисање замјене ложишта на угља са ложиштима на обновљиве изворе енергије	-	500.000	500.000	-	-
Мјера 4.1.2. Конципирање и спровођење пројеката енергетске ефикасности (јавна расвјета, утопљавање зграда и других стамбених објеката, замјена столарије, итд)		2.000.000	1.000.000	1.000.000	Фондови ЕУ
Мјера 4.1.3.Формирање градског јавног превоза са акцентом на аутобусе са моторима на обновљиве изворе енергије	-	2.000.000	2.000.000	-	-
Приоритет 4.2 Циркуларна економија	-	500.000	250.000	250.000	
Мјера 4.2.1. Изградња постројења за рециклажу чврстог отпада	-	4.000.000	2.000.000	2.000.000	
Мјера 4.2.2. Субвенционисање инвестиција у области рециклажне индустрије	-	Уступање парцеле која је у власништву Града на кориштење	Уступање парцеле која је у власништву Града на кориштење	-	-
Приоритет 4.3. Проширење зелених површина	-	1.500.000	1.500.000	-	-
Мјера 4.3.1. Изградња и уређивање паркова и зелених градских површина	-	1.000.000	1.000.000	-	-
Мјера 4.3.2. Пошумљавање у урбаним цјелинама	-	500.000	500.000	-	-
Приоритет 4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове					
Мјера 4.4.1. Израда студије оправданости набавке и имплементације платформе за паметне градове					
Мјера 4.4.2. Покретање иницијативе за обједињену набавку интегрисане платформе на нивоу Републике Српске					
Мјера 4.4.3. Стављање платформе у употребу					
ЦИЉ 5. Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације.					
Приоритет 5.1. Формирање заокружених туристичких локалитета	-	480.000	480.000	-	-
Мјера 5.1.1. Проглашење парка природе "Требевић"	-	-	-	-	-
Мјера 5.1.2. Авантуристички, спелеолошки и рурални туризам на Романији	-	150.000	150.000	-	-

Мјера 5.1.3. Авантуристички и излетнички туризам на Брусу - Требевић	-	50.000	50.000	-	-
Мјера 5.1.4. Рурални и еко-туризам на Црепољском	-	100.000	100.000	-	-
Мјера 5.1.5. Спортско-рекреативни туризам на Равној планини	-	30.000	30.000	-	-
Мјера 5.1.6. Рурални туризам у Врхпрачи	-	100.000	100.000	-	-
Мјера 5.1.7. Излетнички туризам на Тврдићима	-	50.000	50.000	-	-
Приоритет 5.2. Унапређење туристичке понуде на Јахорини	-	600.000	250.000	350.000	
Мјера 5.2.1. Изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном за припреме спортских колектива	-	500.000	150.000	350.000	Влада РС
Мјера 5.2.2. Укључивање у међународна спортска такмичења у зимским спортовима	-	100.000	100.000	-	-
Мјера 5.2.3. Ограничавање изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета	-	-	-	-	-
Мјера 5.2.4. Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација нарочито у вансезонском периоду	-	-	-	-	-
Мјера 5.2.5. Унапређење путне инфраструктуре према и на Јахорини	-	-	-	-	-
Приоритет 5.3. Унапређење туристичке понуде у градским подручјима	-	150.000	150.000	-	-
Мјера 5.3.1. Стимулисање градње хотелских капацитета и привлачење међународних хотелских ланца	-	-	-	-	-
Мјера 5.3.2. Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација са акцентом на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре	-	-	-	-	-
Мјера 5.3.3. Изградња затвореног базена са допунским садржајима	-	10.000.000	-	10.000.000	-
Мјера 5.3.4. Оснивање рецептивне туристичке агенције на подручју Града	-	50.000	50.000	-	-
Мјера 5.3.5. Оснивање туристичких инфо-центра на кључним локацијама	-	100.000	100.000	-	-
Укупно из стратешког документа**	100%				
ПРЕГЛЕД ПО ИЗВОРИМА (износи у КМ и проценти)					
Буџетска средства	Кредитна средства		Средства ЕУ		Остале донације
... КМ	-....КМ		-....КМ		-.....КМ
100%	%		%		%

* Структура учешћа финансирања (у %) приоритета и стратешких циљева у укупном износу финансирања стратешког документа.

** Структура финансирања по изворима финансирања.

6. ОКВИР ЗА СПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ВРЕДНОВАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈ

6.1. Координација спровођења

За координацију спровођења Стратегије развоја Града Источно Сарајево за период 2023–2029. године одговорна је Градска управа. Координација спровођења Стратегије укључује сљедеће активности:

- израда и редовно ажурирање трогодишњег плана за спровођење мјера, уз учешће носилаца спровођења мјера и учесника у спровођењу мјера;
- израда годишњег плана за спровођење мјера;
- укључивање трошкова за имплементацију планираних мјера у Документ оквирног буџета Републике Српске и годишњег буџета Републике Српске;
- комуникација са представницима међународних пројеката, институција Републике Српске, банака и осталих организација и институција у вези са координацијом финансијске и техничке подршке за спровођење одговарајућих мјера;
- припрема и примјена система и инструмената за мониторинг и извјештавање о Стратегији, у координацији са носиоцима мјера;
- израда Извјештаја о реализацији Стратегије (трогодишње);
- покретање процеса средњорочне и коначне евалуације спровођења Стратегије;
- ревизија Стратегије у складу са резултатима средњорочне евалуације;
- покретање и вођење процеса израде Стратегије за период након 2029. године.

Поред Градске управе, истакнута је и улога осталих институција Републике Српске у спровођењу Стратегије, као и партнера из приватног сектора као што су: општине у саставу Града Источно Сарајево, РАИС, Аграрни фонд Града Источно Сарајево, Туристичка организација Источно Сарајево, институције из области културе и спорта на територији Града, локална комунална предузећа, Електро-дистрибуција Пале, ОЦ Јахорина, Универзитет у Источном Сарајву и други мјерама предвиђени носиоци.

6.2. Финансирање спровођења

Поред редовних средстава из буџета Града Источно Сарајево и буџета локалних заједница, финансирање спровођења мјера из Стратегије ће се вршити и из сљедећих извора:

- буџет Републике Српске и јавних предузећа чији је оснивач Влада РС;
- средства међународних пројеката, донаторски програми и разни облици финансијске и техничке подршке;
- кредитна средства домаћих/међународних финансијских институција;
- средства привредних субјеката и истраживачко-развојних институција;
- директна страна улагања и слично.

Треба нагласити да за реализацију одређених активности нису потребна додатна средства, јер се спроводе у оквиру обављања редовних активности надлежних институција Републике Српске.

6.3. Мониторинг, евалуација и извјештавање о напретку и спровођењу Стратегије развоја града Источно Сарајево

Мониторинг представља систематично и континуирано прикупљање, анализирање и коришћење података и индикатора ради мјерења напретка спровођења мјера, приоритета и циљева, у сврху извјештавања о спровођењу Стратегије и предузимања одговарајућих мјера ради евентуалних корекција.

Активност	Временски оквир	Носилац активности	Резултат активности
Прецизирање почетне вриједности индикатора за 2023. годину	Друга половина 2022. године	Градска управа	Одређене почетне вриједности индикатора за 2023. годину и евентуално редефинисање циљних вриједности
Праћење спровођења и утицаја појединачних пројеката у оквиру мјера и приоритета	Полугодишње и у оквиру састанака носилаца спровођења мјера са носиоцима пројеката	Градска управа	Извјештаји о спровођењу појединачних пројеката (у унапријед договореној форми)
Праћење спровођења приоритета и мјера	Годишње	Градска управа	Припремљени улазни елементи за извјештај о реализацији Стратегије
Праћење спровођења стратешких циљева	Годишње	Градска управа	Припремљен Извјештај о реализацији Стратегије

Посебан изазов могу представљати информације о спровођењу пројеката који су финансирани из различитих извора и реализовани од организација које нису директно ангазоване по основу спровођења Стратегије, али чије активности утичу на стратешке циљеве. Због тога је потребна редовна размјена информација о спровођењу пројеката са ширим кругом субјеката.

Евалуација се ради са циљем утврђивања степена спровођења Стратегије, те ефективности и ефикасности планираних мјера и приоритета према дефинисаним циљевима и индикаторима, као и сумирање резултата и обезбјеђење улазних елемената за стратешки документ за наредни плански период.

Систем мониторинга и евалуације који ће обухватити све циљеве, приоритете и мјере ће се постепено изградити, на основу чега ће бити извршена средњорочна и коначна евалуација.

7. ПРИЛОЗИ

7.1. Сажети преглед стратегије

ЦИЉ 1. Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе.

Приоритет 1.1. Оснивање научно-технолошког парка

Мјера 1.1.1. Изградња вишенамјесног објекта

Мјера 1.1.2. Оснивање развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом.

Мјера 1.1.3. Покретање инкубатора (за развој нових пословних идеја)

Мјера 1.1.4. Обезбјеђивање простора за "коворкинг хаб" (Coworking Hub)

Приоритет 1.2. Покретање слободне економске зоне

Мјера 1.2.1. Израда студије о оправданости покретања слободне економске зоне

Мјера 1.2.2. Обезбјеђивање локације за слободну економску зону уз усаглашавање са просторним планом

Мјера 1.2.3. Изградња и опремање слободне економске зоне

Мјера 1.2.4. Регистрација слободне економске зоне

Мјера 1.2.5. Промотивне активности на привлачењу инвестиција у слободну економску зону

Приоритет 1.3. Покретање пољопривредно-туристичког кластера

Мјера 1.3.1. Регистрација пољопривредно-туристичког кластера

Мјера 1.3.2. Израдња и опремање дистрибуционог центра за потребе функционисања кластера

Мјера 1.3.3. Промотивне кампање за укључивање већег броја чланова

Мјера 1.3.4. Институционализација сарадње са Аграрним фондом Града

ЦИЉ 2. Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској.

Приоритет 2.1. Стицање статуса престонице

Мјера 2.1.1. Активности на плану добијања статуса престонице

Мјера 2.1.2. Дефинисање догађаја који ће припаћи из добијеног статуса

Мјера 2.1.3. Покретање иницијатива за оснивање и премјештање сједишта институција

Приоритет 2.2. Позиционирање града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској

Мјера 2.2.1. Оснивање културних установа од националног значаја са сједиштем у Граду (Музеј Републике Српске, Народно позориште Републике Српске, Национална галерија, Народна библиотека итд)

Мјера 2.2.2. Добијање статуса универзитетске болнице "Србија"

Мјера 2.2.3. Покретање културно привредне манифестације "Дани дијаспоре"

ЦИЉ 3. Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура.

Приоритет 3.1. Унапређење саобраћајне и туристичке инфраструктуре

Мјера 3.1.1. Изградња тунела "Требевић"

Мјера 3.1.2. Проширење магисталне цесте преко Романије

Мјера 3.1.3. Изградња гондоле Јахорина - Пале

Мјера 3.1.4. Изградња подземне гараже на Јахорини

Приоритет 3.2. Унапређење квалитета водоснабјевања

Мјера 3.2.1. Смањење дистрибутивних губитака у водоводној мрежи

Мјера 3.2.2. Изградња фабрике воде

Мјера 3.2.1. Проширење водоводно-канализационе мреже

Приоритет 3.3. Унапређење система управљања отпадом

Мјера 3.3.1. Подизање нивоа свијести о управљању отпадом међу становништвом

Мјера 3.3.2. Јачање локалних капацитета за прикупљање, одвожење и третман комуналног отпада (контејнери, камиони итд)

Мјера 3.3.3. Изградња санитарне депоније на нивоу Града

Мјера 3.3.4. Изградња система за пречишћавање отпадних вода

Приоритет 3.4. Унапређење квалитета електроенергетског снабдијевања

Мјера 3.3.1. Изградња додатних трафо станица и проширење електродистрибутивне мреже

Мјера 3.3.2. Изградња и проширење гасоводне мреже

ЦИЉ 4. Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини

Приоритет 4.1. Спровођење процеса декарбонизације

Мјера 4.1.1. Субвенционисање замјене ложишта на угаљ са ложиштима на обновљиве изворе енергије

Мјера 4.1.2. Конципирање и спровођење пројеката енергетске ефикасности (јавна расвјета, утопљавање зграда и других стамбених објеката итд)

Мјера 4.1.3. *Формирање градског јавног превоза са акцентом на аутобусе са моторима на обновљиве изворе енергије*

Приоритет 4.2. Развој циркуларне економије

Мјера 4.2.1. *Изградња постројења за рециклажу чврстог отпада*

Мјера 4.2.2. *Субвенционисање инвестиција у области рециклажне индустрије*

Приоритет 4.3. Проширење зелених површина

Мјера 4.3.1. *Изградња и уређивање паркова и зелених градских површина*

Мјера 4.3.2. *Пошумљавање у урбаним цијелинама*

Приоритет 4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове

Мјера 4.4.1. *Израда студије оправданости набавке и имплементације платформе за паметне градове*

Мјера 4.4.2. *Покретање иницијативе за обједињену набавку интегрисане платформе на нивоу Републике Српске*

Мјера 4.4.2. *Стављање платформе у употребу*

ЦИЉ 5. *Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације.*

Приоритет 5.1. Формирање заокружених туристичких локалитета

Мјера 5.1.1. *Проглашење парка природе "Требевић"*

Мјера 5.1.2. *Авантуристички, спелеолошки и рурални туризам на Романији*

Мјера 5.1.3. *Авантуристички и излетнички туризама на Брусу - Требевић*

Мјера 5.1.4. *Рурални и еко-тиротам на Црепољском*

Мјера 5.1.5. *Спортско-рекреативни туризам на Равној планини*

Мјера 5.1.6. *Рурални туризам у Врхпрачи*

Мјера 5.1.7. *Излетнички туризам на Тврдићиима*

Приоритет 5.2. Унапређење туристичке понуде на Јахорини

Мјера 5.2.1. *Изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном за припреме спортских колектива*

Мјера 5.2.2. *Укључивање у међународна спортска такмичења у зимским спортовима*

Мјера 5.2.3. *Ограничавање изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета*

Мјера 5.2.4. *Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација нарочито у вансезонском периоду*

Мјера 5.2.5. *Унапређење путне инфраструктуре према и на Јахорини*

Приоритет 5.3. Унапређење туристичке понуде у градским подручјима

Мјера 5.3.1. *Стимулисање градње хотелских капацитета и привлачење међународних хотелских ланца*

Мјера 5.3.2. *Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација са акцентом на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре*

Мјера 5.3.3. *Изградња затвореног базена са допунским садржајима*

Мјера 5.3.4. *Оснивање рецептивне туристичке агенције на подручју Града*

Мјера 5.3.5. *Оснивање туристичких инфо-центра на кључним локацијама.*

7.2. Детаљан преглед мјера

Веза са стратешким циљем	Ц1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.1. - Оснивање научно-технолошког парка		
Назив мјере	М 1.1.1. - Изградња вишенамјенског објекта		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Вишенамјенски објекат Научно-технолошког парка Источно Сарајево је пословни простор у коме се налази:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Развојно-иновациони центар НТП-а у сарадњи са Универзитетом у Источном Сарајеву 2. Пословни инкубатор (за развој нових пословних идеја) 3. Coworking hub <p>Научно-технолошки парк је лоциран у урбаном језгру града Источно Сарајево и има за циљ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подстицање привредне активности, • Смањење незапослености, • Подршку развоју производа и услуга спремних за продају на тржишту, • Спречавање одлива мозгова и размјену знања између предузећа, научних радника и носилаца интелектуалног капитала (експерата и високообразованог кадра у Источном Сарајеву). <p>Изградња вишенамјенског објекта НТП-а подразумијева сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Израда студије оправданости изградње НТП-а која би између осталог обавезно садржавала: <ul style="list-style-type: none"> ○ Избор одговарајуће локације на територији града на којој ће бити смјештен НТП (у сарадњи са другим нивоима власти) ○ Усаглашавање избора одговарајуће локације за НТП са просторним планом и другим актима ○ Избор извођача радова и организација процеса изградње НТП-а ○ Опремање НТП-а уз задовољавање техничких стандарда изградње (површине, капацитета, комуналних прикључака и сл.). ○ Доношење акта о оснивању Научно-технолошког парка града Источно Сарајево ○ Предлагање оснивачких аката, статута и правилника ○ Израда плана запошљавања у НТП-у ○ Дефинисање планова активности, очекиваних резултата и инструмената мјерљивости успјешности рада НТП Источно Сарајево 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђен вишенамјенски објекат Научно-технолошког парка Источно Сарајево (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом физичке инстаструктуре НТП-а створени су материјални предуслови за оснивање Научно-технолошког парка Источно Сарајево, након чега се он оснива као институција (П1).		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	100.000		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Локална провреда, висококвалификована радна снага		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.1. – Оснивање научно-технолошког парка		
Назив мјере	М 1.1.2. – Оснивање развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је оснивање развојно-иновационог центра у сарадњи са Универзитетом који је оријентисан на подршку члановима научно-технолошког парка кроз сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Успостављање развојно-иновационог центра у склопу вишенамјенског објекта изграђеног за потребе научно-технолошког парка. • Обезбјеђење кадровских и материјалних предуслова за рад центра. • Ангажовање ресурса Универзитета у раној фази истраживања како би се идентификовале и спровеле у дјело иновације које имају тржишни потенцијал. • Успостављање међусобно корисне сарадње, кроз трансфер знања, између Универзитета, развојно-иновационог центра и приватних компанија. • Јачање капацитета развојно-иновационог центра у подручју развоја нових технологија и њихове имплементације у пракси. • Подршка младим иновативним предузећима при процјени исплативости идеја. • Заштита права интелектуалне својине. • Обезбјеђивање правног основа за оснивање универзитетских „<i>spin off</i>“ („<i>spin out</i>“) компанија које своје бизнисе заснивају на трансферу технологије и знања са Универзитета и Развојно-иновационог центра. • Стварање предуслова за оснивање универзитетске канцеларије за лиценцирање технологије и права интелектуалне својине која би у координацији са Развојно-иновационим центром омогућила лакшу имплементацију пројекта издвојених „<i>spin off</i>“ компанија и управљање правима интелектуалне својине. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Основа развојно-иновациони центар у сарадњи са Универзитетом (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Основа је Развојно иновациони центар у сарадњи са Универзитетом, те је омогућено функционисање научно-технолошког парка у пуном капацитету. Оснивањем Развојно-иновационог центра створени су предуслови за његово дјеловање, чиме се омогућује остваривање овог стратешког циља (1) и приоритета (1.1).		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	оперативни трошкови, 10.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Ликална провреда, универзитет		

Веза са стратешким циљем	Ц1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П1.1. - Оснивање научно-технолошког парка		
Назив мјере	М1.1.3. - Покретање инкубатора за развој нових пословних идеја		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Пословни инкубатор Источно Сарајево је организација у оквиру НТП-а Источно Сарајево чији је циљ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Подршка предузетништву, • Подршка настајању нових предузећа и • Очување радних мјеста самосталних предузетника и малих предузећа. <p>Оснивање пословног инкубатора Источно Сарајево подразумева следеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Доношење акта о оснивању пословног инкубатора у склопу вишенамјенског објекта изграђеног за потребе НТП Источно Сарајево • Обезбјеђење кадровских и материјалних предуслова за рад пословног инкубатора • Дефинисање планова активности, очекиваних резултата и инструмената мјерљивости успјешности рада пословног инкубатора • Дефинисање критеријума за учлањивање корисника услуга пословног инкубатора 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Основан је Пословни инкубатор града Источно Сарајево (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Инкубатор нуди финансијску, стручну и менторску подршку будућим предузетницима, тако убрзавајући привредну активност на територији града Источно Сарајево и генеришући нова радна мјеста. Доприноси реализацији приоритета (П1) Оснивање научно-технолошког парка јер је један од његова три градивна елемента.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	оперативни трошкови, 10.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Незапослени, запослени које желе покренути влатити посао, start-up компаније, власници постојећих бизниса (до годину дана постојања) заинтересовани за развој предузетничких вјештина и отпочињање или проширење пословања.		

Веза са стратешким циљем	Ц1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П1.1. - Оснивање научно-технолошког парка		
Назив мјере	М1.1.4. - Обезбјеђивање простора за "коворкинг хаб" (Coworking Hub)		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Coworking Hub Источно Сарајево је пословни простор у оквиру Научно-технолошког парка Источно Сарајево који се састоји од:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Канцеларија, • Сала за семинаре и радионице, • Материјалне инфраструктуре за рад (рачунарске и друге опреме, струје, интернета и сл.) за заинтересоване појединце или предузећа <p>Ова мјера подразумијева сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Доношење акта о оснивању Coworking Hub-а у склопу вишенамјенског објекта изграђеног за потребе НТП Источно Сарајево • Обезбјеђење материјалних предуслова за рад Coworking Hub-а • Организовање догађаја у циљу промоције понуде Coworking Hub-а • Наплату чланске карте за кориштење coworking инфраструктуре на одређени временски период (један или више радних дана, седмица, мјесеци или дуже) како би се финансирао рад НТП Источно Сарајево 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Основа је Coworking Hub града Источно Сарајево (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Омогућавање упознавања и сарадње запослених из сличних и различитих пословних сфера, те омогућавање извора прихода за потребе опстанка Научно-технолошког парка Источно Сарајево. Доприноси реализацији приоритета (П1) Оснивање научно-технолошког парка јер је један од његова три градивна елемента.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	оперативни трошкови, 5.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Запослени појединци (који обављају интелектуални рад), предузећа која имају потребу за семинарским/конференцијским пословним простором и друга заинтересована лица.		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.2. – Покретање слободне економске зоне		
Назив мјере	М 1.2.1. – Израда студије о оправданости покретања слободне економске зоне		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је израда студије о оправданости покретања слободне економске зоне, која ће послужити као полазна основа за остварење овог приоритета, кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Организација процеса израде студије о оправданости покретања слободне економске зоне. • Избор и именовање радне групе за израду Елабората о оправданости покретања слободне економске зоне. • Планирати обим укупних инвестиционих улагања за потребе рада слободне зоне. • Анализирати утицај планираног обима производње робе и пружања услуга у слободној зони на развој подручја Града. • Израдити план запошљавања у слободној зони. • Израдити план трансфера савремених технологија у слободној зони. • Израдити план вриједности робе која ће се извести из слободне зоне. • Вршити мониторинг и евалуацију процеса израде студије о оправданости покретања слободне економске зоне. • Анализа резултата студије о оправданости слободне зоне. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Израђена студија о оправданости покретања слободне економске зоне (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Студија (елаборат) о оправданости покретања слободне економске зоне је израђена, чиме се омогућује имплементација свих осталих мјера наведених у оквиру овог приоритета (1.2).		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	студија, 10.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локална привреда, домаћи и страни инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.2. – Покретање слободне економске зоне		
Назив мјере	М 1.2.2. – Обезбјеђивање локације за слободну економску зону уз усаглашавање са просторним планом		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је обезбјеђивање локације за слободну економску зону усаглашену са просторним планом кроз сљедеће активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • У сарадњи са другим нивоима власти изабрати одговарајућу локацију на територији града на којој ће бити смјештена слободна економска зона • Усагласити избор одговарајуће локације за слободну економску зону са просторним планом и другим актима 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Обезбјеђена локација за слободну економску зону уз усаглашавање са просторним планом (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Локација за слободну економску зону је обезбјеђена и усаглашена је са просторним планом, што је предуслов за остварење овог приоритета (1.2).		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	тошкови у случаји куповине земљишта		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.2. – Покретање слободне економске зоне		
Назив мјере	М 1.2.3. – Изградња и опремање слободне економске зоне		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је изградња и опремање слободне економске зоне кроз следеће активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стратешки приступити изградњи и опремању Слободне економске зоне града Источно Сарајево. • Организација процеса изградње и опремања Слободне економске зоне. • Изградња Слободне економске зоне града Источно Сарајево. • Опремање слободне економске зоне уз задовољавање свих техничких и инфраструктурних услова (површине, капацитета, комуналних прикључака и осталих елемената). • Стварање предуслова за достизање најактуелнијих технолошких стандарда и креирање иновативне климе. • Поштовање највиших еколошких стандарда приликом изградње и опремања Слободне економске зоне. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Слободна економска зона је изграђена и опремљена (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Слободна економска зона је изграђена и опремљена, те су остварени технички и инфраструктурни предуслови за долазак инвеститора.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	грађевински радови, путеви и инфраструктура, 2.000.000		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локлна привреда, домаћи и страни инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.2. – Покретање слободне економске зоне		
Назив мјере	М 1.2.4. – Регистрација слободне економске зоне		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је регистрација слободне економске зоне кроз сљедеће активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Прибављање потребних сагласности и припрема потребне документације за процес регистрације слободне економске зоне. • Доношење акта о оснивању слободне економске зоне на територији града Источно Сарајево. • Регистрација слободне економске зоне уз поштовање закона и других важећих правних аката. • Регистрација привредног друштва за управљање слободном економском зоном. • Остваривање сарадње са интересним групама. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Слободна економска зона је регистрована (Да/Не).	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Слободна економска зона је регистрована у складу са законом и важећим прописима, те је могућ почетак пословања.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	трошкови регистрације		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локлна привреда, домаћи и страни инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц 1. – Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.2. – Покретање слободне економске зоне		
Назив мјере	М 1.2.5. – Промотивне активности на привлачењу инвестиција у слободну економску зону		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је промоција изграђене, опремљене и регистроване Слободне економске зоне града Источно Сарајево кроз следеће активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Израда званичног веб сајта слободне економске зоне са двојезичним садржајем (енглески/српски). • Континуирано ажурирање информација које су релевантне за рад слободне економске зоне и информисање потенцијалних инвеститора. • Повећање ефикасности промоције слободне економске зоне кроз координацију маркетиншких активности. • Промовисање инвестирања у слободну економску зону и пословања у Слободној економској зони града Источно Сарајево на промотивним догађајима (инвестиционим сајмовима). • Комбиновање промотивних активности и адекватно управљање односима са јавношћу. • Евалуација и анализа резултата промотивних активности. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Успјешна промоција слободне економске зоне (Да/Не)	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Завршна фаза приоритета 1.2 јесте промоција погодности и услова пословања које нуди Слободна економска зона града Источно Сарајево. Промотивне активности предузимају се с циљем информисања потенцијалних инвеститора, остваривања партнерског односа са њима, те прије свега, привлачења инвестиција.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	15.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локлна привреда, домаћи и страни инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.3 - Покретање пољопривредно-туристичког кластера		
Назив мјере	М 1.3.1 - Регистрација пољопривредно-туристичког кластера		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је регистрација пољопривредно-туристичког кластера ради повезивања пољопривредних произвођача у Сарајевско-романијској регији и обезбјеђивања њиховог заједничког наступа на тржишту. Имплементација мјере би се извршила кроз сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Идентификација оснивача кластера и усаглашавање њихових појединачних и заједничких интереса • Дефинисање критеријума за приступ нових чланова • Предлагање оснивачких аката, статута и правилника • Формирање оснивачке скупштине • Доношење одлуке о оснивању и усвајање статута и осталих докумената • Регистрација кластера • Именовање одговорних лица • Дефинисање планова активности, очекиваних резултата и инструмената мјерљивости 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Регистрован пољопривредно-туристички кластер као правно лице	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Регистрован пољопривредно-туристички кластер даје легалитет и легитимитет пољопривредним произвођачима за наступ на тржишту и представља формални основ за почетак реализације приоритета 1.3.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локални пољопривредни произвођачи, туристички дјелатници и сл.		

Веза са стратешким циљем	Ц 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.3 - Покретање пољопривредно-туристичког кластера		
Назив мјере	М 1.3.2 - Изградња и опремање дистрибуционог центра за потребе функционисања кластера		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је формирање дистрибуционог центра који би омогућио операционализацију обједињавања понуде пољопривредних произвођача и учинио је доступном циљном тржишту, а укључује сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Избор локације за изградњу дистрибуционог центра • Обезбјеђење инфраструктуре за функционисање дистрибуционог центра • Изградња дистрибуционог центра • Опремање дистрибуционог центра • Откуп производа пољопривредних произвођача • Складиштење производа • Пласман на тржиште 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Саграђен дистрибуциони центар у складу са просторним планом и опремљен расхладним и вентилационим уређајима који ће обезбиједити трајност прехранбених производа	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изграђен дистрибуциони центар представља јединствену локацију за откуп производа малих пољопривредних произвођача, чиме се подстиче очување руралних подручја и развој цијеле регије. Ова мјера представља најзначајнији оперативни корак у реализацији овог приоритета и доприноси задовољењу тражње од стране страних туриста.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	200.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локални пољопривредни произвођачи, туристички дјелатници и сл.		

Веза са стратешким циљем	Ц 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.3 - Покретање пољопривредно-туристичког кластера		
Назив мјере	М 1.3.3 - Промотивне кампање за укључивање већег броја чланова		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је промоција пољопривредно-туристичког кластера ради привлачења што већег броја пољопривредних произвођача да приступе чланству у кластеру, а остварива је кроз сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Креирање сајта пољопривредно туристичког кластера кроз двојезични приступ (српски/енглески) • Редовно ажурирање информација и одржавање сајта • Промоција кластера на семинарима, конференцијама, сајмовима и изложбама • Промоција кластера у медијима, првенствено на локалном и регионалном нивоу • Брендирање производа кластера и заштита ознаке географског поријекла 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Повећана свијест пољопривредних произвођача о потреби удруживања у кластер Смањени трошкови промоције појединачних произвођача Повећана свијест потрошача о квалитету домаћих производа Већа препознатљивост домаћих производа на тржишту	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Промоција кластера доприноси информисаности произвођача о његовом постојању и циљевима рада те подстиче привлачење већег броја пољопривредника да се прикључе чланству како би кластер остварио свој пуни капацитет. Други ефекат се огледа у информисаности потрошача, чиме се ствара препознатљивост на тржишту и омогућује основ за прелазак домаћих производа у више цјеновне категорије.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	10.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локални пољопривредни произвођачи		

Веза са стратешким циљем	Ц 1 - Оптимизирана привредна структура сачињена од дјелатности више додате вриједности и производних ланаца ослоњених на домаће ресурсе		
Приоритет	П 1.3 - Покретање пољопривредно-туристичког кластера		
Назив мјере	М 1.3.4 - Институционализација сарадње са Аграрним фондом Града		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је да омогући и формализује сарадњу између пољопривредно-туристичког кластера и Аграрног фонда Града Источно Сарајево, што би се реализовало кроз сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Потписивање споразума о сарадњи • Усмјеравање и прилагођавање мјера подршке Аграрног фонда произвођачима у кластеру • Заједничко аплицирање на јавне позиве за средства домаћих и међународних институција • Писање заједничких пројеката • Међусобна промоција Фонда и кластера преко њихових званичних сајтова • Заједнички наступ на сајмовима и другим догађајима 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Потписан уговор о сарадњи између кластера и Аграрног фонда Града Источно Сарајево Прилагођене мјере подршке Фонда потребама чланова кластера	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Институционализована сарадња кластера и Аграрног фонда представља мјеру која учвршћује реализацију приоритета путем проширења партнерске мреже и доприноси реализацији претходне мјере – промоције кластера.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локални пољопривредни произвођачи, туристички дјелатници и сл.		

Веза са стратешким циљем	Ц 2. – Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.1. - Стицање статуса престонице		
Назив мјере	М 2.1.1. - Активности на плану добијања статуса престонице		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је етаблирање Града Источно Сарајево као значајног административног центра, чему доприноси проглашење општине Пале престоницом Републике Српске у новом Уставу. Ова мјера се одвија кроз низ активности које се одвијају кроз сарадњу различитих нивоа власти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Одређивање општине Пале за престоницу Републике Српске у новом Уставу, према усвојеној Декларацији о уставним принципима. • Координација и сарадња републичких, градских и општинских власти на искориштавању предности статуса престонице у погледу економског развоја Града. • Сарадња са републичким нивоом власти на дефинисању административног значаја престонице и избору институција и служби које ће имати сједиште и које ће обављати послове из своје надлежности у самој Престоници, али и на територији читавог Града. • Одржавање значајног броја манифестација од републичке важности на територији Града. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Додијелен статус престонице, чиме је побољшан административни положај Града.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Општина Пале проглашена престоницом Републике Српске, чиме и Град Источно Сарајево, у чијем саставу се она налази, добија такође на значају.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	грађани Републике Српске		

Веза са стратешким циљем	Ц 2. - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.1. - Стицање статуса престонице		
Назив мјере	М 2.1.2 - Дефинисање догађаја који ће произаћи из добијеног статуса		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је дефинисати ефекте који произилазе из статуса значајног административног центра, који се постижу кроз низ активности које захтијевају сарадњу са републичким властима:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покретање иницијативе за одржавање конститутивне сједнице Народне скупштине Републике Српске у Источном Сарајеву. • Измјена одговарајућих правилника, чиме се дефинише правило да се конститутивна сједница Народне скупштине Републике Српске одржава у Источном Сарајеву. • Интензивирање сарадње са Републичким нивоом власти. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Конститутивна сједница НСРС се према правилу одржава у Источном Сарајеву.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Уважавајући историјски значај овог подручја, конститутивна сједница Народне скупштине Републике Српске се према правилу одржава у Источном Сарајеву. Поред тога, постоји могућност одржавања сједница НСРС у Источном Сарајеву и другим пригодама.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	грађани Републике Српске		

Веза са стратешким циљем	Ц 2. - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.1. - Стицање статуса престонице		
Назив мјере	М 2.1.3. - Покретање иницијатива за оснивање и премјештање сједишта институција		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је да бројне институције имају своје сједиште на територији Града Источно Сарајево, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покретање иницијативе за оснивање и премјештање сједишта институција • Сарадња са републичким властима на сагледавању могућности и избору институција које ће имати сједиште, или барем одјељење, на територији Града Источно Сарајево. • Изградња административних објеката, са нагласком на Резиденцију Председника Републике Српске са сједиштем у престоници. • Организовање рада републичких служби у постојећим и новоизграђеним административним објектима. • Приређивање пријема поводом важних датума у административним објектима (Административни центар Владе Републике Српске и Резиденција Председника Републике Српске) на територији Града. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Значајан број институција има сједиште на територији Града Источно Сарајево.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Присутност значајних институција омогућиће бржи развој Града кроз интензивирање сарадње са републичким властима, што значајно доприноси реализацији овог приоритета.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	Трошкови зграде пројекта 100.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	грађани Републике Српске		

Веца са стратешким циљем	Ц 2. - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.2. - Позиционирање Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Назив мјере	М 2.2.1. - Оснивање културних установа од националног значаја са сједиштем у Граду		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је оснивање бројних културних установа од националног значаја на територији Града, које ће својим радом оплеменили живот грађана, студената и туриста, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сарадња са републичким властима на дефинисању потребних сагласности за оснивање појединих културних институција. • Сарадња са општинским властима на избору територијалне структуре и организације установа из области културе. • Оснивање нових, и давање већег значаја постојећим културним установама. • Изградња нових и адаптација постојећих објеката неопходних за несметан рад културних установа. • Промоција Града као значајног регионалног културног центра. • Организација бројних културних манифестација, укључујући сајмове књига, књижевне вечери, филмске фестивале и умјетничке изложбе. • Организација и промоција културних манифестација за најмлађе становнике Града, чиме се од дјетињства развија афинитет према културним садржајима. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Основане културне установе од националног значаја са сједиштем у Граду.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Бројне културне установе од националног значаја су основане са сједиштем у Источно Сарајево, чиме Град постаје значајна културна престоница, што значајно доприноси реализацији овог приоритета.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	грађани Републике Српске		

Веца са стратешким циљем	Ц 2. - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.2. - Позиционирање Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Назив мјере	М 2.2.2. - Добијање статуса универзитетске болнице "Србија"		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је да ЈЗУ болница „Србија“ добије статус Универзитетске болнице, што обухвата различите активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покретање иницијативе за додјелу назива Универзитетска болница „Србија“ • Сарадња са Универзитетом и Медицинским факултетом у Источном Сарајеву поводом додјелу назива овог назива • Додељивање назива Универзитетска болница „Србија“ од стране Универзитета • Стално побољшање сарадње са Медицинским факултетом и средњим медицинским школама у области стручних пракси будућих здравствених радника. • Сарадња са Медицинским факултетом у подручју остваривања бољих резултата у пружању здравствених услуга. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Болница „Србија“ добила статус универзитетска болница.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Додељивањем назива Универзитетска, болница „Србија“ потврђује свој значај. Те интензивира сарадњу са Универзитетом и Медицинским факултетом у погледу образовања будућих здравствених радника и унапређења пружања здравствених услуга.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	грађани Републике Српске		

Веза са стратешким циљем	Ц 2. - Добијен статус престонице који је повећао број институција од јавног значаја са сједиштем у Граду и унаприједио имиџ Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Приоритет	П 2.2. - Позиционирање Града као другог најзначајнијег центра у Републици Српској		
Назив мјере	М 2.2.3. - Покретање културно-привредне манифестације "Дани дијаспоре"		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је покретање и редовно одржавање културно-привредне манифестације „Дани дијаспоре“, што се постиже кроз следеће активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покретање културно-привредне манифестације „Дани дијаспоре“. • Организација културних догађаја за вријеме трајања манифестације. • Организација музичких и других забавних догађаја за вријеме трајања манифестације. • Организовање сајма домаћих производа у склопу манифестације „Дани дијаспоре“. • Јачање пословних и других веза са дијаспором. • Интензивирање сарадње са нашим привредницима у иностранству. • Редовно одржавање манифестације „Дани дијаспоре“ (сваке године). 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Манифестација „Дани дијаспоре“ је покренута и одржава се сваке године.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Манифестација „Дани дијаспоре“ је значајна из више разлога, утиче на одлуку наших људи у иностранству да дио годишњег одмора у родном крају проводе у исто вријеме, омогућава одржавање веза са дијаспором, а прије свега ствара предуслове за потенцијалну сарадњу са нашим привредницима у иностранству, као и њиховим пословним партнерима.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Република Српска, Град Источно Сарајево		
Циљне групе	дијаспора		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	П 3.1. Унапређење саобраћајне и туристичке инфраструктуре		
Назив мјере	М3.1.1 – Изградња тунела „Требевић“		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Изградњом тунела „Требевић“ дужине око 8км скратио би се пут између општина Пале и Источно Ново Сарајево на око 10 минута. То би осим повећања задовољства становника и олакшаног доласка на посао, факултет и школу, допринијело бољој сарадњи међу општинама и појачало туристичку везу Сарајева и Јахорине (Пала).</p> <p>Активности за реализацију ове мјере су;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Израда предстудије изводљивости ради утврђивања могућих мјеста за пробијање тунела - Израда студије изводљивости - Одабир партнера за изградњу тунела - Израда планске документације - Пројектовање и изградња тунела 		
Кључни стратешки пројекти	Анализа предстудије изводљивости за изградњу тунела		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђен тунел	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Скраћивањем пута и пробијањем тунела растеретио би се и убрзао саобраћај на једној од најфреквентнијих путних праваца унутар Града		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	150.000 КМ, студија		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Влада РС, Град Источно Сарајево, Приватни партнер		
Носиоци спровођења мјере	Влада РС, Град Источно Сарајево, Приватни партнер		
Циљне групе	становништво, привредници, универзитет, туристичка заједница		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.1. Унапређење саобраћајно-туристичке инфраструктуре		
Назив мјере	МЗ.1.2. Проширење магистралне цесте преко Романије		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Путни правац Љубогошта-Подроманија је један од праваца са највећом фреквенцијом саобраћаја на подручју Града и потребно је растерећење те дионице како би се убрзао пут до Сокоца и обезбиједила повезаност тог дијела Града са источним дијелом. Активности на реализацији ове мјере подразумијевале би: <ul style="list-style-type: none"> - Одређивање пројектне геометрије саобраћајнице - Дефинисање коловозне конструкције - Планирање одводњавања - Уређење зелене површине око саобраћајнице - Изградња саобраћајнице 		
Кључни стратешки пројекти	Изградња треће траке на поменутом путном правцу		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Проширена магистрална цеста	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Проширењем магистралне цесте смањиле би се гужве и застоји на датом путном правцу и олакшало избегавање теретних возила		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Буџет РС , ЈП Путеви РС		
Носиоци спровођења мјере	Буџет РС , ЈП Путеви РС		
Циљне групе	становништво, превозници		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.1. Унапређење саобраћајно-туристичке инфраструктуре		
Назив мјере	МЗ.1.3. Изградња гондоле Јахорина-Пале		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>С обзиром да су Пале у подножју Јахорине, циљ је да се изградњом гондоле омогући брзо и ефикасно повезивање општине и њене планине, што би пружило могућност за премјештање дијела смјештајних капацитета на Пале у току сезоне, а да се не утиче на пад задовољства туриста. Очекује се да би овај пројекат могао да утиче на пораст интересовања инвеститора и за Пале, што је дугорочна корист за ову општину и Град у цјелини.</p> <p>Активности за реализацију мјере су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Утврђивање трасе за гондолу - Припрема терена - Израда студије изводљивости - Израда планске и техничке документације - Избор извођача радова (уколико не буде постојао договор са власником приватне гондоле) 		
Кључни стратешки пројекти	Израда студије изводљивости		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђена гондола Пале - Јахорина	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом гондоле унаприједила би се саобраћајна инфраструктура Града и омогућило лакше повезивање општине Пале и Јахорине, посебно за вријеме трајања зимске туристичке сезоне, те створили предуслови за привлачење страних инвеститора у општину Пале		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	Буџет РС		
Период спровођења мјере	2023-2026		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, ОЦ Јахорина		
Носиоци спровођења мјере	ОЦ Јахорина, Општина Пале		
Циљне групе	становништво, привредници, туристичка организација		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.1. Унапређење саобраћајно-туристичке инфраструктуре		
Назив мјере	МЗ.1.4. Изградња подземне гараже на Јахорини		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>У циљу регулисања паркинг простора на Јахорини и растеређења улица, планирана је изградња подземне гараже, помоћу које би се осигурало безбједно паркиралиште под надзором за већи број аутомобила.</p> <p>Активности за реализацију мјере:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Одређивање локације за изградњу гараже - Дефинисање техничког рјешења и броја паркинг мјеста - Одабир партнера за ЈПП - Израда студије изводљивости - Израда планско-техничке документације - Избор извођача радова 		
Кључни стратешки пројекти	Одређивање локације подземне гараже		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазни евриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђена подземна гаража	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Добијањем подземне гараже смањено би се број неадекватно паркираних аутомобила дуж планине; повећало задовољство туриста у погледу сигурности паркираних возила;		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2025		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	ОЦ Јахорина		
Носиоци спровођења мјере	ОЦ Јахорина		
Циљне групе	становништво, туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц3 - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	П3.2. Унапређење квалитета водоснабдијевања		
Назив мјере	М3.2.1. - Смањење дистрибутивних губитака у водоводној мрежи		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Смањењем губитака очекује се повећање количине расположиве хигијенски исправне воде за пиће, повећање ефикасности и квалитета дистрибутивне мреже, те повећање прихода од наплате испоруке воде.</p> <p>План активности за реализацију ове мјере обухватао би:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Јавну расправу са свим јавним комуналним предузећима на нивоу Града ради утврђивања проблема - Прикупљање постојеће планске и студијско-пројектне документације водоводне мреже, те података о мјерењима протока и притисака на водоводном систему у циљу утврђивања изворе и висине губитака воде, - Анализа санационог плана дистрибутивне мреже (отклањање физичких оштећења, побољшање техничке опреме, технолошко унапређење система..) - Ревидирати постојеће, или спровести ново зонирање водоводне мреже - Приједлог разраде плана за хидраулични модел управљања водоводном мрежом 		
Кључни стратешки пројекти	Анализа санационог плана дистрибутивне водоводне мреже		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Смањењи губици дистрибутивне мреже за 10%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Смањењем губитака на водоводној мрежи повећава се количина расположиве воде за обезбјеђење несметаног снабдијевања водом свих становника и свих подручја Града		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	800.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево и локалне заједнице		
Носиоци спровођења мјере	Локална водоводна предузећа		
Циљне групе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.2. - Унапређење квалитета водоснабдијевања		
Назив мјере	МЗ.2.2 - Изградња фабрике воде		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Недостатак воде у појединим општинама Града, могао би се превазићи изградњом фабрике за пречишћавање и производњу воде. Град источно Сарајево треба да се позиционира као произвођач сопствене воде за потребе свих становника и привреде на нивоу Града, узевши у обзир да постоји велики број природних изворишта воде.</p> <p>Реализација мјере подразумијевала би:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Урадити анализу дугорочне одрживости изворишта воде - Урадити анализу избора оптималне технологије за пречишћавање воде која ће бити у складу са реалним могућностима финансирања - Израда студије изводљивости - Дефинисати потребе и запремину филтерске станице и резервоара за воду - Одабир техничко-процесне опреме за потребе бистрења воде - Одабир технолошког рјешења за рад фабрике (систем мембранске ултрафилтрације и сл) - Припрема урбанистичко-техничке документације и пројектовање - Избор извођача радова 		
Кључни стратешки пројекти	Студија изводљивости; обезбјеђење дугорочног извора воде		
Индикаториза мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Направљена фабрика воде	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Фабрика воде обезбиједиће довољну количину воде током свих годишњих доба за све становнике града, те обезбиједити вишкове воде, тако да постојећи водни потенцијал уз фабрику пружиће водоснабдијевање не само за становништво, већ и за наводњавање и рад индустријских зона, без страха од редукција		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	5.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Комунална предузећа, становништво		

Веза са стратешким циљем	Ц3 - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	3.2.3. Унапређење квалитета водоснабјивања		
Назив мјере	М3.2.3: Проширење водоводно-канализационе мреже		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Проширивањем водовodne мреже, дио руралних и урбаних региона које има дјелимично задовољавајући приступ водовној мрежи, повећао би ниво притиска и протока воде, те добио квалитетнију воду. Такође, реализацијом ове мјере, у руралним подручјима утицало би се на смањење броја неадекватно направљених септичких јама, које загађују земљиште и подземне воде.</p> <p>Активности за реализацију мјере подразумијевале би следеће:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Састанак са представницима општина и комуналних предузећа на нивоу Града ради прегледа стања - Анализа снаге и капацитета постојећих изворишта у циљу утврђивања нивоа оптерећености водовodne мреже - Анализа структуре и распореда канализационе мреже и одређивање праваца могућих проширења - У случају да постојећи водни потенцијал није довољан да подржи проширење водовodne мреже, извршити анализу алтернативних рјешења (пречишћавање отпадних вода, фабрика воде) - Разрада плана проширења водоводно-канализационе мреже (број и распоред прикључака, резервоара, колектора, цијеви, ревизионог окна и сл) - Припрема техничког рјешења - Прикупљање документације и пројектовање - Извођење радова 		
Кључни стратешки пројекти	Анализа плана проширења водоводно-канализационе мреже		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Проширена водоводно-канализационa мрежа на нивоу Града за мин 5%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Проширењем водоводно-канализационе мреже осигурало би се смањење загађености и повећање квалитета снабдијевања становника руралних подручја Града Источно Сарајево.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	16.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Локална водоводна предузећа		
Циљне групе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.3. Унапређење система управљања отпадом		
Назив мјере	МЗ.3.1: Подизање нивоа свијести о управљању отпадом међу становништвом		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Реализацијом ове мјере утицало би се на повећање заинтересованости појединаца и омладине за питања заштите животне средине, окружења и подстакло би се позитивно одговорно понашање у вези са прикупљањем и одлагањем отпада.</p> <p>За реализацију ове мјере предложене су сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Израдити кратке едукативне флајере или приручнике о начинима самосталног управљања отпадом „Шта могу урадити ја“ - Организовати јавне догађаје, или радионице за едуковање и демонстрацију начина за управљање отпадом код куће - Покренути кампању прикупљања одређене врсте отпада „од врата до врата,“ - Предложити финансијски подстицај у виду умањења цијене комуналних услуга у зависности од нивоа сортирања отпада - Радити на кампањи за поновну употребу амбалажа, или избацивање пластичних врећица у куповини - На нивоу општина формирати „зелена острва“ за рециклажу и одлагање разних врста отпада - Израдити билборде са информацијама о постојању зелених острва, или чак мобилне апликације (примјер Град Загреб) 		
Кључни стратешки пројекти	Кампања за поновну употребу амбалажа и сортирање отпада		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Повећан обим сортираног отпада на мјесту настанка (куће, станови) за 5%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Повећањем нивоа свијести грађана о потреби сортирања и управљања отпадом стварају се предуслови за рад на инфраструктурним рјешењима системског управљања отпадом		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Локална комунална предузећа		
Носиоци спровођења мјере	Локална комунална предузећа		
Циљне групе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	3.3. Унапређење система управљања отпадом		
Назив мјере	М3.3.2: Јачање локалних капацитета за прикупљање, одвожење и третман отпада		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Уз добру инфраструктурну организованост третмана отпада, расподјелу контејнера и канти, смањује се број „дивљих“ неуређених одлагалишта отпада, олакшава се одвожење отпада, смањује се ниво загађености и нечистоће на нивоу локалних заједница, па и града.</p> <p>Активности за реализацију ове мјере су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Организовати радни састанак са представницима општинских комуналних предузећа и утврдити њихове потребе - У договору са локалним комуналним предузећима и општинама, подстаћи међусобну сарадњу и креирање мреже и система покривености одвожења отпада на нивоу Града – на начин да се капацитети локалних предузећа ефикасно допуњују - На нивоу Града и локалних заједница планирати буџет за проширење капацитета комуналних предузећа - Направити средњерочни план проширења капацитета и почети са реализацијом - Планирати набавку контејнера за комунални отпад, посебних контејнера за сортирање отпада, возила за одвожење и третман отпада, канти и сл. - Планирати повећање броја запослених на пословима управљања и третмана сортираног отпада - Формирати „зелено острво“ за сортирање отпада у свакој локалној заједници, са типски постављеним контејнерима за прикупљање метала, папира, стакла и ПЕТ амбалаже 		
Кључни стратешки пројекти	Израда средњерочног плана проширења капацитета		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Проширење локалних капацитета за управљање отпадом за 7%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Са повећањем броја контејнера и камиона за одвоз смећа осигураће се већа ефикасност система за управљање отпадом и обезбиједити веће задовољство становништва		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	1.350.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2026		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Локална комунална предузећа		
Циљне групе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.3. Унапређење система управљања отпадом		
Назив мјере	МЗ.3.3: Изградња санитарне депоније на нивоу Града		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Санитарна депонија је испланиран, изграђен и опремљен простор на којем се отпад одлаже уз минималне последице по животну средину и захтијева мање простора у односу на несанитарну депонију. Формирањем санитарне депоније, успоставио би се систем сортирања отпада, сабијања отпада, неутралисање депонијских гасова који могу бити запаљиви, те неутралисање отпадних вода и смрада. Такође, изградњом санитарне депоније, Град би се приближио визији „зеленог града“.</p> <p>Активности за реализацију ове мјере су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Извршити одабир локације за санитарну депонију (довољна удаљеност од стамбених и индустријских дијелова града) - Урадити претходну процјену утицаја на животну средину ради градње санитарне депоније - Обезбиједити локацијске услове и употребну дозволу - Урадити процјену урбанистичко-техничких услова санитарне депоније - Урадити техничко рјешење за санитарну депонију (улазна капија, заштитна ограда ободни канали, административне зграде, колска вага, полигон за сортирање отпада...) - Расписати јавни тендер за изградњу депоније - Избор извођача радова 		
Кључни стратешки пројекти	Одабир локације за санитарну депонију и израда техничког рјешења		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђена санитарна депонија	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом санитарне депоније утицаће се на смањење загађености воде и земљишта на нивоу Града и омогућиће се функционисање система управљања сортираним отпадом		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ, студија		
Период спровођења мјере	Три године		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево,		
Носиоци спровођења мјере	Локална комунална предузећа		
Циљнегрупе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.3. Унапређење система управљања отпадом		
Назив мјере	МЗ.3.4: Изградња система за пречишћавање отпадних вода		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Изградњом система за пречишћавање отпадних вода, водни потенцијал Града би се повећао, јер би се могла добити техничка вода која се може користити у различите сврхе, али и повећати квалитет површинских водотока који се користе за снабдијевање становништва. Пречишћавањем отпадних вода, и дехидратацијом муља, добијао би се гас који се може користити за рад постројења у виду топлотне и електричне енергије</p> <p>Активности за реализацију ове мјере су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Израдити студију изводљивости за изградњу система за пречишћавање отпадних вода - Одабрати локацију на нивоу Града - Изградити колекторе за прикупљање отпадних вода у општинама Града - Припремити техничко рјешење за систем пречишћавања вода и дефинисати планску документацију - Расписати јавни тендер за изградњу постројења - Избор извођача радова 		
Кључни стратешки пројекти	Изградња система за пречишћавање отпадних вода		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђен систем за пречишћавање отпадних вода	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Систем за пречишћавање отпадних вода омогућиће смањење загађености подземних вода и осигурати поновну употребу чврсте материје (муља) у енергију		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	6.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2026		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Локална комунална предузећа		
Циљне групе	становништво		

Веза са стратешким циљем	ЦЗ - Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура		
Приоритет	ПЗ.4. Унапређење квалитета електроенергетског снабдијевања		
Назив мјере	МЗ.4.1: Изградња додатних трафо станица		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ је да се изградњом додатних трафо станица омогући олакшан и сигуран приступ електричној енергији свих домаћинстава на нивоу Града, те да се са појачањем дистрибутивне мреже смање губици преноса енергије, што може позитивно утицати на смањење цијене електричне енергије.</p> <p>Активности за реализацију мјере су:</p> <p>Организовати радни састанак са представницима електродистрибуције Пале у циљу идентификовања најугроженијих подручја у вези са снабдијевањем ел. енергијом</p> <ul style="list-style-type: none"> - Направити план изградње додатних трафо станица - Припремити локације и планско техничку документацију - Планирати набавку нових трафо станица - Поставити нове трафо станице и прикључити их на нисконапонску мрежу 		
Кључни стратешки пројекти	Направити план изградње додатних трафо станица		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Повећан број трафо станица у локалним заједницама	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Повећањем броја трафо станица унаприједиће се систем електро снабдијевања свих дијелова Града		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	30.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2027		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Електродистрибуција Пале		
Носиоци спровођења мјере	Електродистрибуција Пале		
Циљне групе	Становништво, индустрија		

Веза са стратешким циљем	Ц3 – Унапријеђена саобраћајна, комунална, енергетска, еколошка и туристичка инфраструктура.		
Приоритет	3.4. Унапређење квалитета електроенергетског снабдјевања		
Назив мјере	3.4.2. Изградња и проширење гасовдне мреже		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је еколошки прихватљивије загријавање стамбених јединица:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Урадити предстудију изводљивости за ширење гасовдне мреже из Источног Новог Сарајева ка Палама; - Урадити предстудију изводљивости прикључења Сокоца на гасовод Зворник-Сарајево - Припремити техничко-планску документацију - Одабрати извођача радова - Гасификација даљинског гријања на Палама - Субвенционисање становништва за прелазак на коришћење плинских бојлера и пећи - Стимулисање замјене појединачних котловница у приватним стамбеним јединицама са дрвета и угља на природни гас 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђена и проширена гасовдна мрежа	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Овом мјером обезбједиће се ефикасније, квалитетније и еколошки прихватљивије загријавање стамбених јединица на подручју града Источног Сарајева		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Циљне групе	Локално становништво, домаћи и инострани гости		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	П 4.1 Спровођење процеса декарбонизације		
Назив мјере	Мјера 4.1.1. Субвенционисање замјене ложишта на угаљ са ложиштима на обновљиве изворе енергије		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је регулисање управљања квалитетом ваздуха и смањење концентрације штетних честица које настају емисијом из постојећих ложишта. Активности за реализацију ове мјере су:</p> <ul style="list-style-type: none"> - замјена старих неколкошких пећи на дрва новијим и ефикаснијим кроз програме субвенционисања домаћинстава (нарочито социјално угрожених) за прелазак на гријање помоћу пелета, електричне енергије, плина, топлотних пумпи које користе обновљиве изворе енергије из зрака, воде и земље или вишкове енергије из индустријских процеса или инфраструктурних грађевина) - проширење мреже централног гријања које би обезбиједило прелазак одређеног броја домаћинстава на јавно централно гријање - ограничење продаје, транспорта и употребе угља у складу са дефинисаним садржајем горивог сумпора и топлотне моћи (у складу са смјерницама СЗО по којима се угаљ због високе токсичности не би требао користити у домаћинствима) - мониторинг квалитета ваздуха (побољшање система праћења квалитета ваздуха кроз инсталирање одговарајућих инструмената у мјерним станицама. 		
Кључни стратешки пројекти	Проширење мреже централног гријања		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Редуковано коришћење угља у индивидуалним ложиштима и топланама за 70%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Редуковање емисије гасова CO ₂		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	500.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Општине, Топлане		
Циљне групе	домаћинства, топлане		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	П4.1 СПРОВОЂЕЊЕ ПРОЦЕСА ДЕКАРБОНИЗАЦИЈЕ		
Назив мјере	М 4.1.2. Конципирање и спровођење пројеката енергетске ефикасности (јавна расвјета, утопљавање зграда и других стамбених објеката итд)		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је повећање енергетске ефикасности Града и повећање удјела енергије из обновљивих извора кроз сљедеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - израда Акционог плана енергетске ефикасности Града које би обезбиједило смањење потрошње енергије у јавним објектима града (болнице, школе, вртићи, спортски објекти, итд) - субвенционисање заједница етажних власника и домаћинстава на реконструкцији објеката ради побољшања енергетске ефикасности - прелазак на ЛЕД расвјету којом се обезбјеђује значајна уштеда од око 50% у односу на конвенционалну уличну расвјету 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Смањење потрошње топлотне енергије стамбених објеката и домаћинстава за 30%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Повећана енергетска ефикасност		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	2.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Општине		
Циљне групе	становништво Града Источно Сарајево		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	4.1 Спровођење процеса декарбонизације		
Назив мјере	М 4.1.3.Формирање градског јавног превоза са акцентом на аутобусе са моторима на обновљиве изворе енергије		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере унапређење јавног градског превоза по принципу енергетске ефикасности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Промоција електрификације саобраћаја - Промоција коришћења јавног градског превоза кроз стимулативне цијене карата како би се смањила потреба за коришћењем индивидуалних путничких возила (смањење буке, издувних гасова али и загушења саобраћаја и неефикасности превоза). - Успостављање инфраструктуре за возила на алтернативна горива (одређени број пунионица алтернативних горива). - Успостављање система јавног градског превоза (дефинисање приоритетних линија, густине линије и сатница, подршка Града одрживости овог система кроз подршку нерентабилним линијама) 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Набављен аутобус са мотором на обновљиве изворе енергије	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Успостављен систем јавног градског превоза како би се смањила употреба аутомобила а самим тим и негативни ефекти на животну средину		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	2.000.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2026		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Становништво		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	П4.2 Циркуларна економија		
Назив мјере	М4.2.1. Изградња постројења за рециклажу чврстог отпада		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Циљ ове мјере је изградња постројења за сортирање и рециклажу чврстог отпада чиме би се заокружио систем интегралног прикупљања отпада који је дефинисан Приоритетом 3.3. Активности су: <ul style="list-style-type: none"> - Израда студије изводљивости постројења за рециклажу - Координација са потенцијалним инвеститорима и проналажење екстерних извора финансирања (Фондови Еу) - Пројектовање и избор извођача радова 		
Кључни стратешки пројекти	Изградња постројења за рециклажу		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Повећана стопа рециклаже чврстог отпада за 30%	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Увођење интегрисаног система управљања отпадом		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	4.000.000 КМ (50:50%) Ресурси: ЕУ фондови, Град Источно Сарајево		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Комунална предузећа		
Циљне групе	Становништво, потенцијални инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	4.2 Циркуларна економија		
Назив мјере	M4.2.2. Субвенционисање инвестиција у области рециклажне индустрије		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је повећање искоришћености отпада које је на нивоу Града потпуно занемарљиво. Активности су</p> <ul style="list-style-type: none"> - Информисати кључне актере о концепту и користима циркуларне економије; - Иницирање процеса повезивања и сарадње са потенцијалних инвеститорима из ове области; - Увођење зелених јавних набавки са критеријумом циркуларности материјала. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Уведене субвенције	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Повећана рециклажа различитих виодова отпада чиме се обезбјеђује.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	Инвеститори		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини..		
Приоритет	4.3 Проширење зелених површина		
Назив мјере	М 4.3.1. Изградња и уређивање паркова и зелених градских површина		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је да се обезбиједи минимална површину јавних зелених површина по становнику.</p> <p>Активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Попис постојећих паркова са планом њиховог преуређења, проширења и оплемењивања, као и попис локација за формирање нових парковских површина - Уређење постојећих и изградња нових зелених површина у општинама које имају слободне просторе - Изградња дјечијих игралишта савремених генерација (са дрвеним конструктивним елементима, авантуристичка игралишта) - Стварање урбаних џепова (микролокације за јавне намјене) - Вертикално озелењавање неугледних и запуштених објеката у граду - Обавезивање инвеститора да приликом нове градње унутар блокова осигурају довољно зеленила по глави становника 		
Кључни стратешки пројекти	Изградња паркова		
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђени и уређени паркови	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Љепши изглед града и квалитетнија животна средина		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	1.000.000 КМ Ресурси: Град Источно Сарајево, ЕУ фондови, Општоне		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Општине		
Циљне групе	Становништво		

Вежа са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао први паметни зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	4.3 Проширење зелених површина		
Назив мјере	М 4.3.2. Пошумљавање у урбаним цијелинама		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је изградња зеленог града са мрежом зелених површина, како би се индивидуални карактер и слика урбаног окружења одредила зеленим површинама.</p> <p>Активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Анализа доступности зелених површина по становнику и њиховог квалитета у урбаним зонама - Израда плана пошумљавања - Ангажовање стручњака за пошумљавање градских урбаних зона - Обавезивање власника домаћинства са окућницом да подигну дрворедне саднице, које би финансирале локалне јединице - Едукација грађана с циљем подизања еколошке свијести 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Пошумљене површине	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Љепши изглед града и квалитетнија животна средина		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	500.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	ЈКП		
Циљне групе	Становништво		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини.		
Приоритет	П4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове		
Назив мјере	М4.4.1. Израда студије оправданости набавке и имплементације платформе за паметне градове		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Циљ ове мјере је израдити студију оправданости набавке и имплементације платформе за паметне градове: <ul style="list-style-type: none"> - Организација процеса израде Студије - Избор и именовање радне групе за издаду Елабората - Планирање обима укупних инвестиционих улагања за имплементацију платформе за паметне градове - Планирање структуре извора финансирања за реализацију пројекта - Вршење мониторинга и евалуације имплементације пројекта 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Израђена Стратегија	не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Стратегијом је трасиран пут ка реализацији пројекта који ће омогућити набавку и коришћење платформе за паметне градове.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000		
Период спровођења мјере	2023-2025		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Циљне групе	Локално становништво, домаћи и инострани гости		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини..		
Приоритет	П4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове		
Назив мјере	М4.4.2. Покретање иницијативе за обједињену набавку интегрисане платформе на нивоу РС		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је дефинисати садржај и приједлог структуре финансирања набавке и инсталације платформе на нивоу Републике Српске у координацији са Владом РС и локалним самоуправама широм РС:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Иницирање састанака са представницима општина и градова у Републици Српској ради осмишљавања јединственог наступа пред владом РС, институцијама ЕУ и међународним кредиторима и потенцијалним партнерима ради учешћа у заједничком пројекту 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Дефинисане смјернице за набавку и имплементацију платформе	Не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Платформа значајно унапређује функционисање администрације, подиже стандард и квалитет живота грађана и привреде		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2025		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Циљне групе	Локално становништво, домаћи и инострани гости		

Веза са стратешким циљем	Ц4 - Источно Сарајево је постао паметни и први зелени град у Босни и Херцеговини..		
Приоритет	П4.4. Набавка и имплементација платформе за паметне градове		
Назив мјере	М4.4.3. Стављање платформе у употребу		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Активности на имплементацији пројекта паметног града		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Успостављена Платформа	Не	да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Платформа значајно унапређује функционисање администрације, подиже стандард и квалитет живота грађана и привреде		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, јединице локалне самоуправе на подручју Града, Влада Републике Српске		
Циљне групе	Локално становништво, домаћи и инострани гости		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. – Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. – Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.1. – Проглашење парка природе „Требевић“		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је проглашење парка природе „Требевић“, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Покретање иницијативе за добијање статуса Парк природе „Требевић“ и сарадња са надлежним институцијама (Републички завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа и Влада Републике Српске). • Израда студије заштите којом се којом се утврђује вриједност подручја предложеног за заштиту и начин управљања тим подручјем (у надлежности Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног наслеђа). • Проглашење Парка природе „Требевић“ у скалду са одговарајућим процедурама и прописима. • Различити видови промоције, као и израда и редовно ажурирање веб презентације Парк природе „Требевић“. • Управљање Парком природе „Требевић“. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Проглашен Парк природе „Требевић“.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Добијањем статуса парка природе, гарантује се очување природних љепота Требевића. Тиме се пружају бројне могућности за развој специфичних облика туризма, уз услов да људске активности не утичу на природу и пејзаж. Тиме се стиче један од важних предуслова за остварење овог стратешког циља.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	-		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Влада РС		
Носиоци спровођења мјере	Влада РС		
Циљне групе	локално становиштво		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.2. - Авантуристички, спелеолошки и рурални туризам на Романији		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је унаприједити и развити авантуристички, спелеолошки и рурални туризам на романији, што се постиже кроз различите активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Промоција Романије као идеалног мјеста за авантуристички, спелеолошки и рурални туризам. • Креирање бројних и разноврсних садржаја са нагласком на авантуристички туризам, попут већ постојеће авантуристичке атракције Виа ферата „Соколов пут“. • Искориштавање постојећих природних потенцијала за рурални туризам. • Активности на даљем истраживању подземних пећинских канала на Романији. • Промоција спелеолошког блага Романије. • Успостављање туристичке туре „Пећине Романије“. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Захваљујући наведеним активностима, Романија је значајан центар за авантуристички, спелеолошки и рурални туризам.	Не	Да
	Предузете су активности на даљим спелеолошким истраживањима.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Предузете су активности на унапређењу авантуристичког, спелеолошког и руралног туризма на Романији, чиме се искориштавају природни потенцијали за развој наведених облика туризма, што доприноси развоју, али и препознатљивости читаве Сарајевско-романијске регије.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	150.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен ими међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.3. - Авантуристички и излетнички туризам на Брусу - Требевић		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је позиционирати локалитет Брус-Требевић као значајан центар за авантуристички и излетнички туризам, у ту сврху потребно је предузети одређене активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стално побољшање понуде авантуристичких и адреналинских садржаја. • Креирање нових авантуристичких садржаја, са нагласком на спортске активности. • Промоција авантуристичких садржаја на локалитету Брус-Требевић. • Задржавање статуса популарног излетишта. • Промоција гастрономске и излетничке понуде. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Локалитет Брус-Требевић је значајан центар за авантуристички и излетнички туризам.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Одржавањем статуса популарног излетишта, уз стављање нагласка на нове авантуристичке садржаје заокружује се и употпуњује туристичка понуда Требевића.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.4. - Рурални и еко-туризам на Црепољском		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је креирање понуде руралног и еко-туризма на Црепољском, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Активности на планирању развоја руралног и еко-туризма. • Креирање туристичке понуде која повезује еко-туризам са смјештајним капацитетима у сеоским домаћинствима у околини. • Праћење трендова у руралном и еко-туризму и комплетирање понуде кроз омогућавање гостима да се на имању упознају са сеоским начином живота (да беру воће, пласте сијено, чувају овце и козе и учествују у сличним активностима). • Промовисати рурални и еко-туризам на Црепољском и искористити чињеницу да се ради о растућим гранама туризма. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Спроведене активности на креирању понуде руралног и еко-туризма на Црепољском.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Развој руралног и еко-туризма подстицајно дјелује на остатак становништва у сеоским подручјима.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	100.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.5. - Спортско-рекреативни туризам на Равној планини		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је понуда спортско-рекреативних садржаја за туристе на Равној планини, што подразумева низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Идентификовање тражње туриста за спортско рекреативним садржајима. • Искориштавање потенцијала за спортско-рекреативни туризам на Равној планини. • Понуда атрактивних садржаја који привлаче туристе у свим годишњим добима. • Промоција спортско-рекреативног туризма на Равној планини. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Успостављени садржаји за спортско-рекреативни туризам на Равној планини.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Успостављањем бројнијих спортско-рекреативних садржаја креира се комплетнија туристичка понуда.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	30.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.6. - Рурални туризам у Врхпрачи		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је развој руралног туризма у Врхпрачи, што се постиже кроз различите активности и радње:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Осмишљавање и креирање рурално-туристичке понуде у Врхпрачи. • Комплетна смјештајна и гастрономска понуда у оквиру сеоских домаћинства. • Праћење трендова у руралном туризму и упознавање туриста са сеоским пословима и сеоским начином живота. • Активности на промоцији руралног туризма у Врхпрачи. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Креирана рурално-туристичка понуда у Врхпрачи	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Развој руралног туризма у Врхпрачи има позитиван ефекат на сеоска домаћинства.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	100.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.1. - Формирање заокружених туристичких локалитета		
Назив мјере	М 5.1.7. - Излетнички туризам на Тврдићиима		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је унаприједити излетнички туризам на Тврдићиима кроз понуду нових садржаја и промоцију излетишта, што се постиже кроз следеће активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Непрекидно обогаћивање атрактивних туристичких садржаја доступних на локалитету Тврдићи. • Промотивне активности усмјерене на промоцију природних љепота Тврдићија, усмјерене на привлачење нових посјетилаца. • Изградња имиџа Тврдићија као једног од најљепших излетишта које се одликује изузетним природним љепотама. • Активности на привлачењу посјета ђачких екскурзија и школа у природи. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Тврдићи представљају значајно излетиште, које биљежи константно повећање броја посјета.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Успостављањем Тврдићија као једног од најзначајнијих центара за излетнички туризам заокружује се туристичка понуда Града Источно Сарајево, што представља један од предуслова за испуњење овог стратешког циља.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веца са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изградња имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.2. - Унапређење туристичке понуде на Јахорини		
Назив мјере	М 5.2.1. - Изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном за припреме спортских колектива		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном, чија основна намјена је припрема спортских колектива, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сарадња са Олимпијским центром и осталим нивоима власти на обезбјеђењу локације, прибављању потребних дозвола и изградњи тренажног комплекса. • Изградња тренажног комплекса на отвореном и затвореном. • Опремање и стављање тренажног комплекса у функцију. • Активности на промовисању тренажног комплекса путем успостављања директног контакта са спортским колективима. • Успостављање трајне сарадње са спортским колективима, сталним гостима тренажног комплекса на отвореном и затвореном. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Тренажни комплекс на отвореном и затвореном за припрему спортских колектива је изграђен и стављен у функцију	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом, опремањем и стављањем у употребу Тренажног комплекса за припрему спортиста стварају се предуслови за унапређење овог вида туристичке понуде на Јахорини.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	500.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, ОЦ Јахорина, Општина Пале		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, ОЦ Јахорина, Општина Пале		
Циљне групе	домаћи и међународни спортске екипе и рекреативци		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П1 5.2. - Унапређење туристичке понуде на Јахорини		
Назив мјере	М 5.2.2. - Укључивање у међународна спортска такмичења у зимским спортовима		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је укључивање Јахорине у организацију међународних спортских такмичења у зимским спортовима, што обухвата низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Идентификовање међународних зимских спортских такмичења чије одржавање би било атрактивно за Јахорину. • Идентификовање међународних спортских такмичења у зимским спортовима чије одржавање је могуће на Јахорини, као и услова које је потребно испунити за организацију догађаја. • Избор термина погодних за одржавање спортских такмичења и манифестација. • Организација међународних такмичења у спусту, слалому и велеслалому. • Организација такмичења у осталим дисциплинама алпског скијања. • Организација такмичења у осталим зимским спортовима и дисциплинама за које је могуће створити предуслове. • Укључивање у одржавање трка Свјетског купа на Јахорини. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Успјешно се организују међународна спортска такмичења у зимским спортовима на Јахорини.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Организацијом међународних спортских догађаја повећава се препознатљивост Јахорини као европског и свјетског зимског скијашког и туристичког центра.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	100.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС, Општина Пале, ОЦ Јахорина		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС, Општина Пале, ОЦ Јахорина		
Циљне групе	домаћи и међународни спортисти		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.2. - Унапређење туристичке понуде на Јахорини		
Назив мјере	М 5.2.3. - Ограничавање изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је ограничавање изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета, што обухвата различите активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Планирање будуће изградње хотелских и приватних смјештајних капацитета на Јахорини и у градским језгрима. • Ограничавање изградње нових смјештајних капацитета на планини након изградње гондола којима ће планина бити повезана са градским општинама. • Праћење и евалуација ефеката донесених мјера. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Ограничена изградња нових смјештајних капацитета на планини.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Ограничењем изградње смјештајних капацитета на планини омогућује растеређење притиска на планини и смјештај туриста ближе градским језгрима.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Влада РС		
Носиоци спровођења мјере	Влада РС		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.2. - Унапређење туристичке понуде на Јахорини		
Назив мјере	М 5.2.4. - Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација, нарочито у вансезонском периоду		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је осмишљавање и креирање бројних културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација, које би омогућиле бољу искориштеност капацитета у вансезонском периоду, што обухвата различите активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Планирање туристичке понуде на Јахорини у вансезонском периоду. • Осмишљавање и креирање нових културних манифестација, прије свега у љетном периоду. • Осмишљавање и креирање спортских садржаја за туристе током љета. • Одржавање спортских такмичења током љетног периода (на примјер у бициклизму). • Одржавање манифестација забавног карактера. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Креирани нови културни, спортски и забавни садржаји у вансезонском периоду.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Креирањем нових културних, спортских и забавних садржаја у вансезонском периоду повећава се попуњеност смјештајних капацитета и запосленост.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС, општине Града, ОЦ Јахорина		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС, општине Града, ОЦ Јахорина		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.2. - Унапређење туристичке понуде на Јахорини		
Назив мјере	М 5.2.5. - Унапређење путне инфраструктуре према и на Јахорини		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Циљ ове мјере је унапређење путне инфраструктуре према и на Јахорини, што обухвата различите активности и радње: <ul style="list-style-type: none"> • Праћење стања постојеће путне инфраструктуре. • Реконструисање путева према потреби. • Изградња нових путева у складу са потребама и могућностима локалитета. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Путна инфраструктура према Јахорини у задовољавајућем стању.	Не	Да
	Путна инфраструктура на Јахорини задовољавајућем стању.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Адекватна путна структура према и на Јахорини омогућује долазак туриста на планину и одвијање туристичке сезоне према плану.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Путеви РС, Општина Пале		
Носиоци спровођења мјере	Путеви РС, Општина Пале		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изградња имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.3. - Унапређење туристичке понуде у градским подручјима		
Назив мјере	М 5.3.1. - Стимулисање градње хотелских капацитета и привлачење међународних хотелских ланаца		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је изградња већег броја хотелских капацитета у градским подручјима, као и долазак међународних хотелских ланаца, чије присуство би повољно дјеловало на долазак већег броја иностраних туриста, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ограничавање изградње нових смјештајних капацитета на Јахорини. • Праћење броја ноћења и планирање проширења смјештајних капацитета у складу са потребама. • Стимулисање градње хотелских капацитета у градским подручјима. • Активности усмјерене на привлачење страних, свјетски познатих хотелских ланаца. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изградњени нови хотелски капацитети.	Не	Да
	Међународни хотелски ланци присутни на територији Града.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом нових хотелских капацитета, са нагласком на међународно познате хотелске ланце, обезбјеђује се стандардизована услуга, привлачна иностраним туристима.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС		
Циљне групе	домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен ими међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.3. - Унапређење туристичке понуде у градским подручјима		
Назив мјере	М 5.3.2. - Креирање и осмишљавање културних, спортских и других тематских садржаја и манифестација са акцентом на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је креирање културних, спортских и других тематски садржаја и манифестација са акцентом на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре, што обухвата низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Осмишљавање нових културних и спортских манифестација, као и забавних тематских садржаја, који би били привлачни како туристима, тако и домаћем становништву. • Реализација нових догађаја и њихово традиционално одржавање. • Креирање понуде разноврсних манифестација у сезонском и вансезонском периоду. • Покретање нових оригиналних садржаја попут градског карневала. • Праћење ефеката које су нове манифестације и догађаји имали на број остварених ноћења и приход од туризма. • Организација спортских такмичења, која би омогућила ефикасно коришћење изграђене дворанске инфраструктуре. • Оснивање нових спортских колектива, са нагласком на засад незаступљене дворанске спортове. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Креиране нови садржаји, са нагласком на коришћење постојеће дворанске инфраструктуре. Редовно се одржава градски улични карневал.	Не Не	Да Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Бројне спортске и друге манифестације су дворанску инфраструктуру учиниле исплативом и самоодрживом. Улични карневал је повећао атрактивност забавне понуде Града.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања			
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, Влада РС		
Циљне групе	локално становништво, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.3. - Унапређење туристичке понуде у градским подручјима		
Назив мјере	М 5.3.3. - Изградња затвореног базена са допунским садржајима		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је изградња затвореног базена са допунским садржајима, што се постиже кроз низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Избор локације на којој ће затворени базен са пратећим садржајима бити изграђен. • Обезбјеђење средстава за изградњу базена. • Избор пројекта базена. • Избор извођача радова и изградња базена. • Свечано отварање и стављање базена у употребу. • Креирање атрактивне понуде додатних садржаја. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Изграђен и стављен у функцију затворени базен са додатним садржајима.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Изградњом затвореног базена са додатним садржајима стварају се пресуслови за бројне спортске и рекреативне активности, за које раније нису постојали услови.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	10.000.000 КМ (остали извори финансирања)		
Период спровођења мјере	2023-2029		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Јединица локалне самоуправе		
Носиоци спровођења мјере	Јединица локалне самоуправе		
Циљне групе	рекреативци, спортисти, домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.3. - Унапређење туристичке понуде у градским подручјима		
Назив мјере	М 5.3.4. - Оснивање рецептивне туристичке агенције на подручју Града		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је оснивање рецептивне туристичке агенције на територији Града, што обухвата низ активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Оснивање рецептивне туристичке агенције и избор њеног модела пословања и праваца дјеловања. • Успостављање сарадње Рецептивне туристичке агенције са бројним туристичким агенцијама и туристичким организацијама. • Континуиран рад на повећању број страних туриста. • Понуда атрактивних излета и обилазака са лиценцираним туристичким водичом. • Понуда тематских обилазака. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Рецептивна туристичка агенција на територији Града је основана.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Оснивањем рецептивне туристичке агенције и њеним дјеловањем стварају се могућности на долазак већег броја туриста из иностранства. Упоредо, повећава се атрактивност туристичке понуде, са нагласком на излете и обиласке.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	50.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево		
Циљне групе	домаћи и међународни туристи		

Веза са стратешким циљем	Ц 5. - Значајно унапријеђена туристичка понуда и изграђен имиџ међународно популарне и заокружене туристичке дестинације		
Приоритет	П 5.3. - Унапређење туристичке понуде у градским подручјима		
Назив мјере	М 5.3.5. - Оснивање туристичких инфо-центара на кључним локацијама		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	<p>Циљ ове мјере је оснивање туристичких-инфо центара на кључним локацијама, чиме би се омогућила непосредна комуникација са посјетиоцима, што обухвата различите активности:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Избор локација на којима ће бити смјештени туристички инфо-центри. • Креирање пакета туристичких услуга које ће се нудити посјетиоцима у инфо-центрима. • Израда промотивних материјала, брошура и туристичких мапа које ће бити на располагању гостима на различитим језицима. • Могућност резервације туристичког водича на захтјев туриста. • Остваривање непосредног контакта са туристима. • Пружање свих потребних информација туристима и осталим посјетиоцима. 		
Кључни стратешки пројекти			
Индикатори за мониторинг резултата мјере	Индикатор	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	Пуштени у рад инфо-центри.	Не	Да
Развојни ефекат и допринос мјере реализацији приоритета	Инфо-центри пружају могућност туристима да на једноставан начин дођу до свих релевантних информација.		
Индикативна финансијска конструкција, са изворима финансирања	100.000 КМ		
Период спровођења мјере	2023-2024		
Институција надлежна за координацију спровођења мјере	Град Источно Сарајево, ТОИС		
Носиоци спровођења мјере	Град Источно Сарајево, ТОИС		
Циљне групе	домаћи и међународни туристи		

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ГРАДА ИСТОЧНО САРАЈЕВО ЗА ПЕРИОД 2023-2029. ГОДИНЕ